

Aktualen intervju

Administriranje ne ustreza srbskemu gospodarstvu

Predsednik IS Srbije Milenko Bojanić: Gospodarske razmere v celoti niso slabe, obstajajo pa tudi slabosti

Stabilizacija, značilnosti prehoda iz pretežno kmetijskega v pretežno industrijsko razvojno obdobje Srbije, »veliki sistemi«, tehnokratizem — to je nekaj tem, o katerih smo se v ponedeljek, 11. septembra, pogovarjali s predsednikom izvršnega sveta Srbije Milenkem Bojanićem. Razgovor je bil zelo dolg, nabit s podatki in konciznimi formulacijami, tako da smo morali vsebino zaradi prostora marsikod skrajšati. Nekaj tem smo morali žal popolnoma izpustiti, na primer razvoj znanstveno raziskovalnega dela ali posebne razvojne probleme Beograda. Za te posege se opravičujemo tako bralcem kakor predsedniku Bojaniću, a diktiral jih je prostor. Gradivo iz teh delov bomo uporabili ob drugih priložnostih, seveda z navedbo vira. — V razgovoru so iz uredništva Dela sodelovali glavni urednik Mitja Gorlinar, beograjski dopisnik Dela Zdravko Ilić in komentator Dušan Dolinar, ki je besedilo pripravil za objavo. Tekst je kot običajno ob razgovorih te vrste podan v prosti interpretaciji, ki pa je, kjer je bilo le mogoče, čim trdneje opirna na magnetofonski zapis.

Tri strateške točke stabilizacije

DELO: Kako ocenjujete sedanja gospodarska gibanja v Jugoslaviji in se posebej v Srbiji? Kaj bi bilo treba sedaj ukreniti, da bi ta gibanja bolj uravnovesili?

MILENKO BOJANIĆ: Očitno je, da se gospodarski tokovi v Jugoslaviji umirjajo. To se kaže v gospodarskih odnosih s tuji-

no, pri strukturnih nesorazmerjih znotraj gospodarstva — zlasti v rasti bazične proizvodnje — nadalje v nekaj mirnejšem gibanju posameznih oblik porabe. Očitna pa so tudi mnoge nadaljujoče slabosti: pretirana poraba v vseh oblikah, gibanje na tržišču in pri cenah ter nelikvidnost. Če bi upošteval šestmesečne rezultate iz letošnjega leta, zlasti pa ocene o premikih v juliju in avgustu, bi rekel, da gospodarske razmere v celoti niso slabe, čeprav obstajajo tudi slabosti.

V zvezi s tem, kar bi bilo treba ukreniti sedaj, menim, da bi se morali z vsem, kar je že dogovorjeno in sprejeto, osredotočiti na strateško vprašanje stabilizacije, na celotno razmerje med ponudbo in povpraševanjem. Po nekaterih podatkih Narodne banke Jugoslavije bi bilo realno naraščajoča za 2, finančno povpraševanje pa za 7 odstotkov. Če naj to obvladamo, je treba uskladiti akcije na strani ponudbe — nadalje vlagati v deficitarna območja — z akcijskimi pri povpraševanju — da ne bi trošili tistega, s čimer sedaj ne razpolagamo.

DELO: Za povpraševanje pravite, da je to del strateških vprašanj. Kje bi bilo tu treba delovati, kako?

BOJANIĆ: Povsod pri investicijski, občni in proračunski ter pri osebnih porabi.

DELO: Ali ob rezultatih stabilizacije obstaja kakšna razlika med gibanji v Srbiji in občinami jugoslovanskimi?

BOJANIĆ: Povečini so ta gibanja enaka ali podobna. Kar zadeva oceno o začetnih rezultatih, se strinjamo z ZIS. Ti začetni rezultati izhajajo predvsem iz začasnih, prehodnih administrativnih ukrepov. Kar zadeva drugo fazo, pa mi malo bolj poudarjamo gospodarske ukrepe. Menimo, da začetne rezultate lahko utrdimo ne z nadaljnjim kopičenjem administrativnih ukrepov, temveč s krepitvijo ekonomskih. Čim prej moramo sprejeti trajne, sistemske rešitve in ukrepe, ki bodo spodbujali delovne kolektive, da bodo delovali tako, kot jih navaja sistem, ne pa ta ali oni administrativni ukrep.

Poleg tega nam pomembne devizne rezerve omogočajo ekonomsko posegati na tržišču. Umogočajo vrsto in količin blaga bi deloval ugodneje kot kake ponovite zamrzavanje ali kaj podobnega.

Ali deli spreminjajo celoto?

DELO: Zadnje čase je slišati mnenje, da delni gospodarski ukrepi od dneva do dneva spreminjajo globalno politiko v vse bolj administrativni smeri. Če to drži, ali to ustreza srbskemu gospodarstvu? Če pa ne drži, kakaj potem ZIS bolj uporablja upravne kakor gospodarske ukrepe?

BOJANIĆ: Takšno mnenje v javnosti res obstaja in nastaja vtis o pretiranem administriranju. Zakaj nastajajo delni ukrepi ki so predvsem administrativni? Tu bi bilo treba slišati tudi tvarišče iz ZIS; točn spremljajočo to delo in sodelujejo v njem bi lahko rekli, da obstajajo dva ali trije veliki razlogi.

Prvič, nimamo zrnjenega novega gospodarskega sistema. Stari se je povsod izživel; pri razširjeni reprodukciji, v zunanji trgovini, pri davkih, ob prehodu pa je doktrinar najnuj treba uporabljati nekaj prehodnega, začasnega, upravnega. Drugič, do nedavnega nismo imeli niti deviznih niti dinarskih, niti blagovnih niti strateških rezerv za intervencije. Kadar pa nimamo ekonomskih možnosti, segajo po upravnih. In nazadnje menim, da v glavnih vseh od nas bolj ali manj delujejo ostanki statističnega socializma, ki je obstajal dve desetletji, vse tja do reforme. Pogosto nam pride na misel, da bo upravnih poseg hitro sprjel, čeprav nima trajne vrednosti.

DELO: Kako je s tem in z interesi srbskega gospodarstva?

BOJANIĆ: Menje, da administriranje ustreza srbskemu gospodarstvu, je globoko zmotno. Srbsko gospodarstvo in še zlasti industrija sta se začela pomembno razvijati šele po reformi. Počlejše: v letih 1964 in 1965 je Srbija trošila 4,5 milijarde kilovatih ur električne energije, proizvajala pa je 2,5 milijarde. Lani pa je trošila 11 milijard in proizvajala 16 milijard ter postala pomemben izvoznik AH pa barvna metalurgija in zlasti Bor. V času administrativnega socializma je capljaj na predvojni

količinah bakra — 46, 47, 48 tisoč ton. Od reforme dalje se je povezal s francoskimi, z nemškimi, s češkimi partnerji in lani proizvedel 103.000 ton, zdaj pa bo predelal 130.000 ton bakra. To lahko dosegamo samo upoštevanje tržnih metod ter načel in meril odprtne ekonomije. Bor je prevzel izredno velike obveznosti in sklenil poslovne aranžmaje od Japonske prek CSSR in ZR Nemčije do Amerike. Česa takega administrativno urejanje ne bi zmoglo. Crveni zastavi je samo kooperacija s tujnino omogočila poskocišiti s 46—52 tisoč avtomobilov, povečini fičkov, na današnji zmogljivosti 200.000 vozil. A tu je tudi široka kooperacija, poslovne zveze s Španijo, Poljsko, z ZSSR in predvsem s Italijo. Niti pri baznih niti pri drugih rečnih srbsko gospodarstvo nima koristi od delnih, administrativnih ukrepov. Drži le tisto, kar ni srbska posebnost — da delni in administrativni ukrepi koristijo naj bolj zaostalemu delu gospodarstva, a to velja za srbsko gospodarstvo enako kakor za ono v kateri bodi republikah.

DELO: Toda v zvezi s sistemom... BOJANIĆ: ...v zvezi s sistemom bi rad rekel še to, da delujejo vtisni tudi različni interesi, ki se usklajujejo v dogovor, kakršni pa ima značaj sporazuma med državnimi organi.

Posebej smo tako reševali tisti del stabilizacijskega paketa, ki je nastajal od lanskega novembra do letošnje pomladi. Toda tu prevladujejo gmotni razlogi, ne pa konservativnih ZIS ali zvezne uprave. Ko ni bilo deviznih rezerv in ko je bilo veliko dolgov do tujine, je nastalo nekaj ukrepov, ki so ne le spreminjali značaj stabilizacije, marveč so neposredno prispevali k inflaciji.

DELO: Morla smo v zmoti, toda v časopisu je dosti pisanja o srečanjih med srbskimi politikami in gospodarstveniki, kjer je čutili precej zakrbljenosti. Zdi se nam, da je večja kakor vaša zdaj. Je to res?

BOJANIĆ: Zakrbljenost je zelo konkretna in trdno razporejena po posameznih panogah in krajih. Nelikvidnost, na primer take gospodarske organizacije, ki potrebujejo veliko obratnih sredstev in kreditov za prodajo. To se čuti pri industriji trajnih porabnih dobrin: televizorji, avtomobili in podobno. Ob srečanjih s kmetijskimi delavci je bilo slišati največ skrbí zaradi neopredeljenosti agrarne politike. Bančnike in zavarovalce skrbi nelikvidnost, vsa neopredeljenost finančnih zadev. To so torej odseki, kjer se zbirajo nezadovoljstvo. Toda mehanično tega ni mogoče sešteti in trditi, da je vsa podoba črna, temveč so to reči, ki terjajo posebne rešitve.

DELO: Ali se bo vzpon bazičnih gospodarskih panog nadaljeval?

BOJANIĆ: Po strokovnih predvidevanjih razen umirjanja rasti v industriji kot celoti ne bo vidnejših sprememb.

DELO: Ali pričakujete, da bo velika rast bazične in delno predelovalne industrije v prihodnjem letu ali dveh spodbudila višje faze predelovanja; ali se bo to poznalo tudi v zunanji trgovini?

BOJANIĆ: Da, pričakujem. Računali smo, da bo po peletnem razvojnem načrtu Srbije vrednost izvoza ustrezala četrtini družbenega proizvoda. Investicijska prizadevanja v republiki smo tudi ustrezno usmerjali. Mislim, da je tu treba izkoristiti komparativne prednosti vse države. Jugoslavija ima na evropskem trgu prednosti v energetiki, barvnih kovinah, kemiji. Zato smo tudi dali prednost panogam, ki bi tu lahko okrepile povezave z evropskim in s svetovnim gospodarstvom.

Leta 1970, ko pravimo, da smo v Srbiji dokončali prvo obdobje industrializacije, smo imeli takle ustroj. Malce vas bom presenetil: 40 odstotkov vsega družbenega proizvoda so dajale terciarne dejavnosti, eno tretjino industrija, 26—27 odstotkov pa kmetijstvo. Ne glede na to, koliko prebivalstva živi na vasi — živi ga blizu 60 odstotkov. Pri nadaljnjem razvoju poudarjamo industrijo, ki se bo vzel na 40 odstotkov; terciar bo obrnil 40 odstotkov, kmetijstvo pa bo srazumno padlo. Tako naj bi bilo leta 1975, potem pa bo treba seveda iti dalje.

To se zdi, že dogaja. Letošnja zaposlenost je za nekaj več kot 4 odstotke večja. V kmetijstvu pa za 2 odstotka manjša. Aktivno prebivalstvo se torej preusmerja v industrijo.

Kar zadeva regionalne reči, pa so zelo zapletene. Vojvodina si lahko poveča delež industrije, vendar se ne more posebno pomembno in naglo osvoboditi kmetijstva. Beograd: naj si se tako želi obdržati vso industrijo, kar je zdaj ima — usnarjstvo, konfekcijo, tekstil, lesno — se bo tega vendarle moral otresati in se preusmerjati na terciar in tistim industrijam, ki dajejo visoke dohodke. Le s tem je mogoče plačevati promet, gledališče ali vodo.

Potem so tu še Kosovo, kjer se razlike med njim in jugoslovanskim povprečjem zadnja leta povečajo celo širje. Nato Jug Srbije, kjer posamezne regije zahtevajo dodatno podporo. Mi to delamo, toda nerazvito območje zunaj pokrajn je dolgo ne moglo premagati svojega zaostanka. Nerazvotosti in strukturnih neskladnosti v gospodarstvu ne bo mogoče premagati v petih

petmesečnih. Naj pojasnim, zakaj ti odtenki.

Mera industrijske raste v Srbiji — 9,4 odstotka — je nekaj nad zvezno, a to ni nič posebnega. Res pa je nekaj posebnega to, da ta obča rast izvira iz rasti bazične proizvodnje: rast proizvodnje električne energije za 18 odstotkov, pri črni metalurgiji zaradi novih zmogljivosti za 78, pri barvni metalurgiji za 14, v kmetijski industriji za 31,5 odstotkov. Spričo tega sem res zadovoljen, to je nekaj novega.

Nadalje: v resoluciji za 1972 smo računali z rastjo produktivnosti za 4 odstotke, v sedmih mesecih je zrastle za 4,7 odstotka; pri izvozu smo računali na 11 ali 12 odstotkov, zrastle je za 25, pa ne samo na surovinah. Lani je odšlo v tujino 19.000 delavcev, letos 9.800. Računali smo, da bo Srbija krila s svojim izvozom približno 70—72 odstotkov uvoza, ker je to jugoslovansko povprečje, po sedanjih gibanjih pokriva 82 odstotkov. Tudi z realno rastjo osebnega standarda za 5-6 odstotkov smo lahko ob sedanjih težavah zadovoljni. Ti elementi imajo trajnejšo veljavo. Ostalo pa je nekaj velikih področij: poraba, trg, cene, nelikvidnost.

DELO: Morla smo v zmoti, toda v časopisu je dosti pisanja o srečanjih med srbskimi politikami in gospodarstveniki, kjer je čutili precej zakrbljenosti. Zdi se nam, da je večja kakor vaša zdaj. Je to res?

BOJANIĆ: Zakrbljenost je zelo konkretna in trdno razporejena po posameznih panogah in krajih. Nelikvidnost, na primer take gospodarske organizacije, ki potrebujejo veliko obratnih sredstev in kreditov za prodajo. To se čuti pri industriji trajnih porabnih dobrin: televizorji, avtomobili in podobno. Ob srečanjih s kmetijskimi delavci je bilo slišati največ skrbí zaradi neopredeljenosti agrarne politike. Bančnike in zavarovalce skrbi nelikvidnost, vsa neopredeljenost finančnih zadev. To so torej odseki, kjer se zbirajo nezadovoljstvo. Toda mehanično tega ni mogoče sešteti in trditi, da je vsa podoba črna, temveč so to reči, ki terjajo posebne rešitve.

DELO: Ali se bo vzpon bazičnih gospodarskih panog nadaljeval?

BOJANIĆ: Po strokovnih predvidevanjih razen umirjanja rasti v industriji kot celoti ne bo vidnejših sprememb.

MILENKO BOJANIĆ — k 1000 dolarjem v letu 1975

V trenutku, ko je dejanske jugoslovanske akumulacije manjkalo, zapadla pa so odplačila za notranje in zunanje dolgeve in smo hkrati opravili decentralizacijo republikam in pokrajinama, je prišlo do sporazuma med republikama, da bomo to plačali iz emisie. Od tod smo plačali del dolgov družbenopolitičnih skupnosti domačemu gospodarstvu in del odplačili za dolgeve v tujini. Enako smo ravnali ob elementarnih nesrečah: ob banjaliskem potresu, ob sedanjih povodnjih. Ne bom trdil, da je bilo treba vse narediti tako, gotovo pa je bilo treba ravnati tako vsaj deloma, ker je bilo treba obveznostim zadostiti, gospodarstva nismo hoteli še bolj obremeniti, sredstev iz akumulacije pa ni bilo dovolj. Nočem opravičevati vsega obsega teh rešitev. Razlagam samo in svetujem, kakšni so bili razlogi.

„Ne več tako nezadovoljen“

DELO: Kaže, da ste povečini zadovoljni z dosežanimi izidi stabilizacije. Pri nas je dostikrat slišati, da se sedanje ocene o stabilizaciji zgrajene na rezultatih administrativnih ukrepov; da je večji izvoz spodbujal ravnotežje družov in gospodarstva in da bodo bitance za vse leto in še pozneje slabše kakor one za prvih šest mesecev. Se strinjate s tem?

BOJANIĆ: V zvezi s vašim vtisom, češ da sem ob stabilizaciji zadovoljen, bi bilo morda najbolj točno to reč tako definirati: nisem več tako nezadovoljen kakor prej. Letos sem bolj zadovoljen kot lani, s sedemmesečnimi rezultati sem bolj zadovoljen kot

Sindikati drži nam ribo

Kakšen je namen sindikata? »Sindikati drži nam ribo,« je bilo že davno in popolnoma pravilno in pesniško ugotovljeno. To velja za vse asociacije te vrste in seveda tudi za Društvo slovenskih književnikov, o katerem je sindikat. Zgodovina slovenske pisateljske organizacije, ki jo predstavljam o njem stotletni, dokazuje, da so se naši pisatelji in pesniki ves ta čas združevali predvsem okrog eksistenčnih vprašanj. Njihova prizadevanja so obrodila tako, da so bili deležni zdaj malo večje, zdaj malo manjše, vedno pa zelo skromne materialne podpore.

Sindikalna funkcija Društva slovenskih pisateljev po vojni ni niti najmanj usahnila. V nekem smislu se je celo stopnjevala, ko so po pravilu časa pod tem nastoval predvratni ideološki organizacijski motivi. Stanovska vzajemnost pa se je čedalje močneje kazala tudi v skrbi za socialno varstvo, počitniške domove, stanovanja in tarife avtorskih honorarjev. Glede tega zadnjega, honorarjev, je Društvo slovenskih pisateljev storilo oziroma doseglo pravičnejšo ravnost. Zato je precej društvenih članov prepričano, da naloge nikakor niso izčrpane, da je tarifni boj za čas glavni imperativ in obenem tudi edina realna kohezivna sila pisateljskega sindikata.

Ob jubileju, ki ugoduje mnoge lepe besede in zanose misli, se moramo resnično tudi vprašati, ali je skrba za slovenskega pisatelja, ali mnogo bolj rečeno, skrba za slovensko literaturo socializirana tako, kot bi bilo zaželjeno, ali vsaj tako, kot bi lahko bila. V mislih imamo ustajene norme in postopke, ki jih po značaju drugod po svetu in ki zavest o kulturni, družbeni, nacionalni itd. vrednosti domačega slovnata prelivajo v redne in otipljive učinke.

Izhajajoč iz klasičnega marksističnega teorema, po katerem je cena umetniškega produkta — v razloček od drugih delovnih proizvodov — odvisna zljolj od ponudbe in povpraševanja, lahko sklepamo, da je plačilo, ki ga vsakokratna družba naklaja svojim umetnikom, dokaj zanesljivo ogledalo njenih dejanskih dimenzij ter interesov; čeprav seveda tudi elementa vsakokratne ponudbe ne moremo posem zanemariti.

Znani so različni sistemi in modeli tako imenovanega pospeševanja književnosti. Na socialističnem Vzhodu je, bi dejali, za pisatelje celo preveč poskrbljeno, čeprav tudi med našimi počitni najbrž ne bi vsi odklonili preprostit prednosti, ki jih goji oziroma s katerimi manipulira ta sistem. So pa v tem pogledu brez dvoma daleč pred nami tudi drugi narodi, ki se sicer ne morejo postavljati za revolucijo in socialistično družbeno ureditvijo, ki pa so pač dosegli neko zadržano kulturno stopnjo.

Pisateljem so bila od nekaj usojena najrazličnejša bitalašča: v slonokoščnih stolpih, v zlatih klekkih in — zlasti — v cukrnarh. Nekaj jih je dobilo tudi stanovanja, denimo, na ljubljanskem Pruhah. V žiljentu je vse mogoče in čaj naj bi pisatelje drugoga, kot živ primerek življenja? Res nikakor ne gre za to, da bi vsi člani pisateljskega sindikata prenočevali v enakih barakah ali palačah. Na sprotno, individualno izkustvo je gotovo najdrajšeje in nepogrešljiva podlaga pisateljskega dela: ne gre za Petra ali Pavla, temveč za slovensko literaturo. Prizadevanja za blagor pisateljev je treba osmisliti tako, da jim bodo zagotovila spoštovanja vreden socialni status ne da bi hkrati ogrožila pristnost in avtonomnost njihovega umetniškega poslanstva.

Zaradi tega se ob častilni stotletnici vsiljujejo nekako kakale vprašanja: Ali je položaj pisatelja v naši družbi ustrezno urejen, in če ne, kakaj ni urejen? Kako so se zgodovinsko oblikovala merila, ki določajo današnje stanje, in kateri so najboljši instrumenti, s katerimi to stanje lahko popravimo? Kakšen je nivo splošne kulturne politike, ki in kadar posega na področja založništva, knjižni čarstva, urednikovanja, kulturne vzgoje in, kajpada, tudi pisateljstva? Čemu na eni strani brezbriznost, ki ji potem pravimo širina, na drugi strani ozko-srčnost, ki ji potem nadevamo ideološka imena? Ali je, elasti in malih slovenskih razmerah, smotrno z literarnim kapitalom ravnati tako, da tiskamo vse, kar pride pod roko, in da ceno pisateljskih storitev hkrati zbijamo na neverjetno nizko mero? In tako dalje.

Seveda pa je treba pogledati tudi v pisateljske vrste. Rečeno je bilo: sindikati drži nam ribo. Naj bo takol Toda potem je treba upoštevati še nekaj pravil. Prvič, član sindikata ne more biti vsakdo, ki čuti samo željo, da bi nekaj tu bil — to velja za pisatelje prav tako kot za ključavničarje ali železničarje. In drugič, sindikat mora imeti svojo politiko, svojo strategijo in taktiko, s katerimi skuša iztrgati čim več, ko mora obenem garantirati vsaj minimum usposobljenosti in delavnosti svojih članov.

Vse to, če hočete, prispevoda. Toda dokaj resna prispevoda, če želimo, da bi slovenski delavci uspevali v obdobju trnega gospodarstva (o pogojih iz gradnje socializma); in predvsem če želimo, da bi naša literatura, ki je vendarle precej starejša kot sto let, uspela z dostojanstvom, ki ji pripada. Sicer pa morajo poglavito stvar itak opraviti pisatelji sami in vsak zase: pisati dobre knjige.

TIT VIDMAR

letih, tu bo treba nekaj srednjeročnih obdobj. Usmerjali pa se bomo hkrati na strukturna in regionalna neskladja.

Načrt: krepko navzgor

DELO: Kakšne so temeljne postavke srednjeročnega plana SRS?

BOJANIĆ: Rezultate prvega obdobja industrializacije sem že omenil. Za sedanje plansko obdobje pa smo iz teh rezultatov zastavili naslednje temeljne reči. Najprej napredek v strukturi in ravnih industrije, v zapiranju tehnološkega prepada, ki nas loči od povprečja posameznih dežel in sveta. Tu bo treba krepko poudariti znanstveno raziskovalno delo, investicije in podobno. Potem dinamika samega razvoja v Srbiji: obča mera gospodarske rasti približno 7,5 odstotka na leto, v industriji 8,8 in v kmetijstvu približno 4 odstotke — nekako dvakrat tolikšna rast kot v minulem planskem obdobju. To bi okrepilo gospodarstvo Srbije v petih letih nekako za 45 odstotkov.

V zvezi s tem naslednja značilnost: krepak razvoj življenjske ravni in regionalno malce enakomernejši razvoj.

Naš petletni načrt je močno oprt na gospodarstvo; je nekakšna sinteza; ne preprosta vsota, marveč sinteza razvojnih programov gospodarstva.

Nadalje: utrjevanje gmotne podlage za neprimerno močnejši razvoj samoupravljanja in zaposlovanja. Ko bomo obvladali gmotno nezaposlenih, ki smo jo podedovali iz prejšnjega planškega obdobja, bomo zmogli zaposliti vse priprate aktivnega prebivalstva pa tudi del pretoka iz kmetijstva ali z vasi.

Vse to je mogoče zgostiti v nekako 1.000 dolarjev letnega narodnega dohodka na prebivalca v letu 1975; če se bodo seveda ustrezno razvijale vse države in tudi mednarodne razmere.

DELO: Ali hi nam lahko približno orisali soodvisnost med gospodarskimi razvojnimi Srbije in Jugoslavije?

BOJANIĆ: Vse naš razvoj ustreza jugoslovanskim namencem in postavljam srednjeročnega plana Jugoslavije. Samo ponekod gre za malce hitrejšo tempo, a le tam, kjer Srbija nastaja za jugoslovanskim povprečjem. Menimo tudi, da petletni razvojni načrt Srbije krepko podpira uresničevanje jugoslovanskega načrta. Nekatere neskladnosti med baznimi projekti so tu premagane z dogovori o dinamiki. Šele z dogovorom o enotni razvojni politiki za daljše obdobje — mi predlagamo, naj bi obsegalo 15 let — naj bi opravili bistveno delitev dela med njimi projekti. Bistvene rešitve je treba šele poiskati. Zato je precej nujno proučiti posamezne sektorje in ustvariti enotno jugoslovansko razvojno politiko. Šele to se lahko spremeni v podlago za konkretne delovne projekte. Rad pa bi rekel, da med srednjeročnimi razvojnimi Srbije in Jugoslavije ni neskladij — je za ta čas praktično došla usklajeno delo.

„Nevralgične“ in „občutljive“ točke

DELO: Bi nam lahko povedali, katere točke gospodarstva Srbije so najbolj nevralgične?

BOJANIĆ: To se malce spreminja. Naj omenim tiste, ki obstajajo dalj časa.

Ema nevralgični točk je železnica. Območje ZTP Beograd zajema vso republiko, ima skoraj 45.000 zaposlenih in več kot tretjino, približno 36—37 odstotkov vse jugoslovanske železniške mreže. Nevralgičnost tega področja izvira torej iz razmer, v katerih žive železnice: po vsej Jugoslaviji iz administrativne omejenosti dohodka s cenovnimi v določenih območjih, v podpornih družbenopolitičnih skupnosti in v ugodnih domačih in tujih posojilih. Mislim, da se železnica lahko spremeni v moderno transportno podjetje. Je pa problem sedaj zelo hud: v prvem polletju so se pri njih nakopile največje začasne izgube.

Hude težave so tudi z Viskozo in Loznico. Dolga graditev, napake v prvi fazi eksploatacije, počasen prehod k redni proizvodnji, kadrovske zadeve in nekaj težav na trgu — vse to je nakopičilo precej izgub, kar je zdaj treba sanirati. S kadrovskimi spremembami, poslovno preusmeritvijo in z nekaterimi finančnimi rešitvami smo tu na poti iz težav.

Potem je tu nekaj kmetijskih organizacij, na primer kombinat in Požarevcu, ki dolgo niso prikazovale izgub, pa je to praj ali slej moralo priti na dan. Tu smo morali iskati izhod z družbeno akcijo in s poslovnimi rešitvami.

Omeniti bi še nekaj občutljivih točk, ki jih moramo vsako leto skrbno proučevati. To so zlasti delovne intenzivne dejavnosti, na primer tekstilna industrija. V njihovi rentabilnosti je malo prostora, saj minuli razvojni načrt v Jugoslaviji in Srbiji ni niti enkrat prevideval za modernizacijo. Na posledje je v tem tuji lesna industrija, nekaj gozdnega gospodarstva, določeni sektorji kmetijske proizvodnje. Ob nevralgičnosti in občutljivosti točkah bi v prihodnjem obdobju morali krepkeje ukrepati za modernizacijo in integracijo ter tako poiskati trajnejšo rešitev.

DELO: Kaj je srbska vlada konkretno ukrenila za gospodarsko stabilizacijo?

BOJANIĆ: Konec lanskega leta smo v zvezi z uresničevanjem amandmajev uvedli precej pomembnih sprememb. Sprčili smo pobudo, da radikalno razčistimo ekonomske funkcije federacije. Vrsto teh funkcij smo decentralizirali in preneli na občine; v družbenih dejavnostih, kulturi, umetnosti, izobraževanju. Pri davkih smo zvezne dohodke iz kmetijstva preusmerili k občinam. Vrsto reči smo decentralizirali, Republiške skupne rezerve so se spremenile v samoupraven sklad, ki ga upravljajo predstavniki gospodarstva, pa tudi dohodki niso več fiskalni, temveč se vračajo tja, od koder so prišli. Dohodka torej ne odtujamo delovnim ljudem, Državni kapital,

DELO: Bi nam lahko povedali, katere točke gospodarstva Srbije so najbolj nevralgične?

BOJANIĆ: To se malce spreminja. Naj omenim tiste, ki obstajajo dalj časa.

Ema nevralgični točk je železnica. Območje ZTP Beograd zajema vso republiko, ima skoraj 45.000 zaposlenih in več kot tretjino, približno 36—37 odstotkov vse jugoslovanske železniške mreže. Nevralgičnost tega področja izvira torej iz razmer, v katerih žive železnice: po vsej Jugoslaviji iz administrativne omejenosti dohodka s cenovnimi v določenih območjih, v podpornih družbenopolitičnih skupnosti in v ugodnih domačih in tujih posojilih. Mislim, da se železnica lahko spremeni v moderno transportno podjetje. Je pa problem sedaj zelo hud: v prvem polletju so se pri njih nakopile največje začasne izgube.

Hude težave so tudi z Viskozo in Loznico. Dolga graditev, napake v prvi fazi eksploatacije, počasen prehod k redni proizvodnji, kadrovske zadeve in nekaj težav na trgu — vse to je nakopičilo precej izgub, kar je zdaj treba sanirati. S kadrovskimi spremembami, poslovno preusmeritvijo in z nekaterimi finančnimi rešitvami smo tu na poti iz težav.

Potem je tu nekaj kmetijskih organizacij, na primer kombinat in Požarevcu, ki dolgo niso prikazovale izgub, pa je to praj ali slej moralo priti na dan. Tu smo morali iskati izhod z družbeno akcijo in s poslovnimi rešitvami.

Omeniti bi še nekaj občutljivih točk, ki jih moramo vsako leto skrbno proučevati. To so zlasti delovne intenzivne dejavnosti, na primer tekstilna industrija. V njihovi rentabilnosti je malo prostora, saj minuli razvojni načrt v Jugoslaviji in Srbiji ni niti enkrat prevideval za modernizacijo. Na posledje je v tem tuji lesna industrija, nekaj gozdnega gospodarstva, določeni sektorji kmetijske proizvodnje. Ob nevralgičnosti in občutljivosti točkah bi v prihodnjem obdobju morali krepkeje ukrepati za modernizacijo in integracijo ter tako poiskati trajnejšo rešitev.

DELO: Kaj je srbska vlada konkretno ukrenila za gospodarsko stabilizacijo?

BOJANIĆ: Konec lanskega leta smo v zvezi z uresničevanjem amandmajev uvedli precej pomembnih sprememb. Sprčili smo pobudo, da radikalno razčistimo ekonomske funkcije federacije. Vrsto teh funkcij smo decentralizirali in preneli na občine; v družbenih dejavnostih, kulturi, umetnosti, izobraževanju. Pri davkih smo zvezne dohodke iz kmetijstva preusmerili k občinam. Vrsto reči smo decentralizirali, Republiške skupne rezerve so se spremenile v samoupraven sklad, ki ga upravljajo predstavniki gospodarstva, pa tudi dohodki niso več fiskalni, temveč se vračajo tja, od koder so prišli. Dohodka torej ne odtujamo delovnim ljudem, Državni kapital,

DELO: Bi nam lahko povedali, katere točke gospodarstva Srbije so najbolj nevralgične?

BOJANIĆ: To se malce spreminja. Naj omenim tiste, ki obstajajo dalj časa.

Ema nevralgični točk je železnica. Območje ZTP Beograd zajema vso republiko, ima skoraj 45.000 zaposlenih in več kot tretjino, približno 36—37 odstotkov vse jugoslovanske železniške mreže. Nevralgičnost tega področja izvira torej iz razmer, v katerih žive železnice: po vsej Jugoslaviji iz administrativne omejenosti dohodka s cenovnimi v določenih območjih, v podpornih družbenopolitičnih skupnosti in v ugodnih domačih in tujih posojilih. Mislim, da se železnica lahko spremeni v moderno transportno podjetje. Je pa problem sedaj zelo hud: v prvem polletju so se pri njih nakopile največje začasne izgube.

Hude težave so tudi z Viskozo in Loznico. Dolga graditev, napake v prvi fazi eksploatacije, počasen prehod k redni proizvodnji, kadrovske zadeve in nekaj težav na trgu — vse to je nakopičilo precej izgub, kar je zdaj treba sanirati. S kadrovskimi spremembami, poslovno preusmeritvijo in z nekaterimi finančnimi rešitvami smo tu na poti iz težav.

Potem je tu nekaj kmetijskih organizacij, na primer kombinat in Požarevcu, ki dolgo niso prikazovale izgub, pa je to praj ali slej moralo priti na dan. Tu smo morali iskati izhod z družbeno

Če propade firma, ni konec socializma

Milenko Bojanić: S sistemom moramo kolektivno zaostrižiti odgovornost s sankcijami, ki segajo tudi do prodaje – Nadomestimo nesposobnega samoupravljalca z drugim

Nadaljevanje s 15. strani

republiki in zvezni, odpravljamo na različne načine. V reformni davčnega sistema smo obdavenje državljanov spreminili tako, da se ga v republiko ne steka praktično nič več, vse ostaja v občinah. Pomemben prispevek stabilizaciji je tudi razbremenitev gospodarstva. Nismo ga obremenjevali, razbremenili smo ga.

Menimo, da prispeva k stabilizaciji tudi izboljšava strukture gospodarstva. Poleg tega sodimo, da stabilizacijo podpirajo tudi integracijski procesi. Krepko smo omejili porabo. Republiški proračun ne narašča več kot za 8 odstotkov. Naposled pa je tu tudi zagotavljanje takse delitve do 1. julija z intervencijskim republikim zakonom, odtlej pa s samoupravnimi sporazumi.

Naposled moramo omeniti še tole. Od federacije smo prevzeli več obveznosti kakor sredstva. Kot republika smo bili skupaj s pokrajina in z občinami velik dolžnik gospodarstva. Konec lanskega leta in letos smo približno polovico teh obveznosti plačali z gotovino, preostali del pa z obveznicami. Če bi bilo skupnega dolga bo likvidirali letos jeseni, četrtino pa prihodnje leto, tako da bo to čez kratak čas že vse sanirano. Prepričan sem, da ni v Jugoslaviji nihče mislil, da bodo velike neproračunske obveznosti, da bo ta neproračunska bilanca, ki je bila leta in leta deficitarna, pokrita že v letu dni po tistem, ko jo bodo prevzeli republike. To je res vir nelikvidnosti in nestabilnosti, vendar so zdaj obveznosti in roki trdno določeni.

„Ti Srbi“ ne investirajo toliko...

DELO: V zvezi z investicijami...
BOJANIĆ: Tudi če me ne bi vprašali, bi bil to posebej omeniti, ker vem, da v delu jugoslovanstva javnosti obstaja mnenje: ti Srbi gotovo veliko investirajo. Videli pa boste, da to vsaj še dve leti ne drži več. Investicije v Srbiji so imele v vseh jugoslovanstvih investicijah v prejšnjem petletnem obdobju precejšen delež, ker je bilo tedaj na tleh tih republik precej velikih zveznih objektov: Djerdap, proga Beograd-Bar, mostovi v Beogradu, zvezne investicije v pokrajini Kosovo, npr. termoelektrarna Obilić in drugo.

Delež Srbije v skupnih jugoslovanstvih investicijah v osnovna sredstva je v obdobju 1966-1970 znašal okrog 40 odstotkov, in v letu 1970 pa je padel na 36 odstotkov, če se obradimo na tej meri tudi v letu 1971. Če pa primerjamo obdobje januar-julij iz lanskega in letošnjega leta, vidimo, da so vse jugoslovanke investicije zrasle za 11,7 odstotka, investicije v Srbiji pa za 9 odstotkov. Tako je delež investicij v Srbiji v vseh jugoslovanstvih investicijah v letošnjih sedmih mesecih padel na 35 odstotkov. Srbija torej tudi v tem smislu prispeva k stabilizaciji gospodarskih tokov.

DELO: Ste tudi sicer smanjšali tempo vlaganja v velike objekte?
BOJANIĆ: Da. Teža smo se lotili precej odločno, čeprav za to niso bili posebno navdušeni niti prizadeti kolektivni niti strokovni krogi. Srečali smo se z mnogimi ugovori, na primer tedi, ko smo precej preloži svoj podporo investicijam v Smederevu. Rekli so nam, vi nas vendar zadržujete na ravni proizvajalcev surovega železa, kaj bo z rentabilnostjo? Če menite, da je treba valjarno melec odložiti, to pomeni, da bomo proizvajalci surovega železa ali pa: ko smo rekli, da ne bomo mogli zadostiti rokom za progo Beograd-Bar, smo se soočili ne le s tistim, kar je zamudila federacija, marveč tudi z odkupom obveznic, ki jih je za to izdala federacija. Tako se je na lepem nakopičil orjaški problem sredstev, ki presenjajo milijardo novih dinarjev. Teža nismo, ne moremo zadostiti prejšnjemu vzememu zakonu, po katerem je bil rok leto dvanajsetdeset. Končati ne bomo mogli niti v letu 1973, kar predvideva pogodba z mednarodno banko, temveč bomo zmogli končati šele v letu 1974. Saj veste, da je bilo to karikirano v tisti pesmici, ki se je najprej glasila svokreče sedamdeset treče, potem pa svokreče sedamdeset treče.

Ta žrtve ima seveda svojo ceno, zahtev plusov so tu tudi minusi in smo zato zahtevali, da pomaknemo tudi nekatere druge reči. Preložili smo beograjsko Opero, začetek del na beograjskem železniškem vozlišču, konec del na prekopu Donava-Tisa-Donava. To se zdaj upošteva, le nekateri kolektivni so si del manjkajočih sredstev zagotovili v ugodnih aranžmajih s tujino.

DELO: Kako se v zvezi s tem poročila posojila?
BOJANIĆ: Mislim, da zelo. Za Crveno zastavo je bilo razpisanih 100 milijonov, vpisanih pa 111 milijonov dinarjev. Jugoslovanstvo posojilo za železnice se je tudi docela posredilo. Za progo Beograd-Bar je bilo razpisanih 500 milijonov, vpisanih pa 913 milijonov, se pravi 180 odstotkov. Potem je bilo razpisano posojilo 15 milijonov za zahodnoslovanstvih mark za traktorsko industrijo, pa je že pred rokom zagotovljenih 20 milijonov, se pravi 133 odstotkov. Zdalj hočejo to podaljšati z dodatnim posojilom. Obstajajo tudi nove pobude in mislim tekoče: če je priprava solidna, če so motivi in interesi realni, če se pokriva tisto, kar je razvedroteno z devalvacijo in inflacijo, potem je vredno razpisati slierno posojilo. To je hkrati tudi nekakšna deflacijska

akcija v primerjavi z drugimi oblikami porabe, ki niso pokrite s skladi. DELO: Kako pokrivaste velike izgube?
BOJANIĆ: V republiko smo po zaključnih računih v letu 1971 zabeležili v primerjavi z letom 1970 pomembno zmanjšanje izgub. Izgube so padle s 86 na 56 starih milijard. Tudi število delovnih organizacij, ki so imele izgube, je za polovico manjše. Zdalj so izgube osredotočene na nevrtačnih točkah, ki sem jih prej omenil. Kar zadeva metode za kritje izgub, naj povem, da nismo segli po ničemer, kar bi prehajalo okvire posegov, ki jih tudi sicer — izjemoma seveda — uporabljamo v Jugoslaviji: na primer ob OKI (Organizacija kmetijske industrije — v Zagrebu), v Velenju, ob Viskovi. Tu morajo širše družbenopolitične skupnosti radikalno zarezati, da ne bi trpelo vse gospodarstvo, poslovni partnerji doma in na tujem. Nismo pa segali po nikakršnem dodatnem obdavevanju gospodarstva. Pri Viskovi in pri drugih gre za tri poglavine vire. Prvi je stari državni kapital, plasiran v podjetju; tu smo terjatve republikanskega investicijskega sklada odpisali. Drugi del so republikne in deloma občinske skupne rezerve v rokah poslovnih partnerjev: samoupravne gospodarske organizacije so samostojno presojale stvar in odložile nekaj zapadlih obveznosti. Tretji vir, terjatve bank in poslovnih partnerjev, je bil nekaj skrčen: bolje je izveči del vloženega takoj, kakor terjati več, pa ne dobiti ničesar.

Takšne so bile v glavnem rešitve za Viskovo, za kmetijski kombinat Požarevac, za železnico. To seveda ni model, to so izjemne, zelo težarne rešitve, svezgojne za gospodarstvo. Z njimi namreč nastaja psino za obratnika k državi, vtis da lahko trošiš, ker bo nekje nekdo to že pokrili. Z razvojnega sistema in predpisov nismo tem kolektivno zaostrižiti odgovornost za njihovo ravnanje s konsekvencami, ki segajo tudi do prodaje, saj obstojijo obseg družbene imovine ne more biti fetiš. Mislim le, da smo s temi izjemnimi rešitvami ustvarili podlogo, da se bodo stvari v prihodnje lahko tekoče gibale.

DELO: Kaj pa, če se ne bodo?
BOJANIĆ: Mislim, da je potem treba nadaljevati tudi do likvidacije ustreznih podjetij. DELO: To gotovo je od začetka reforme, pa tak primeri niso ravno posebno znani.
BOJANIĆ: Požarevcu smo rekli: vi ne zmorete več skrbeti sami zase, prevzema vas kmetijski kombinat Beograd. Podobni so primeri kombinata Grocka, kombinata Zemun, TE Srbija.

DELO: Kakšne ribe se žro
BOJANIĆ: Slišati je, da velika riba žre majhno?
BOJANIĆ: Zakaj pa ne, če je velika riba prav tako samoupravljalca — pa sposobnejša in boljša? Pri nas ta velika riba ni kapitalistična. DELO: Kaj menite o rezultatih in odprini pri graditvi enotnega jugoslovanstvega trga? Prav zadnje dni so imeli sindikati veliko razpravo, kjer so ugovorili, da takega trga ni, in pozvali vse, naj ga ustvarijo. Ste vi tudi tako pesimistični?
BOJANIĆ: Tu nisem niti za pretiran optimizem niti za pretiran pesimizem. Od amandmajev nas vendarle loči samo leto dni, četudi je treba amandmaje uresničevati neposredno, je treba dobršen del le pretočiti v zakone, sistem — v republikah, pokrajinah, občinah. Dalje: sistem še ni zgrajen niti pri ekonomskih instrumentih niti pri fiskalni politiki. Tudi razvojna politika še ni enotna. Spričo vsega tega ni bilo možnosti, da bi enotni trg že zaživel. Hkrati enotnega tržišča ni mogoče graditi kampanjsko. Tu je treba pozornega in postopnega izenačevanja. Mislim, da enotni trg deluje nekaj bolj pri blagu, malo manj pri gibanju delovne moči, najmanj pa na finančni strani, pri pretokih dinarjev in deviz. Takšna postopnost pa nekaj pripoveduje tudi o zaporedju nalog, ki jih je treba opraviti. Toda pustimo to ob strani, naj omenim le odpre. Strinjam se z mnenjem, da obstajajo. So različne narave: nazadnjašnje in tehnokratizem, parcijalni interes in lokalistično zapiranje in tako naprej. Menim, da nas čakajo zelo zapletene naloge pri premagovanju teh odporov in graditvi instrumentov za enotni trg. Vsi se moramo odločno usmeriti h graditvi tega trga.

Kaj je s plačevanjem „čez meje“
DELO: Kako je zdaj z likvidacijo srbskega gospodarstva. In še posebej: kako teče zadostanje akceptnih nalogov čez meje republike? Ali res izplačila ne teko čeznje?
BOJANIĆ: Kar zadeva likvidnost, se nje na meta v Srbiji ujeta z ono v Jugoslaviji. Srbsko gospodarstvo daje približno 39 odstotkov družbenega proizvoda Jugoslaviji, posluje z 33 odstotki jugoslovanstvih obratnih sredstev. Pri akceptnih nalogih, ki jih je bilo v minulnem obdobju izpolnjenih v Jugoslaviji približno 30.000, jih je bilo v Srbiji izpolnjenih nekako 13.000. To torej približno ustreza obsegom poslovnih odnosov. Ali drugače: Srbija je prejela 45 odstotkov vseh jugoslovanstvih sodnih in drugih odlokov. Izvedla jih je 44,4 odstotka. Nekaj razločka je le v tem, da je srbsko gospodarstvo nekaj bolj zadolženo kakor jugoslovanstvo. Odplačila anuitet potekajo s pomembnejšim zajemanjem amortizacije, preostane dohodke ne zadostuje. Vzroki izvirajo iz preteklosti, iz plamsaja državnega denarja in obratna sredstva. Ob določenih nebitvenih razločkih je torej mogoče reči,

da je likvidnost srbskega gospodarstva približno enaka likvidnosti jugoslovanstvega. Kar zadeva prvi krog multilateralne kompenzacije, je srbsko gospodarstvo ravnalo enako kot jugoslovanstvo. Jugoslovanstvo gospodarstvo v celoti je v prvem krogu prijavilo 59 odstotkov vseh dolgov, evidentiranih konec leta 1971. Skoraj natanko toliko jih je prijavilo gospodarstvo Srbije. Pobotanje pa je v tem prvem krogu zajelo 40 odstotkov prijavljenega, v Srbiji enako kot v Jugoslaviji.

Pravkaršnja multilateralna kompenzacija je bila uspešnejša kakor prejšnja pobotanja, vendar pa mora zdaj priti do drugega kroga, pri katerem bi morali s predpisi zagotoviti, da ne bi bilo mogoče puščati neprijavljenih očitnih obveznosti in različno ravnati z obveznostmi do svojega območja in z onimi od zunaj.

DELO: To pomeni zaostrižiti sankcij?
BOJANIĆ: Mislim, da je treba finančno disciplino zaostrižiti, ker bo le tako mogoče dejansko razčistiti terjatve in dolgove. To seveda ni končna rešitev, ker so korenine nelikvidnosti globoke. So v čezmerni porabi določene glavne pridelke — in tu se ne bavimo s tem, kar smo najemali tuje kredite in jih vsi skupaj trošili. Celotno kakor smo izplačevali iz kredita osebne dohodke, kupovali reprodukcijski material na kredit, smo od občine do federacije obdavevali osebne dohodke in ustvarjali sredstva za finančno porabo, ki je temeljila na dolgovih. Ko pa je bilo treba dolgove plačati, smo jih spet plačevali z novimi dolgi in ne z akumulacijo. To je treba sanirati, hkrati so tu izgube, podedovane iz prejšnjih let, in tekoče izgube povsod, ne samo v republikah Srbije. To ne pritišča samo na tiste, ki izgube imajo, marveč tudi na upnike. Z neplačevanjem dolgov upnikom nekateri „normainos“ postujejo, včasih ob minimalnih osebnih dohodkih, toda živijo dalje, in to je treba pokriti, ker je kritje ponekod samo formalno, ker obremenjuje poslovne sklade gospodarstva v prihodnosti. Treba je preverjati plačilno sposobnost kupca. Gre torej za spremembo ravnanja pri vseh: pri gospodarstvu in v družbenopolitičnih skupnostih. Mi pa smo že leta in leta vajeni porajati več, kot imamo.

DELO: Mislite, da bo šlo to samo s sklicevanjem na zavest?
BOJANIĆ: Ne. Mislim, da bo treba sankcij, ne samo administrativnih, marveč tudi ekonomskih, kakršne so nujne ob tržnem gospodarstvu.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna storilnost. To je resno vprašanje, ki pa ga je mogoče obvladati ne samo z interventnim zakonom, marveč tudi z uveljavljanjem samoupravnih sporazumov.

DELO: Kakšne izkušnje imate z družbenim usmerjanjem dohodka in osebnih dohodkov? V Srbiji je v zvezi s tem veliko polemik, češ da je to hud administrativni udarec po gospodarstvu.
BOJANIĆ: Izkušnje iz družbenega usmerjanja in samoupravnega dogovarjanja so sorazmerno skromne, začetne. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, začetno. Vse do julija je namreč veljal interventni zakon, v družbenem sporazumevanju pa šele sedaj dokončujejo samoupravne sporazume. Do avgusta je bilo podpisanih 44 sporazumov, ki zajemajo 85 odstotkov zaposlenih v Srbiji. Doselej niso mogli vplivati na rast osebnih dohodkov. Za našo republiko velja isto kot za vsa država v povprečju: osebni dohodki se naraščajo hitreje kot delovna stor

Ciper

Država z nepravno idejo

Dokler ne bodo Turki enakopravni z Grki, ne bo miru

Ciprska neodvisnost sloni na kompromisu, ki so ga sklenili trije varuhi (Velika Britanija, Grčija in Turčija), ko je boj ciprskih Grkov proti Britancem in za združitve z Grčijo prestrašil Turčijo, da bi se ji področje ravnateljstva sil pred maloazijsko obalo: tisto ravnateljstvo, o katerem sta se bila sporazumela med obema vojnama Venizelos in Atatürk. Z londonskimi in zürichskimi sporazumi je nastala neodvisna republika Ciper, ki so ji v krstni list zapisali posebne pogoje za nadaljnje življenje.

Nastanek ciprske republike, predvsem pa ustava, ki so jo zanj naredili drugi, je bil na papirju poraz enozisa, v resnici pa njegova prva zmaga. Zmotne ozroma polovične so rasle, češ da se je tajna vojaška organizacija ciprskih Grkov EOKA pod vodstvom polkovnika Grivasa bojevala za neodvisnost Cipa. Njen cilj je bila ves čas združitve z Grčijo: ves čas od leta 1978, ko je otomanska republika prodala Ciper Britaniji, ki je pozneje razglasila otok za kronsko kolonijo.

Ciprski Grki niso nikdar prikrivali resničnega cilja enozisa in še med boji je Grivas izjavil: »Najprej se bomo nekako pobotali z Angliji, potem bomo uničili Turke, naposled pa se bomo združili z Grčijo. Zato so bili privrženci enozisa razočarani, ko so videli, kaj je v novi ustavi: ciprski Turki so dobili podpredsednika republike s pravico veta v vseh pomembnejših zadevah ter udeležbo v vodstvu države, ki je bila večja od deleža v številu prebivalstva (na otoku je 18 odstotkov Turkov): 30 odst. mest v administraciji, 30 odst. sedežev v parlamentu, 40 odst. mest v vojski in policiji in tri izmed desetih članov vlade.

Grški skupnosti na otoku se je zdelo, da so Turki dobili več, kot bi morali dobiti, zakaj na turško skupnost je pripravljena gledati le kot na manjšino, ne pa kot na enakopravni, državotvorni narod. Po drugi strani je od zunanjskega ustava ovekovečila konfliktno odnose med etničnima skupnostima in ohromila možnost za večjo politično samostojnost države, saj je postavila pravice manjšine zunaj vseh naravnih razmerij.

Pogovori ne pripeljejo nikamor

V prvih letih po ustanovitvi republike so bili privrženci enozisa razočarani nad smehobos predsednika Makaria, ki ni izpolnil njihovih upov. Toda 30. novembra 1973 je nadškof predlagal podpredsedniku Küküku 13 ustavnih sprememb, ki bi bistveno zmanjšale pravice turške skupnosti: predsednik in podpredsednik naj bi ne imela pravice veta, grškega in turškega predsednika in podpredsednika parlamenta naj bi volil ves parlament, ne pa posamezna skupina poslancev, spremeni naj bi način glasovanja v parlamentu, tako da za sprejem zakona ali sklepa ne bi bila potrebna večina obeh skupin (po ustavi je lahko vseh 35 grških poslancev za kakšen predlog, ki pa ni sprejet, če je proti več kot polovica turških poslancev), združili naj bi občinske uprave, sodno administracijo, policijske sile itd.

Turška skupnost je Makariov predlog zavrnila, napetost je narasla, pri koncu leta pa se sprejela v krvave spopade, v katerih so imeli največ žrtev Turki. Prav zaprav je šlo za pogrome nad Turki. Ciprski Turki so se ločili od Grkov in se zapili v enklave, kjer živijo še danes. Spor so skušali najprej rešiti v Londonu, nato pa OZN, ki je marca 1964 poslala na otok smodre čelade, kjer so se zmerom (po zadnjem podaljšanju do konca tega leta). Razmere so se zaostrovale še naprej, vrstilo se je napadi na turško skupnost in položaj se je tako poslabšal, da je morala tudi Grčija nekoliko popustiti. Odpoklica

je Grivasa, najhujšega zagovornika enozisa, toda bilo je že prepozno. Turška skupnost, ki je prej ni sočevala v političnem, upravnem in gospodarskem življenju države, je postavila svojo vlado in se popolnoma zaprla vase.

Dasiravno je predsednik Makarios v javnih govorih ter v izjavah za časopise in intervjujih zmerom zatrjeval, da Ciper sodi h Grčiji, je obenem tudi poudarjal, da je samostojna in neodvisna država. Zal pa je zmerom imel v mislih le ciprske Grke, kadar je govoril o Cipru kot državi. Najbolj ognjevitim zagovornikom združitve z Grčijo je bilo to premalo in niso jim zadoščala takšna znamenja predsednikove privrženosti ideji enozisa, kot je grška zastava na njegovi rezidenčni ali njegova zahteva, naj mu ob obiskih v tujih državah igrajo grško himno. Leta 1970, tretje leto po tistem, ko so se začeli pogovori med skupnostma, ki pa niso nikamor pripeljali, so v lastnem taboru začeli pritisniti nanj in nanj so celo naredili atentat.

Pogovori med skupnostma ne pripeljejo nikamor, ker hočejo Grki doseči s pogajanjmi tisto, česar niso dobili s silo, se pravi v končni fazi združitve z Grčijo, medtem ko pripadniki turške skupnosti terjajo, naj Ciper ostane neodvisna republika z enotno vlado. Pri tem naj bi upoštevali tudi današnjo realnost in zahteve obeh skupnosti, da se ne bi ponovili krvavi dogodki iz leta 1963.

Mimo vseh čeri

Tako popolna razdelitev Cipa, kakršna je današnja, koristi samo grški skupnosti. Voditelji, ki uradno predstavljajo državo, so Grki, gospodarstvo je v grških rokah (in se zelo naglo razvija). Medtem ko imajo ciprski Turki donodek 100 dolarjev na prebivalca, se ciprski Grki pohvalijo s 1000 dolarji. Tuji investitorji se zanimajo le za grške predloge, Turki pa naj se ne naprej ubadajo s poljedelstvom. Sicer pa se morajo naslanjati na pomoč Ankare (okoli 300 milijonov dolarjev letno).

Na Cipru je po navadi zavržalo tedaj, kadar je to štelas kakšna zunanja sila, saj res ne moremo govoriti o resnični in popolni samostojnosti republike. Vendar je

treba takoj poudariti, da takšnih težav ne bi bilo, če bi etnični skupnosti na otoku uredili svoje probleme.

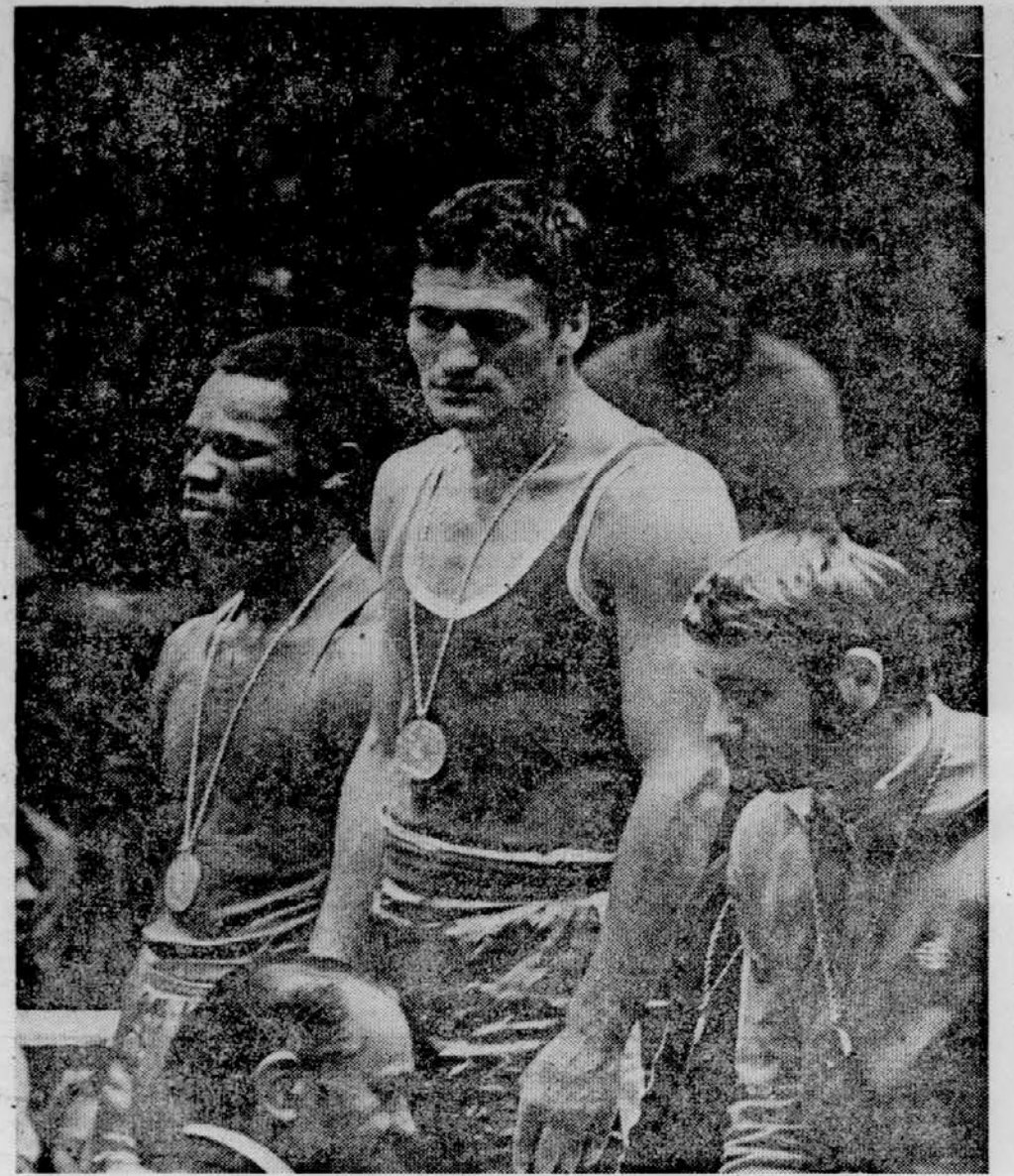
Po sporazumih med Veliko Britanijo, Grčijo in Turčijo imajo te tri države pravico do skupne ali enostranske intervencije, da obnovijo stanje, kakršno je določeno z londonskimi in zürichskimi sporazumi, razen tega pa imajo vse tri države tudi svojo vojsko na otoku. Glede na to, da gre za tri članice NATO, in na to, da je Ciper še zmerom pomemben dejavnik v natovski politiki v tem delu Sredozemlja, je notranja politika republike dostikrat podvržena pritisku od zunaj.

Predsednik Makarios, ki velja za prekaljenega politika, spretnega diplomata in obenem zelo dvoumnega človeka, vodi državo mirno vseh čeri in tako zdaj govori da je njegov cilj enozis, zdaj poudarja neodvisnost in samostojnost, zdaj grozi s tem, da bo odstopil oporišča na otoku Sovjetski zvezi. Po prihodu generala Grivasa na Ciper v lanski jeseni so se napovedale nove težave. Glede na to, da ima Grivas veliko privrženec na otoku in da ga v Atenah že niso mogli imeti skrbno zaprtega, če jim je lahko »neopazno« ušel, je bilo jasno, da so Atene znova pritisnile na Makaria.

Ta pritisk je se povečal z zahtevami svetega sinoda, naj Makarios odstopi s predsedniškega položaja. In v tem težavnem položaju se je Makarios sestal z Grivasom, se ogrel za obnove pogovorov med skupnostma (po obisku Kurta Waldheima), v juliju izjavil dopisniku »Timesa«, da je enozisa konec, v avgustu pa, da je privrženec združitve z Grčijo.

Dokler niti ena državna instanca na Cipru ne bo odločno in nedvoumno povedala, da je neodvisnost in suverenost Cipa kot države nekaj, o čemer se ne da razpravljati, dokler ne bo Makarios prav tako jasno in nedvoumno povedal, da ni za enozis ali da ne govori o Cipru kot samostojni državi ciprskih Grkov, dokler se ciprski Grki ne bodo sprijaznili s tem, da turške skupnosti ni mogoče obravnavati kot manjšino, ki ji ne pripadajo avtonomne pravice, dokler grška skupnost ne bo priznala, da država ne more biti samostojna, če nje ni naredil niso enakopravni, dotlej se nemirni Ciper v nemirnih sredozemskih vodah ne bo umiril.

STANE IVANC

Portret tedna

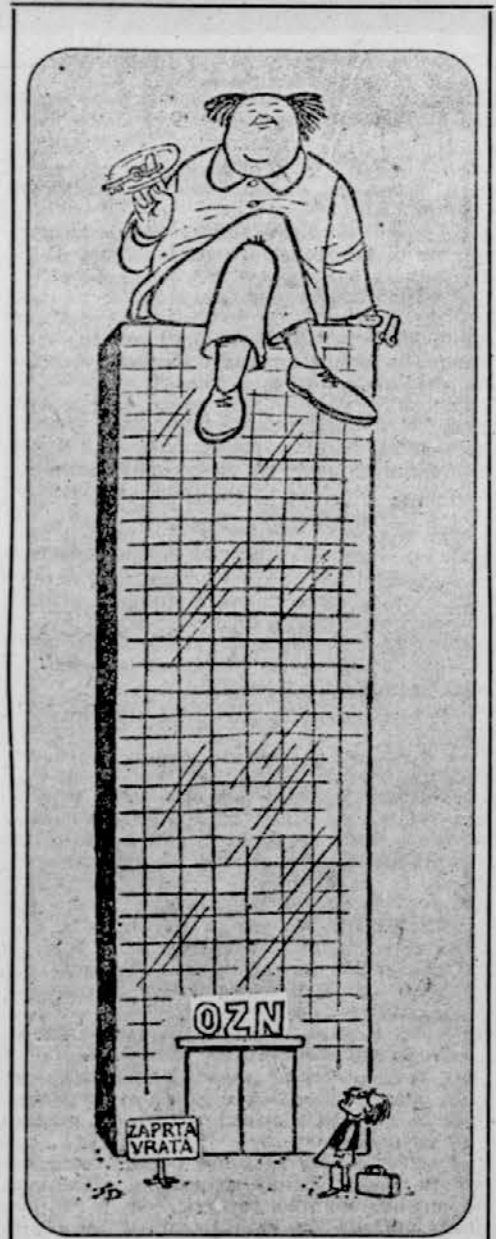
Mate Parlov

Madžarski boksarski idol, trikratni olimpijski prvak Laszlo Papp, eno izmed največjih imen v zgodovini boksa sploh, je natanko pred šestimi leti dejal: »Pred njim je prihodnost pravega šampiona! Športnik, ki so se nanj nanašale te laskave besede, je bil mladi puljski boksar Mate Parlov. Desetega septembra letos, pred zadnji dan 20. letnih olimpijskih iger v Münchnu, natančno ob 22.45, se je napoved Laszla Pappa povsem uresničila: tedaj je namreč napočil najboljši trenutek v kratki, meteor-ski karieri športnika M. Parlova. Ob tej nočni uri se je povzpel na najvišjo stopničo odra za zmagovalce, da bi iz rok člana mednarodnega olimpijskega komiteja, Jugoslovana inž. Borisa Bakrača sprejel zlato kolajno za zmago v polteški kategoriji boksaškega turnirja na 20. letnih olimpijskih iger v ZRN. Potem ko je premagal Nouredina (Cad), gojčana Laszla Pappa, mladega Totha, Argentince Cuella (brez boja) in svojega večnega tekmeca na velikih tekmovanjih, najtršeja nasprotnika, Poljaka Gortata, je v velikem finalu predčasno dobil dvojni tudi s Kubancem Gilbertom Carrilom. Prvič v zgodovini našega športa je na najvišji stopniči odra za zmagovalce na igrah stal naš boksar. To je trenutek, za katerega si prizadeva vsak športnik, trenutek, ki za mnoge ostaja neizpolnjena želja. Puljčanu se je izpolnila; v slovesnem trenutku ni kazal, kako vesel je pravzaprav, da je dosegel svoj veliki cilj. V četverokotniku, ki ga je obdajala hrumeča množica ljudi, se je nasmejati, kakor da bi hotel reči: »Saj ne morem verjeti, da je res! Uresničila se je napoved Laszla Pappa.

Pot do velikega uspeha M. Parlova, rojenega 16. novembra 1947, v Splitu, torej v znamenju škorpiona, ni bila kdove kako dolga, ni se mu oito treba po sranskih poteh vzpenjati do zvezd. V mladih letih — delo svoje mladosti je preživel v Imotskem in Zagrebu, da bi se naposled s starši in z dvema sestrama preselil v Puljo — ga šport ni kdove kako zanimal; kaj pa kdaj je v vrstinski zaigrani mali nogomet, še raje pa je prosti čas prebil s potepanjem. Tako je bilo do novembra 1964, ko je boksarski klub »Pula« odprl mladinski boksarsko šolo. Med mnogimi golobradimi pečki, ki so se obnavljajoče vpisali v šolo, se je znašel tudi Mate Parlov, toda šole na pripravljanje prijateljev. Dotlej, ko sta 16-letnega fantiča dobila v roke trenerja Aldo Banovca in Aldo Bursiča, Mate ni vedel, kaj je boksa, sploh pa je bil prepričan, da ga ne bodo spoznali, preslaboten je bil. A zgodilo se je drugače: potlej je bil nerazdružljiv v svojim trenerjem Aldom Bursičem, Aldo Banovca, ki je boksal in zmagoval še v letih, pa je postal njegov vzornik. Plačilo za trud ni izostalo: Mate je osvojil mladinski prvenstvo Hravske, v Subotici je osvojil naslov mladinskega državnega prvaka... Dvojni za dvojnemu, zmaga za zmago! Z njimi pa je prišla tudi samozavest, ki so jo krepile tudi laskave izjave znanih boksarskih strokovnjakov. Leta 1966, ko je Mate s svojim klubom gostoval v Italiji in v 56 sekundah premagal tedaj četrtga raitajnskega boksarja, Valento, je italijanski tisk zapisal: »To je boksar, ki ima v rokah dinamit.«

Odlčni naraščajnik, ki so mu peli slavo povsod, kjerkoli se je pojavil med vrvm, pa je imel veliko slabost: pod udarci tekmovalcev mu je rada počila arkada. Mate je zaradi tega že velikokrat obupal, razmišljal pa je tudi že o plastični operaciji. Potem pa se je le raje odločil za drugo taktiko, nad katero se nekateri sgrazajo: čim prej knockoutirati tekmeča, očitno dvojni predčasno, pred zadnjim udarcem gonga... Vseh dvomov o tem, ali je rjavooki boksar kostanjevih las iz Pulje, Mate Parlov, zares velik boksar ali ne, je bilo konec leta 1967, v letu, ko se začela pravzaprav njegova prava športna kariera. Vse se je razpletlo s filmsko naglico. To leto je okrepil reprezentanco Zagreba za dvojni za Budimpešto. Sredi madžarskega glavnega mesta je opravil z domačim prvkom Balohom, ko je sloviti madžarski bok-

AVGUST PUDGAR

»HINDUSTAN TIMES«, New Delhi

Po kitajskem vetu

Za vpliv na podcelini

Peking poskuša zmanjšati sovjetski vpliv na podcelini

Po nedavnem kitajskem vetu proti sprejemu Bangladeša v svetovno organizacijo je zdajšnji položaj v palači ob East Riverju podoben patu. Najbrž pa se bodo med bližnjim zasedanjem generalne skupščine spet lomila kopja v besednih dvobojih, saj bo na dnevnem redu zasedanja po vsej verjetnosti tudi vprašanje sprejema nove države v svetovno družino. Tako ali drugače, političnim opazovalcem je bilo med ostrimi besednimi dvoboji kitajskega in sovjetskega predstavnika v varnostnem svetu kaj kmalu docela jasno, da pomeni bangladeški primer kamen spotike, ob katerem so se razveljavila stara sovjetsko-kitajska nasprotja.

ga sporazuma o prijateljstvu in medsebojni pomoči sredi avgusta lani v New Delhiju. Z okrepljenih pozicij (Indija je dobila v tistem času in še prej izdatno sovjetsko vojaško pomoč, podobno kot na drugi strani Pakistan kitajsko in ameriško) in pod pritiskom desetih milijonov beguncev iz takratnega Vzhodnega Pakistana, Delhiju ni bilo težko tvegati vojaškega spopada s Pakistanom, tako imenovane decembrske vojne, ki se je po štirinajstih dneh končala za Indijo nesporno zmagovito. Islamabadski predsednik Jahna Kan je do zdajšnjih dni vojaške poraza upal, da bodo Kitajci tudi tokrat zarovali z orožjem ob severni meji — v tej smeri ga je »shuškal« tudi Ali Buto — vendar se položaj izpred šestih let ni ponovil. Ob tem velja pripomniti, da je premier Ču En Laj že med novembrskim obiskom pakistanske delegacije v Pekingu govornikom namignil ministru Butu, naj bi čedalje bolj eksplozivni položaj v vzhodnem križu države rešili s vzajemnimi političnimi sredstvi in v skladu z željami ondotnega ljudstva. Čujeve besede so bile torej zelo blizu tistemu, kar je še pred vzhodno državljansko vojno poudarjal v svojih zahtevah zdajšnji premier Bangladeša Muđžibur Rahman, to je široka avtonomija za vzhodni del dežele. Nadaljnji potek dogodkov je pokazal, da pakistanski general Čujevega namiga niso razumeli ali pa ga niso hoteli razumeti, zanašajoči se na moč orožja in pekinško podporo v obojni trenutki.

Precej poznavalec podcelinskih razmer je vojaško zmago decembra lani in nastanek Bangladeša ob obojni pomoči indijskih čet označilo nikati kot poraz washingtonske politike na tem območju in kot žgoc neusphe Pekinga. Ne glede na te prvi in bolj površinske ocene so v Pekingu med niti drugače; jedrnata ocena se je glasila da je položaj na podcelini čedalje bolj azeji za revolucijo. To pa pomeni, dolgoročno gledano, vodo na pekinški mlin, čeprav je dajala ton decembrskim dogodkom Moskva, med drugim tudi s trikratnim vetom v varnostnem svetu proti predlogom resolucij, ki so zahtevale takojšnji prekinitev ognja in brezpogojen umik indijskih in pakistanskih čet na vzhodni in vzhodni fronti spopadov.

Položaj je „zrel za revolucijo“

Kitajska ocena položaja, ki da je zrel za revolucijo, se verjetno opira tudi na domnevo, da bo še v marsikateri državni indijske unije po tistem, ko bo uplahnil vsi zmagoslavne navdušenja — in ponekod je že — še presneto zavrela zaradi dolge vrste nakopjenih težav, ki jih je vojaška amaga za nekaj časa odrinila v ozadje. Pri tem je treba upoštevati tudi secesionistične težnje v prvi vrsti indijskih Bengalcev. Zanimivo je, da se je bangladeški premier med svojim prvim državnim obiskom v Kalkuti spozbabil in Indijcem v brk povedal, da govori v imenu 130 milijonov Bengalcev (torej tudi indijskih).

Ne naposled tudi zdajšnji položaj v Bangladešu daje svoj prav dolgoročni kitajski oceni. Deželo namreč znotraj krhke frakcijski prepri mi zmerim in radikalnim krihom vladajoče lige Avami, ki jim celo Rahman doslej ni zmozel spodre-

Okrepljene pozicije Indije

ZDA dve desetletji njim preprečevale vstop v svetovno organizacijo. Mimo tega gre soobjanje spominova se v to smer, da je Peking v začetku petdesetih let, med korejsko vojno občil obsodbo OZN o Kitajski kot anapadalcu, češ da so take grobe potvorbe mogoče le zaradi tega, ker je OZN monopol v rokah Washingtona in Moskve. In še petnajst let kasneje je takratni pekinški zunanji minister Čen Ji spremetil indonezijski izstop iz OZN, da je to prvi korak k revolucioniranju svetovne organizacije...

Verjetno bo še na bolj držalo, da gre pri kitajskem vetu za poskus pariranja sovjetskemu prodoru na podcelino, ki se je začel že proti koncu leta 1965 in v začetku 1966. leta, nazven pa se je manifestiral s podpisanim sporazumom v Taškentu, pri katerem je imel odločilno posredovalno vlogo sovjetski premier Kosigin. Taškentski sporazum, ki sta ga podpisala pakistanski predsednik Ajub Kan in indijski premier Bahadur Sastry, je pomenil konec tretjih indijskopakistanskih spopadov v Kašmiru. Znano je, da takrat pridiranje indijskih čet v določeni meri zaustavi tudi kitajska vojaška grožnja, Peking je namreč ob indijsko-kitajski meji na obronkih Himalaje nakopičil nekaj svojih divizij in tako zažugal Delhiju, naj si ne privoščijo prevred.

Visek sovjetskega prodora na podcelino je gotovo označil podpis sovjetsko-indijske

Značilno je, da je takoj potem ko se je veleposlanik Huang Hua v varnostnem svetu odločno postavil po robu bangladeškemu sprejetju v OZN, priletel v Ravalpindi namestnik kitajskega zunanjskega ministra Čiao Kuan Hua, ki je pakistanskim sobesednikom boja razgrnil pčtanost; kitajskega veta. In to kljub temu, da je bil predsednik Ali Buto vnaprež obveščen, da bo Peking v varnostnem svetu blokiral sprejem Dake. V Islamabadu so tiste dni krožile tudi take domneve, češ da je hotel Peking s svojim prvim vetom posredno upočasniti pakistanski korak pri normalizaciji stikov z Delhijem, da ne bi morebiti hitava naglica škodovala interesom Islamabada. Po drugi strani naj bi kitajski veto odprel pakistanski pozicije v trikotniku Islamabad-Delhi-Daka.

Odmevi na kitajskem pragu

Na kitajskem pragu v Hongkongu pa te dni prevladuje prepričanje, da je pekinški ukrep uperjen predvsem proti zavstavljanju sovjetskega vplivnega vala na podcelini, ozroma ena izmed potez, s katerimi poskušajo kar se da zavarovati občutljivi kitajski stebre, ki ga poleg stamponske države Nepala, Butana in Sikima obkrožata tudi Indija in malo delje Bangladeš. V Hongkongu je bilo po pekinškem vetu slišati nekoliko ironično obarbane primerjave, da so Kitajci tokrat uporabili ravno tisti sloganisti 4. člen listine OZN, s pomočjo katerega so

ZA VSE IN ZA VSAKEGA
knjižna zbirka
PRESERNOVE DRUŽBE
žepni romani
LJUDSKA KNJIGA
revija
obzornik

Za dolgo je Mate vedel, da je pred njim res bleščača športna kariera. Zato je treniral, kakor malokdaj poprej, dvakrat na dan. Nič ga ni izirilo več, niti prvi k.o., ki ga je dočel leta 1970 v Pančevu v dvojni za reprezentanco NDR. Pred njim je bilo namreč evropsko prvenstvo v Madridu, priložnost, da dokaze, da je res najboljši boksar polteške kategorije v Evropi. Vse je šlo po načrtih: Robertson (Wales), sovjetski prvak Meteljev, pa spet Poljak Gortat, Romun Stumpf in naposled v velikem finalu še Sachse (NDR) — to so bile njegove žrtve na poti do naslova evropskega prvaka in tudi naslova najboljšega športnika Jugoslavije v letu 1971.

Za madridskim letom je prišlo olimpijsko leto. Mate Parlov medtem absolutno upravne šole in sedaj študent višje ekonomske šole (smer turizem), je bil med redkimi jugoslovanskimi športniki, ki so mu v bavarskem glavnem mestu obetali največji uspeh. Desetega septembra ob 22.45 se je res izpolnila vroča želja puljskega boksarja, hkrati pa so se uresničile tudi preteške besede Laszla Pappa. Ob münchenškem evropskem prvenstvu, ki je skem ringu je bil madžar med prvimi, ki je čestital novemu olimpijskemu prvaku, športniku, ki je vse svoje življenje nekaj let pred münchenškimi igrami podredil enemu samemu cilju — uspehu na igrah.

Tak kakor ga je ocenil Laszlo Papp, je Mate Parlov v ringu, ko se meri iz oči v oči s tekmeči. Drugače pa je prijeten partner za pogovor in kramljanje, ne samo o športu. Nenavadno je razgledan; kot student turizma govori tajnanski jezik, uči pa se tudi francosine. Zelo je discipliniran, odprt in iskren, včasih pa tudi malce trmoglav. Laž sovražni, lepota ga vznemirja. Ne pije in ne kadi, oboje škodi športniku. Športna so tudi njegova oblačila, s športom je povezan tudi njegov konjiček: zbiranje športnih lovorik. Precej je v njem tudi poezije, kar od boksarja ne bi pričakovali; najljubši dnevi so mu je zanj predvečerje, med romanopisci najbolj cenj Steinbeck in Andriča, med zgodovinskimi osebnostmi Napoleona, med znanstveniki dr. Barnard, med pesniki Nazryja, med filozofi Marx-a, med dramatik pišci Osborna in Millera, med slikarji Picassoa, med popevkarji Dedića in Milvo.

Tak je Mate Parlov, olimpijski prvak v boksu, odločen med dvojnemu s tekmeči v ringu prijeten partner za kramljanje v prostem času, prvak za zglede.

HENRIK UBELEIS

Koroški Slovenci in Avstrija

Zakon o krajevnih napisih nikakor ne pomeni dokončne izpolnitve sedmega člena

Slovenci se morajo še danes, 17 let po državni pogodbi, boriti za osnovni vrednoti - jezik in kulturo

Avstrija ni izpolnila določil senžernenske mirovne pogodbe (1920) pa tudi določil sedmega člena državne pogodbe iz leta 1955, posvečenega varstvu manjšin v Avstriji, ne izvaja. Nedavno (2. septembra letos) je zvezni kancler dr. Bruno Kreisky govoril o asimilacijskem procesu, ki je po njegovem po-

so javno nastopali, so bili javno napadeni. Do danes še nobena krivica zločinov dejanj niso ušli. Slovenskega mladina pa, ki je dodal nemškemu napisu še slovenskega, so takoj našli. Tu je določil strah Slo-

Opazna pa je tudi povečana aktivnost Heimata in časopisov, ki z lažnimi informacijami zavajajo ljudi, da gre za »nasilno slovenizacijo Koroške«. Aktivne dejavnosti za kulturno razbujanje naših ljudi pa na Koroškem ni opaziti. Te pogrešamo na Koroškem, čeprav je zdaj pravi čas. Kaj mislite?

TISCHLER: Menim, da je tudi slovenska stran ukrepala, ne samo Heimata dienst - npr. s plakati in besedila 7. člena državne pogodbe, pa z vzečenim listom o 5. odstavku. Dajša mladina je tudi pripravila letake. Nimamo pa takih možnosti, kot jih ima večinski narod.

ZWITTER: Prva akcija je bila že 1970. leta ob 15. obletnici državne pogodbe. Strinjani pa se, da so to stvari, ki jih je delalo vodstvo, kjer pa množice niso bile udeležene. Brez dvoma so potrebne poleg takih ukrepov tudi širše akcije in ljudstvo vedno kaže pripravljenost in aktivnost. Našega človeka je mogoče prepričati in mobilizirati: da je voljan, dokazuje tabor v Smihelu. Tam je bilo nad 3500 naših ljudi, ki smo jih ob sodelovanju mladine organizirali v dveh tednih. To je brez dvoma dokaz, da so možne široke akcije. Če se trudimo vsi skupaj: teren, vodstvo in mladina.

DELO: Kreisky je govoril o komisiji. Je o sestavi, nalogah in kompetencah komisije: sploh kaj znanega?

TISCHLER: V njej naj bi bili slovenski zastopniki, zastopniki koroške vlade in zastopniki zvezne vlade.

ZWITTER: Predlog za komisijo smo dali že davno. Tedanjemu kanclerju Klausu sem rekel, da bi bilo najbolje, če bi ustanovili komisijo, ki bi vsa vprašanja preverila, proučila, potem pa predlagala rešitve. Klaus je misel sprejel. Predlagali smo mu tudi že po dva zastopnika naših organizacij. Potem je s Klausovim odhodom vse skupaj zaspalo. Ko je prišel Kreisky, smo na prvem pogovoru snova sprožili vprašanje. Rekel je, da se ne strinja in da ima v ministertvu že tako preveč komisij. Na zadnjem razgovoru letos aprila pa je, ko je bilo ponovno sproženo to vprašanje kot možna oblika reševanja in verjetno tudi najbolj uspešna, privolil. A doslej še nič ni znanega, kakšna bo komisija, niti kdaj bo ustanovljena. Če bi videli, da gre zdaj za rene namere, bi seveda počakali z našimi drugimi koraki. Dokler smatramo, da doma sporazumno z vlado lahko rešimo to vprašanje, nam ne ožreba delati drugih korakov.

DELO: Do razgovora bi moralo zdaj vselakor priti?

ZWITTER: Računamo, da se bo do takrat, ko mislimo sprožiti akcijo z našo vlado, kaj zgodilo. Če pa ne pride kmalu do resnega poskusa za celovito rešitev vprašanja v duhu 7. člena, bomo šli pred mednarodne forume.

Potrebna je bolj revolucionarna politika - O mladih in starih

DELO: Marjan Sturn je sicer osamljen primer. Zdi pa se nam, da ravno epilog zadeve nekaj dokazuje: če bi bilo takih dejanj več, če bi se razrasla v množično gibanje, bi bil uspeh morebiti zagotovljen.

ZWITTER: Strinjani smo, da je potrebna bolj revolucionarna politika. Ravno tu smo v zadnjih letih malo popuščali. Menili smo npr., da se kultura ne sme mešati s politikom, tu bo treba spremeniti naše gledanje in naše delo, kolikor je le mogoče. Mladina bo tu verjetno pomagala, morala pa se bo vključiti v delo. Ena akcija ali posamezne akcije ne zadostujejo. Mladina naj se vključi v naše narodno življenje in delo. Delo na narodno-političnem, kulturnem in gospodarskem področju je ravno tako revolucionarno delo, pa veliko večjega pomena, ker na eni strani dviga zavest našega človeka, daje mu pogum, na drugi strani pa manifestira našo življenjsko voljo.

Glede uporabe slovenskega jezika pred sodiščem pa tole. Dokler nimamo sodnikov z znanjem slovenskega jezika, je ta pra-

Kdo koga posiljuje

DELO: Rekel je tudi, da je v mnenju, češ manjšina posiljuje večino, kanček resni-

TISCHLER: To je nam vsem priznal, ko smo bili aprila pri njemu.

ZWITTER: V tem razgovoru pa je tudi izjavil, da od manjšine ne pričakuje, da bi bila zadovoljna. Enako je v zadnjem intervjuju povedal, da manjšina nikdar ne more biti zadovoljna. To je njegova teza in to drži. Če pa pravi: »vi lahko trdite, da so še odprta vprašanja, za nas pa je vse rešeno, vendar ne moremo biti krivi za ostritve ni, marveč dejstvo, da vprašanja niso rešena.

tako, da bi ob zgolj kmetijski smeri podarili tudi tujski promet, ki je ena poglavitnih vej koroškega gospodarstva, tudi na našem ozemlju. Znano je, da so na Koroškem najboljši kraji prav na dvojezičnem ozemlju. Tu bo potrebna nova usmeritev pri obeh kulturnih organizacijah, kot je rekel dr. Tischler. Človek potrebuje več kot pesem in igro. Kulturni koncept mora biti ustrezen. Imamo pisatelje, pesnike, likovne umetnike, prehajamo k modernejši obliki kulturnega delovanja. Vse več skrbi pa bo treba posvetiti vzgoji odraslih, saj bomo v statistikah, da mora vsak tretji človek menjati svoj poklic.

TISCHLER: Tudi obe gospodinski šoli se trudita, da bi se preusmerili v tujski promet.

DELO: Kaj je torej naravna asimilacija in kaj je vse drugo? Koliko vplivajo na asimilacijo na primer gospodarske razmere?

ZWITTER: Dejstvo je, da je kmet stebel našega naroda na Koroškem. Reči hočem, da je bil kmet kolikor toliko neodvisen in je zato laže ohranil svojo narodno zavest. Danes, v času integracije vemo, da postaja še ta, zadnji stebel, gospodarsko odvisen. Odvisnost pa pospešuje asimilacijo. To je eden osrednjih problemov, ki jih imamo na Koroškem. Če ne bomo uspeli našega človeka gospodarsko okrepiti, je obstoj in razvoj slovenske narodnosti ne skupnosti v nevarnosti...

TISCHLER: ...pa tudi tisto stalno potovanje - mislila je na delovno mesto in nazaj. Delovno mesto je v nemškem kraju. Tako delovni človek večino časa preživi na vishu, avtobusu ali v tovarni; družinsko življenje in domačnost pa zamirata.

Gospodarska odvisnost - ključ vprašanja

DELO: Če smo prav razumeli kanclerja Kreiskega, očita prav vodstvu obeh slovenskih organizacij, da namerno zavirata in ne upoštevata sodobnih tokov gospodarskega razvoja samo, da bi ohranila manjšino in da manjšina tako objektivno postaja zavora sodobnega gospodarstva in socialnega razvoja Koroške.

TISCHLER: Meni se zdi, da je kancler Kreisky pozabil na svojo preteklost. Sam je emigracij je dokazal, da je ideja pred kruhom. Ko je bil tačen, se je boril. Tu je dokazal tudi v zaporu, ko je prišel leta 1946 nazaj v Avstrijo, ga niso sprejeli z ručavicami, tudi socialisti ne. Ideja je tudi vodilo v človekovem življenju.

ZWITTER: Prav Kreisky je ob južno-italijskem primeru dokazal, da vé, kje je bistvo vprašanja; zaradi tega so šli pred Zdruzene narode, čeprav Tirolci v Italiji gospodarsko niso ogroženi, saj nimajo za seboj samo avstrijskega naroda, ampak tudi 80 milijonov Nemcev. Mi vemo, kako je južnotirolsko gospodarstvo povezano z nemškim gospodarstvom. Prav tu je kancler Kreisky pokazal, kje je osnova in kako je treba reševati manjšinsko vprašanje. Ravno zato, ker je rekel, da je vprašanje narodnostne skupnosti trajno vprašanje in da rodnostne skupnosti reševati - pričakujemo, da bomo tudi tukaj dobili komisijo, v kateri bomo lahko našli vse probleme in opozorjali prav na gospodarske probleme. Zato nam nihče ne more očitati, da ne razumemo problema. Sedmi člen je zapisan za zaščito slovenskega jezika in slovenske kulture in zato vodstvo slovenske narodnostne skupnosti jasno postavlja v ospredje našega boja za vprašanja.

Če bo 7. člen uresničen, če se ne bo treba več boriti na šolskem in kulturnem področju, na področju enakopravnosti jezika pred sodišči in pred upravno oblastjo, če bodo prepovedali gonjo nacionalističnih organizacij proti koroškim Slovincem, če ne bo že vsaka slovenska pridiga politična, če se torej ne bo treba tako rekoč boriti za najosnovnejše pravice, to je za obstoj naše narodnostne skupnosti, potem se bodo slovenske osrednje organizacije lahko posvetile prav tako življenjskim in danes morda še bolj važnim gospodarskim vprašanjem. Tudi mi se zavedamo, da je za našega človeka gospodarska udril-ve odločilna. Dokler pa se moramo boriti za osnovne vrednote, za jezik in svojo kulturo, bodo te seveda v ospredju zanimanja. V ostalem pa se za gospodarska vprašanja borijo naše gospodarske organizacije.

DELO: Ob velikih socialnih spremembah na Koroškem, o katerih sta govorila, je vprašanje, kako se organizaciji koroških Slovincov s svojim programom v praksi spopadeta s temi spremembami in kako prilagajata svoje delo novemu človeku, ki ni več izključno vezan na svojo kmetijo, ki dela v tovarni, itd.

Preusmeriti šole in delo organizacij

TISCHLER: Nedvomno naše delo še ne ustreva vsem našim potrebam, ker se - kakor je dr. Zwittler nazkaval - predvsem trudimo ohraniti naš jezik in našo kulturo, ker se preveč živimo v preteklosti in vidimo še v veliki meri staro vas, ki je ni več. Staro življenje, ki ga na vasi ni več.

ZWITTER: Zato skušamo preusmeriti naše šole. Na slovenski gimnaziji naj ne bi v ospredju samo humanistična smer. Uveljavljaj naj se tudi gospodarska in trgovska. To je ena težnja. Upamo, da bomo uspeli, saj pritoravljata obe organizaciji načrt, da bi ob novi stavbi gimnazije hkrati tako preoblikovali našo srednjo šolo, ki je zagotovo naš up, da bomo dobili potrebne kadre. Kmetijsko šolo skušamo spremeniti

DELO: Če smo ugotovili, da je gospodarstvo podlaga obstoja narodnostne substance, ali so koroški Slovenci izkoristili vse možnosti, ki jih imajo?

ZWITTER: Pogledimo v zgodovino. Znano je, da slovenske hranilnice niso bile ravno revne. V prvi republiki so imele precej denarja, celo v zlatu. Vse to so izropali, vrnilo so nam samo firme in prostore, a brez denarja! V Celovcu nujno potrebujemo finančno centralo. Dokler je ni, ne more biti modernega in sodobnega gospodarskega poslovanja.

DELO: Vemo, da je Avstrija zmeraj zavračala razvoj slovenskega združništva.

ZWITTER: To drži in je bilo v vsej zgodovini tako. Nasprotujejo našemu gospodarstvu. Povodil, kjer smo imeli svojo gospodarsko zadružo, so ustanovili protizadružo. Nemške so vse najnovjeseje izvra; prej jih ni bilo. Podpira jih močan kapital. Od Marshallovega plana koroški Slovenci niso dobili nič. Nemci pa veliko in tako so se lahko modernizirali. Naši pa ne dobijo niti kreditov. Naša, majhna zadruga se mora tako boriti proti najhujši konkurenci, ki ima na svoji strani vsjo podporo oblasti in kapitala.

DELO: Ugotovili smo, da je mladina, posebno na celovški gimnaziji, izročena obet za prihodnost. Zraven pa je vse manj otrok, ki hodijo v osnovni šoli k slovenskemu pouku. Kakšne bodo posledice?

TISCHLER: Ne bi rekel, da jih je manj. Število prijavljenih otrok je zadnjih deset let približno enako. Ni pa v skladu s številom dijakov gimnazije. Na gimnazijo se vpisujejo tudi otroci, ki se v ljudski šoli niso učili slovensčine, ker se jih starši zavedajo, kako je pomembna političnega prisiljena priznati niso upali prijaviti. Na gimnaziji pa je sproščenost v narodnostnem oziru tolikšna, da se tega ni treba bati in starši otroka pošljejo na slovensko gimnazijo.

ZWITTER: To nesorazmerje, ki ni razumljivo, dokazuje, da osnovnošolsko vprašanje ni rešeno.

DELO: Kreisky je v zadnjih dneh in tednih večkrat priznal, vsaj posredno, da je prišlo do zaostritve.

ce. Kako naj bi manjšina posiljevala večino?

TISCHLER: Kako srečna bi bila manjšina, če bi res mogla prisiliti večino, da bi ji priznala enakopravnost.

ZWITTER: Pri tem pa kancler, pa tudi vsi avstrijski politiki in avstrijska politika sploh identificirajo (tako kaže) večino s tistimi sovinitstičnimi organizacijami na Koroškem, ki v resnici vodijo narodnostno in manjšinsko politiko. Če misli, da posiljuje mo te, je jasno, da se bomo vedno borili proti njim; če imajo to za posiljevanje, potem moramo reči, da je to upravičeno posiljevanje. Prepričani smo, da te organizacije ne predstavljajo večine. Zato se tudi vedno upiramo poskusom, da bi nas speljali na stari tir, češ - pogovarjajte se med seboj, pa boš vse rešili. Tako je bila onemogočena v prvi republiki kulturna avtonomija v tistem trenutku, ko so te organizacije, ta svečine, dobile poglavitno besedo. Tako so se poskušali reševati to vprašanje. Odtod v časopisih pozivi - odgovorni zastopniki, Alwehrkömpferbunde, Südmärkte itd. in Slovincem naj se pogovorijo, in rešitve bo tu. Tu je tudi očitek deželnemu glavarju Simi, češ da ni poslušal vseh. Jasno je, kam pes tako molli: hočejo nas speljati na stari tir. Nemški nacionalisti živijo samo od spora in zato so pogovori z njimi nesmiselni. Partner je za nas samo vlada, ki je podpisala državno pogodbo. Samo ta je predstavnica večine.

TISCHLER: Tipično je naključje iz leta 1958, ko so ukinili dvojezično šolo. Bilo je 150 hujskačev, ki so ustvarili mnenje, da posiljuje manjšina večino v šoli in obvezna dvojezična šola je postala.

DELO: Rešitev manjšinskega vprašanja je šele na začetku. Kaj so koroški Slovenci od tistega, kar so doslej dobili (tega je res malo) izkoristili v polni meri? Kaže, da se koroški Slovenci teh pravic premalo poslužujejo.

ZWITTER: Ne bi hotel očitati temu ali onemu, da ni dovolj aktiven in pogumen; ne smemo namreč prezreti, da je večina naših napisov, ki smo jih imeli po naših združbah in javnih ustanovah, izgubila čez noč in to večkrat. Partizanski spomenik v Sentrupertu je bil razstreljen. Slovenci, ki

vica iluzorna. Enakopravnost slovenskega jezika ni dana s tamnacem, ki čestokrat niti sam ne obvlada v zadostni meri slovenskega jezika.

DELO: Mladina vam očita, da je premalo vključuje v svojo dejavnost.

ZWITTER: Na občnem zboru Zveze slovenskih organizacij smo že odgovorili na to. Mladino smo pozvali, naj bolj sodeluje. Koo pa dela na vasi? Naša preprosta, kmečka mladina. Kje pa je naša intelektualna mladina, usta, ki se postavljajo, da je najbolj revolucionarna, ki pravi, da je potrebna povečava z ljudstvom. Tega ne dela. Zaprla je v svoj ozki krog. Tam dela, tam je delovna, na Dunaju, daleč od Koroške in še tam je v negativnem smislu s kritiko, namesto da bi povedala svoj koncept.

S tem nikakor nočem trditi, da bi stala mladina popolnoma ob strani. Opozarjam le na hvalevredno zamisel, da proučimo in raziskujemo regionalne in socioekonomske probleme slovenske manjšine na Koroškem. Kljub temu pa se mora še bolj vključiti v eno ali drugo organizacijo koroških Slovincov. Če nam mladina očita, da jo premalo vključujemo v delo in sodelovanje, ji opozoril, da smo na izrečno željo mladine uvrstili v delegacijo za zadnje razgovore z vlado na Dunaju tudi mladinske zastopnike. Kljub temu je imel določen krog mladine, da se še posebej vključi v te razgovore. Če pa Kreisky pravi, da je pripravljen sprejeti mladino kot tretjo silo, je to vsekakor značilno; radi bi nas še bolj atomizirali, češ če bodo trije, bodi še težje našli skupno stališče. Mislim, da je velik uspeh in znak naše zrelosti, da smo kljub različnim pogledom v političnih in svetovno nazornih vprašanjih v narodnostnih vprašanjih našli vedno skupen jezik, postavljali enake zahteve skupaj in da smo bili v razgovorih z oblastjo in vlado zmeraj enotni. Zadržanje pa prav te zahteve mladi kritizirajo. Če mu, ne razumem, ko pa so se v svoji vlogi sami opirali le na spomenico in druge vloge obeh osrednjih organizacij.

DELO: Pri izvedbi zakona o dvojezičnih napisih je očitna pasivnost Slovincov. Tudi pri slovenskih funkcijah je opaziti določen strah pred reakcijo Nemcev.

ziv na podpisnice državne pogodbe in Jugoslavijo, da nam interpretirajo smisel državne pogodbe. Ostane nam samo še tak korak.

ZWITTER: Ob izjavah, da je 7. člen dokončno uresničen, smo prepričani, da je treba iti naprej. Od dunajskega jezika, ki je omenil že predsednik Narodnega sveta, ni pričakovati kaj več. Seveda ne bomo odnehali, skušali se bomo z vlado pogovarjati ter iskati ustrezne rešitve - po mojem mnenju je to bistvo naše politike. Kot manjšina smatramo, da moramo kot lojalni državljani najprej do jasne, sporazumne rešitve. A kako, če je ocena taka, kakršna je up! Očitno ni volje, trdil bi, da si vlada ne upa nastopiti proti nacionalističnim silam, ki smo jih omenili in najti rešitev, ki bi bila pravična. Zato smo prisiljeni tudi k nadaljnjim korakom. Obrnili se bomo na širi zavestne sile, ki so državno pogodbo podpisale in katerim smo izročili svoje spomenice že leta 1955. Tem bomo prikazali stanje na Koroškem. Vprašali jih bomo, če je bil to njihov namen. Hkrati jih bomo opozorili na našo spomenico in kako smo si rešitve predstavljali mi. Čakali smo, ker smo mislili, da gre za začetek reševanja. Zdalj pa, ko vidimo, da smatra vlada stvari za rešene, nimamo kaj izgubiti. Dokler je človeka strah, da bo kaj izgubil, ne gre v tvegano akcijo. Ali je mogoče, da bi nam vzeli še to malenkostne pravice - na primer na področju solstva - kjer trdijo, da je demokracično urejeno? Ne verjamem. Če so zdaj minimalni zakon (o dvojezičnih napisih) z navodili za izvajanje še zreducirali - silijo pa se celo že glasovi, da bi spremenili še šolski zakon (šolski vodje morajo zdaj znati oboje jezika, poslej pa to ne bi bilo več potrebno) - menim, da res nimamo kaj izgubiti, če gremo pred mednarodni forum. Do po se zavedamo, da mi nismo partner. Edini partner, ki nas lahko podpre, sta matični narod in Jugoslavija.

DELO: Kdaj in kako mislite nastopiti?

ZWITTER: V bližnji prihodnosti.

TISCHLER: Ne kaže pozabiti na obljubo, ki nam jo je zadnjih dal Kreisky, da bo ustanovljena skupna komisija za reševanje problema.

OBISK V NASEM UREDNIŠTVU.

Z leve na desno: Zvone Zorko, dopisnik RTV, Jože Sircelj, pomočnik notranjpolitičnega urednika Dela, dr. Jožko Tischler, predsednik Narodnega sveta koroških Slovincov, dr. Franci Zwittler, predsednik Zveze slovenskih organizacij, in Jaka Stular, urednik nedeljske izdaje Dela.

Foto: Janez Zrnc

Od Dunaja ni kaj pričakovati?

DELO: Organizaciji sta v bistvenih stvarih zmeraj nastopali skupaj. Kaj pripravljata koordinacijski odbor za bližnjo prihodnost? Slišali smo, da je zvezna vlada obljubila pogovore z vami. Na kakšne konkretne korake mislite pri deželi in zvezni vladi, pa na mednarodni ravni?

TISCHLER: Mislim, da smo pri zvezni vladi možnosti izčrpali. Ostane nam le po-

Program za mednarodni nastop

DELO: Ali kot voditelja obeh organizacij in člana koordinacijskega odbora lahko povesta v nekaj točkah tistih bistvenih vprašanja, ki bi jih postavili na dnevni red, če bi avstrijska ali koroška vlada pokazali resno pripravljenost za integralno rešitev vprašanja koroških Slovincov?

ZWITTER: 1. Iz zakonov je treba dokončno črtati vsako misel o ugotavljanju manjšine; s tem pa je definirano tudi ozemlje, kjer živi manjšina.

2. V šolstvu je treba najti obliko, ki bo našim ljudem dejansko omogočila, da bodo vsi naši otroci deležni pouka v materniščini. Važno je, da bodo vsi starši poučeni, da to ne more biti v njihovo škodo, ampak v korist sožitja in v korist otroka, da obvlada oboje jezika.

3. Razširitev slovenske gimnazije oziroma srednje šole; tudi moramo možnost, vzgojiti potrebni kader tudi za gospodarstvo in trgovino. Isto spremembo je treba omogočiti pri kmetijski šoli. Le-ta bi morala dobiti ustrezno subvencijo vsaj tako, kot za privatne cerkvene šole, kakor je to slučaj tudi pri obeh gospodarskih šolah.

4. Bistveno vprašanje so otroški vrtci. Zdalj so zanje pristojne občine. Ob današnji narodnostni in gospodarski strukturi pri občinah ne bomo uspeli. Gre pa za obstoj manjšine. Zato je to naloga in spada v okvir reševanja člena 7. Kmalu bodo vrtci postali skoraj obvezna oblika predšolske vzgoje. Zato morajo tudi tu ustrezno upoštevati naše zahteve, da se otroku že pri igri ne bo treba posluževati nemškega jezika. To je morda ena najbistvenjših točk na mladinskem področju. Zato smo že tudi zahtevali, naj v Celovcu na ustreznem zavodu zagotovijo pouk slovensčine, čim bo pripravljenih vsaj 5 dečlet. To je zagotovljeno!

5. Zahtevamo dejansko priznanje enakopravnosti slovenskega jezika, in sicer na vsem dvojezičnem ozemlju, v upravi in pred sodiščem.

6. Četrty odstavek 7. člena državne pogodbe govori izrecno o enakopravnosti soudeležbi Slovincov v kulturnih in gospodarskih ustanovah. Smatramo, da moramo dobiti ustrezno subvencijo za naše kulturno delovanje in poseben kulturni referat pri koroški deželni vladi. O naših vprašanjih ne morejo odločati ljudje, ki slovensko niti ne znajo in ki o slovenski kulturi nimajo pojma.

7. Ze po senžernenski pogodbi bi morali biti Slovenci pri subvencijah enakopravno udeleženi, po državni pogodbi pa še bolj. Koroška deželna vlada se upira taki rešitvi, češ da bi pomenila delitev in dvojno linijo. Sodiijo, da to ne bi bilo potem več enakopravno. Bistvo manjšine pa je v tem, da je treba manjšino posebej podpirati. To velja tudi za subvencijo. Manjšina se mora boriti za svojo obstoj in zato mora biti deležna večje pomoči - ali pa vsaj enako velike. Tu je značilna avstrijska interpretacija, mednarodni določili za zaščito manjšin. Če berete Ermakov vidite, da zahtevajo v zaščito jezika Tirolcev se posebej pospeševanje manjšinskega kulturnega in splošnega življenja. V Avstriji pa interpretirajo člen z državne pogodbe v najožjem smislu, da manjšina ne sme biti diskriminirana, ni pa treba pospeševati. Tu je očitna razlika!

8. Naša zahteva je slovenski kulturni dom v Celovcu. Za nas je Celovec že od tedaj, ko je bil kulturno središče vsega slovenskega naroda, tudi središče naših slovenskih narodnih in kulturnih organizacij. To bo tudi ostal. Upamo, da nas bo matični narod podprl in da bomo končno to željo uresničili. Denar za kulturne potrebe mora biti zagotovljen v proračunu.

9. Zahtevamo prepoved sovražnega delovanja:

DELO: Ali je to enotno stališče koordinacijskega odbora?

TISCHLER IN ZWITTER: Da.

DELO: Ste zadovoljni z jugoslovanskim politoro?

TISCHLER: Taka reakcija kot pri Sturmu bi bila potrebna tudi leta 1958 pri ukinitvi dvojezičnih šol in zdaj pri napisih. Retoriko izgubo 800 vasi, skrčili so ga na četrtno, zdaj pa bodo še zreducirali na 100.

ZWITTER: Leta 1958 je bila reakcija taka, da je Jugoslavija prekinila vse stike, v Ljubljani pa so bile demonstracije. Ob sedanjih akcijah o napisih pa je Jugoslavija najbrž na istem stališču kot mi: da gre samo za začetek reševanja problema slovenske manjšine v Avstriji.

Praznovanje

Poštenost, odločnost in trdoživost

Beseda Jara Dolarja ob stoletnici Društva slovenskih pisateljev

Zamisel, ki jo je že leta 1868 v 2. številki Slovenskega naroda (4. aprila) sprožil vedno aktivni in iniciativni Davorin Trstenjak...

dello Društvo slovenskih književnikov in časnikiarjev, so se izjalovila. Zdi se, da so pisatelji zmagali predvsem zaradi tega, ker svojih podpor niso vezali na društveno članstvo...

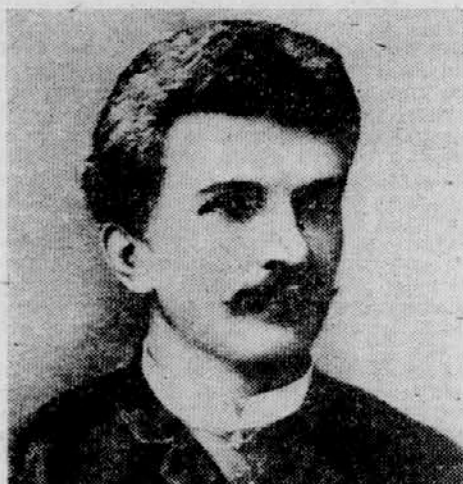
jem Peterinom-Petrusko, Dr. Franom Detelom, Milanom Pugljem, Franom Albrehtom, Francom Bevkom, Vido Jerajevo in Otonom Zupančičem...

Prizadevanje za vzgojo mladih ljudi

Ze oktobra 1945 je bilo društvo oživljeno, seveda v popolnoma novih razmerah. Organizacija recitacijskih večerov po vsej Sloveniji in veliko navdušenje poslušalcev...

nadaljuje poročevalec, da tak način recitacij slovenskega književnika ne bo zblizal z ročnim delavcem in mu približal knjige.

Posebnost tega obdobja je tudi prizadevanje za vzgojo mladih kadrov, ki jih je treba poučiti, kakaj naj pišejo. Zato so n.p. 22. do 24. maja 1948 sklicali konferenco mladih slovenskih pisateljev in pesnikov...

FRAN GESTRIN: pesnik in prvi urednik Slovenskega pisateljskega društva

Med dvema vojnama

Za obdobje tih pred prvo svetovno vojno je značilna ugotovitev Antona Trstenjaka, ki jo je zapisal v polemiki s časnikiarji: »Danes je vsakemu jasno, da pisateljstvo v Sloveniji ne more preživljati nobenega pisatelja...»

Po vojni se je društvo kot Društvo slovenskih leposlovcov obnovilo šele pomladi 1920. V Zvonu beremo: »Namen društva je, da varuje in pospešuje gospodarske, socialne in kulturne interese svojih članov...»

Med dvema vojnama Po vojni se je društvo kot Društvo slovenskih leposlovcov obnovilo šele pomladi 1920. V Zvonu beremo: »Namen društva je, da varuje in pospešuje gospodarske, socialne in kulturne interese svojih članov...»

Vloga slovenskih pisateljev med narodnoosvobodilno vojno je tako znana, da se ob njej ne bi ustavljali. O njej govori naša partizanska literatura in izredno veliko število prav med pisatelji.

V prestolnici ob skaljenem Renu

Šport in nacionalizem po kölnsko

Zapiski z mednarodnega posvetovanja pisateljev

Ze veliki lepaki z naslovom posvetovanja »Šport in nacionalizem« niso puščali nobenega dvoma: naslikan je bil brutalen možakar z majhno glavo in olimpijskimi krogi, ki se je prsil predvsem s tremi boji vojaškimi kot športnimi medaljami.

Srečanje, ki je bilo v prestolnici ob Renu od 8. do 12. septembra, je združilo poleg drugega občinstva blizu 70 pisateljev iz ZR Nemčije, Nizozemske, Belgije, Francije, Izraela, Južne Afrike, Švice, Surinama in Južni Ameriki, Velike Britanije, Madžarske, Finske, Japonske, ZDA in Jugoslavije...

dolf Augstein, priznala tudi vso akutnost münchenskih dogodkov glede na nekdanjo nemško krivdo pred 20 leti, glede na današnje mednarodno situacijo in glede na to, da bo neodnost nemških oblasti v münchenski tragediji, zdaj verjetno na najbolj umazan način poskušala izkoristiti desničarska opozicija znotraj same Nemčije.

postaja dvomljiva, postaja skoraj življenjsko nevarna, če se jo poslavimo v obratni smeri: da uspeh značimo s skrajnim naporom, če menimo, da je napor za uspeh bodisi na gospodarskem ali na literarnem področju lahko tudi merilo. Eden je potemtakem bolj kot drugi in eden je najboljši. Konec koncev bodo celo prizadevanje in ljubezni imeli ne samo za izmerljivo, ampak bodo to tudi zares merili. Pri športu neogibno napačenje misli v boju pelje do razporeditve v različne delovne razrede, kar zelo hitro lahko preraste tudi v nacionalistična napačenja, in to lahko celo daleč preseže tradicionalni nacionalizem.

Merkeks namesto Marxa

Mladi flamski pisatelj Wilhelm Rogge-man, je vrzel v razpravo duhovito krilatiko: »Nekoj je v Bruslju živel Marx, danes imamo Merkeksa in razgrnil vso povampirjenost novega kolestarskega idola Belgije, ki upredstavlja državno enotnost celo bolj kot sam kralj. Pa tudi drugi diskutanti so naveli vrsto primerov, ko postanejo vrhunski športniki in bistru proizvođači, z enostransko razviti mišicami, in bistru kretelci, enaki novim vrstam mila ali pralnega praška, ki ga vrže komercialna propaganda premišljeno na tržišče potrošniške družbe, predvsem seveda zato, da bi odvrnila množico od resničnih problemov.

Duh v zdravem ali nezdravem telesu

Belgijsko-avstrijski pisatelj Jean Amery je načel staro geslo »zdrav duh v zdravem telesu« vendar ga je obrnil na glavo, češ da vsaj pri duhovnem ustvarjanju, duh včasih celo laže razvije svojo občutljivost v manj zdravem telesu, navajajoč pri tem primer Thomasa Manna in Marcela Prusta. Drugi so sicer temu mnenju upravičeno ugovarjali in navajali celo športne pisatelje, kot naj bi bili Hemingway, Giraudux, Camus ali Lenz. In medtem ko je belgijski pesnik Jan Emiel Deale razgrnil obirno in konkretno obtožnico z uporabo raznih poživ in namil v športu, ki so čisto povzročila tudi smrt, se je nemški športni pisatelj Manfred Steinback pokazal za čudno tolerantnega do jemanja poživ pod zdravniškim nadzorstvom, češ da tudi v vsakdanjem življenju menjamo vsakovrstne tablete in da je tudi športnik poklic, ki dela za denar, tako kot — književnik.

O tem, da je šport sam po sebi lahko čudovit, recimo »smučanje v planinah, da pa je hkrati sedemdeset letni rekord na smučeh, hitrost 185 km lahko že smrtonosna, smo govorili samo mimogrede. Mimogrede tudi o temeljnem vprašanju, da je tudi šport, tako kot literatura, v marsičem odsev družbe in da niti šport niti literatura ne moreta biti boljša, kot so odnosi v družbi, kot so ljudje sami. Literatura pa, kot je nekoli menil zdaj že pokojni avstrijski pisatelj Ernst Fischer, »ne mora ničesar, čeprav lahko zmore vse«. Samo kako? Kdaj? Se dovolj zgodaj?

Osamljeni dolgoprogaš

Za konec so udeleženci mednarodne pisateljske konference naredili še krožno vožnjo z avtobusom po Kölnu. Toda pisatelj ostaja na koncu vendarle pes; če povzamem naslov Sillitojevega romana — »Osamljeni dolgoprogaš«.

BOGDAN POGAČNIK

Neugodno politično ozračje

Na občnem zboru, ki se ga je udeležilo kakih 40 članov, so razen volitev obravnavali tudi znižanje letnega doneska podpornikov od 6 glid na 3 glid in govorili o izdaji salbama na slavo Prešernu. Naslednji dan pa je bila v Vrbi Prešernova slavnost, ki se je udeležilo po uradnem poročilu 2.000, po Narodovem, oziroma Novičkem 3.000 ali celo 4.000 ljudi. To je bilo tudi zadnje, kar je Slovensko pisateljsko društvo v tem obdobju opravilo.

Nad tem prvim obdobjem društva je namreč ves čas lebdelo neugodno politično ozračje. Med 7 ustanovniki in 82 društvenci, ki jih izkazuje imenik društvenikov, namreč ni bilo niti Bleiweisa, ki je bil do mladostovske konkurence Slovenski matiči skrajno zadržan, niti Levstika, ki ga niso izvolili v odbor. Stritar upravičeno sodi: »Saj to društvo, kakor je videti, vendar ni čisto pervaske, in vendar se možje ravno tako vedejo proti moči, kateri ima več zasluga za razvoj novejšo slovo, literature kakor vsi drugi skupaj! Tako se je zgodilo, da je tudi Stritar odoborniško mesto odklonil. Na njegovo mesto pa je bil koopriran Josip Noll. Ostra politična diferencija ni dovoljevala kompromisov, poleg tega pa je bil sam koncept društva preobremenjen s prevelikimi ambicijami. Bleiweiso so tih nasprotovanje, prezaposlenost mladostovskih društvencev članov, morala tudi odsotnost predsednika, vse to je omrtvilo društveno delo.

Protest proti Mahničju

Toda ljubljanski pisatelji so dobro desetletje pozneje zopet spoznali, da bi bilo treba društvo oživiti. Na iniciativno dr. Valentina Zarnika je Ivan Hribar to misel javno sprožil Josip Vošnjak pa se je misli pripeljal z vso gorečnostjo. Sprva so to bili samo nekakšni prijateljski sestanki — imenovali so jih sjour fixes. Nekaj časa so se tako zbirali v Tavčarjevi hiši na Dunajski cesti, dokler niso spoznali, da je treba dati tem sestankom neko bolj organizirano obliko. Leta 1885 so imeli že kar trinajst »zabavnih oziroma p. n. e. je »slavstvenozabavnih večerov«.

Na enem izmed njih je Ivan Tavčar predlagal, da se sestavi protest proti Mahničju v imenu pisateljev in časnikiarjev, ki se je podpisala na 12. marca predložila celotno Gradnikovo večer, ki se je udeležilo 130 sodilnih Slovencev. Kot znak posebnega spoštovanja in pač tudi z ogorčenostjo proti Mahničju so poklonili pesniku srebrni črnini in zlato pero, ki mu za je odnesla posebna delegacija. Gregorčič večer je bil tudi zaradi tega pomemben, ker so na njem skienili, da se pisateljsko društvo obnovi. Se isti večer se je prijavilo 60 članov.

Na predlog Luke Svetca in Frana Levca je društvo pridelo ime: Pisateljsko podporno društvo, katerega prvi narhen je bil podpirati slovenske pisatelje pa tudi rodjenski slovenskih pisateljev ter s tem pospeševati slovensko literarno dejavnost. Izvoljen je bil nov odbor: predsednik dr. Josip Vošnjak, njegov namestnik Fran Levec, tajnik Andrej Senčkovič, blagajnik Vaso Petričič; drugi odoborniki pa: dr. Hinko Dolenc, Maks Pietersnik, Ivan Hribar, Anton Rač in dr. Ivan Tavčar (kasneje, 18. novembra, se je na seji po občnem zboru konstituiral odbor nekoliko drugače: tajnik je postal Anton Rač, namesto Ivana Tavčarja pa je prišel v odbor Ivan Tomšič.) Na občnem zboru so izvolili Davorina Trstenjaka za častnega člana, poleg njega pa so v naslednjih letih izbral za častne člane še Josipa Juraja Strossmayerja, dr. Josipa Vošnjaka, Janeza Trdino, Antona Aškercja, Simona Gregorčiča in Josipa Stritarja.

DAVORIN TRSTENJAK: prvi predsednik Slovenskega pisateljskega društva

lo po vsej Sloveniji. Naj omenim samo slavnosti večer Josipu Jurčicu in Trubarju, v triletno, ob katero se je seveda spotalmila »Zgodnja danica« z verz:

Trubarja so preslavljali, s pisateljstvom uprivali; je li: unit zdaj prav sepo? Kaj ti praviš, Hren, na to?

Društvo si je v tem času močno prizadevalo za počastitve umrlih pisateljev. s tem, da je dalo vzdajati sponkske plošče Jakobu Zupanu, Tomanu Levstiku, Ravnikarju in Bleiweisu. Postavilo je spomenik Vodniku in pričelo nabirati prispevke za Prešernov spomenik. Poskrbelo je tudi za to, da sta dobila Božidar Raci in Fran Levstik nagrobna spomenika, ki sta del pisateljske grobnice, v katero so položili še Antona Račja, Ivana Zelezničarja, Frana Gestrina, Simona Rutarja, Ivana Resmana in Andrejčkovega Jožeta (Podmilška).

»Neogibno dosmrtno stradanje«

V polemiki, ki se je vnela med Pisateljskim podpornim društvom in Društvom slovenskih književnikov in časnikiarjev, je bil prav ta del pisateljske dejavnosti deležen najostreje kritike. Padla je celo zbadljivka, da je Pisateljsko podporno društvo samo »društvo teh tablic«, kar je pisatelj, ki so se ponašali s tem, da so časnikiarjem pomagali snovati društvo in jim celo izdelali pravila, hudo zagrenilo.

Vsa diskusija pa ni bila pretirano načelna. Sio je namreč za društveno premoženje, ki se je stekalo iz raznih darov in volil. Tako je podarila banka Slavija 1.700 kron, iz Gestrinove zapuščine je po plačilu na posestvo intabuliranih dolgov ostalo 1.300 kron in 3.300 kron po petih letih obrestih, nadalje so nekaj prinesle razne prireditve ter seveda prispevki ustanovnikov in podpornih članov. Vsa prizadevanja, da bi to premoženje dobila Slovenska književnica v upravljanje, podpore, pa bi

Custvena reagiranja na münchenske dogodke so pa seveda včasih izvenela ne samo ne dovolj pretuširano, ampak tudi sicer enostransko, pa bodisi v obliki neke izrazite apoteoze, ki jo je napel do paterične skrajnosti slepi izraelski pisatelj Alexander Czerny, invalid iz nacističnega in pozneje stalističnega taborišča, pa bodisi v nekem splošnem sproščanju pravice tožnosti, ki so jo pavšalno »protiimperialistično« zagovarjali prav sicer dobro živeči zahodnoevropski plejboji, ob njih pa mali, meoistični kitajski študent s Tajvana.

Ne da bi hotel zagovarjati kakršnokoli kompromisov ali se podrežati literarni in človeški uglednosti: znanega nemškega pisatelja Heinricha Bölla, predsednika mednarodnega PEN, sem se moral že od vsega začetka pridruživati tezan, ki jih skupno z nekaterimi drugimi umerno zagovarjal prav le-ta. Takoj ob prihodu v Köln mi je v pogovoru dejal: »Globoko smo pretreseni zaradi münchenske tragedije; skoraj nemo, če v takih pogojih naše posvetilo sploh lahko normalno nadaljujemo hkrati spt ne smemo dopustiti, da bi tem sprostil popoln antiarabizem.«

Mora münchenske tragedije

Zrtvam münchenske tragedije smo se v deževnem nedeljskem popoldnevu še posebej poklonili, ko smo se, vsaj nekateri, pridružili organizatorjem posvetovanja na kölnski komemoraciji ob spomeniku nekdanjih medvojniških židovskih žrtv gestapa v tem mestu. Na »spominskih urah« pred samo konferenčno dvorano so govorili nekateri kölnski zastopniki židovske in drugih verskih občin, saj je ta počastitev mrv sovpadala z židovskimi 5.377 novim letom. Vendar je ves ta čas viselo v zraku ne samo zoprnno vreme, ampak tudi sicer morasto vzdruje. Skoraj, da sem imel občutek, da so navzoči židovski zastopniki pri tej tragediji doživljali blaženstvo nove nesporne uveljavitve.

Po drugi strani pa sta prav najpomembnejša govornika v tej težki uri, pisatelj Heinrich Böll in član nemškega kluba PEN, izdajatelj nemške revije »Der Spiegel« Ru-

Naj rekordi postanejo akordi?

Tudi tu je Heinrich Böll že v uvodnem razmisli skušal ubrati trend, razmislijujoč in hkrati kritično pot. »Morda so lahko samo politiki in državni priroznostni tako navni, da verjamejo, da je mogoče šport in politiko povsem ločiti drugo od drugega. Ta navniost seveda ne nameravam denuncirati.« je menil Böll, »kajti vsašemu prepričanju utegne celo ustrežati teza, da je politika stvar, ki je bolj umazana, kot so druge, medtem ko naj bi imel šport za očiščeno stvar, na katerem je razen tega prizadevanje objektivno in natančno izmerljivo, zaradi česar lahko tudi ta napor neposredno izrazimo z uspehom. Sam sem zdaj bolj budalastega mnenja, namreč, da politika nikakor ni nekaj bolj umazane, kot katerikoli drugo opravilo na tem svetu, oziroma da po drugi strani šport ni nujno najčistejše področje. Obe delavnosti imata razen tega, kot vse druge delavnosti, posredno ali neposredno opraviti z denarjem. Tako imamo zdaj še tri dimenzije: šport — politika — denar.

Za kaj ljudi sploh vzgajamo? Ali naj bi bili rekordi, ki jih dosegamo, npr. 100 m v 9,4 sekunde, postali tudi akordi na delovnem mestu? Kje so bile stoparice in metri poprej, v športu ali na delovnih mestih? Skrajni napor, ki nas v športu očara, neposredno merjenje napora, takojšnje prenašanje napora v uspeh, vse to pri športnih prizadevanjih morda še ni škodljivo, če res hočemo izbrati najboljšega. Ta metoda pa

Watterlooji sodobnih olimpiad

Pisatelji raznih smeri in narodnosti so na srečanju dokaj enotno osvetlili izkripljanje sodobne olimpijske ideje oziroma o sploh podobnih, če je bil celo v stari Olimpij šport nekaj, kar ni imelo nobene zveze z nacionalizmom, politiko in denarjem. Posebej so odklonili sedanjih propagandnih spektakel z medaljami, državnimi himnami, reprezentancami, ki jih sestavljajo državni uslužbenci ali posebni za denar povzani profesionalizirani izjemni talenti. Nekateri so celo predlagali, da bi v prihodnje tekmovalni šport sploh opustili oziroma da na olimpijadah tekmovalci v slavnostnem pohodu ne bi več pristopali razdeljeni po narodnostih, ampak samo po športnih disciplinah, mešan, ne glede na državo in ne glede na barvo kože. Oglasil so se celo pobudniki vzporednih umetniških olimpijad v bistvu nebestvene formalnosti, kajti kofenine za nacionalistično in imperialistično izkoriščanje športa ležijo pač veliko globlje.

Kritike športa in olimpijade so šle zelo daleč. Nemški udeleženec Gert Kalow je označil olimpijske igre za »steater«, v Italiji živeči nemški avangardist P. O. Chotjewitz je menil, da so olimpijske igre »prikrite telesne vaje za predvojaško pripravo«. Bleddiški angleški književnik Allan Sillitoe je sikovito primerjal športne poraze z Watterlooji in sklenil, da je »šport samo nadomestilo za vojno«. Po njegovem je nacionalizem stvar vladajočega razreda, ki ima namen, da svoje žrtve prečlame s patriotizmom. Pri vsej svoji očeki širokosti in skromnosti pa je pokazal čuden imperialni odnos do malih narodov, češ da imajo veliki narodi velike, mali narodi pa male probleme.

Dvojno breme črnskih tekačev

Ameriška črnka pisateljica Anne Moody, ki je bila sama nekoč športnica, medtem ko se zdaj posveča predvsem boju za državljanske pravice v ZDA, je obžalovala, da je šport, ki bi bil najbolj najboljša pristna sprostitev človekove »enakosti«, danes vse bolj plen nacionalističnih in imperialističnih pojmov. Staro športno geslo: »Biti najmočnejši, najhitrejši, najvišji, so zdaj veselje vrle v zakup, da bi dokazale, kateri državni in družbeni sistem je na svetu

Soočevanje v Helsinkih (1)

Finlandia 1972

Neuradni zapiski o evropski kulturni konferenci

Medvladna konferenca o kulturnih politikah v Evropi — Eurocult 72 — je bila v Helsinkih od 19. do 28. junija letos. Konferenco je organizirala in pripravila Organizacija združenih narodov za vzgojo, znanost in kulturo — UNESCO na podlagi sklepa šestnajstega zasedanja njene generalne skupščine leta 1971 in na podlagi priporočila, sprejetega na svetovni medvladni konferenci o institucionalnih, administrativnih in finančnih aspektih kulturnih politik, ki je bila v Benetkah od 24. avgusta do 2. septembra 1970. leta.

Konferenca je bila v novi koncertni in kongresni palači Finlandia. Ta moštrovina arhitekta Alvarja Aalta je bila odprta decembra 1971. leta. V avditoriju s 1700 sedišči so bile plenarne seje, medtem ko so bile seje komisij in odborov v manjših dvoranah Finlandie. Imeniten kulturni ambijent v središču Helsinkov. Ob Finlandii in ob je sgrajenem in izoblikovanem mestnem gledališču bo v prihodnjih letih zraslo še nekaj galerij, gledaliških in koncertnih dvoran. Tako se bo počasi do kraja izoblikovalo veliko mestno središče kulture in umetnosti v Helsinkih. Aaltova Finlandia zasluži poseben esejistični opis in posebno razmišljanje. Kajti ta estetska, kulturno-prostorska in funkcionalno-programska stvaritev ni le odlična realizacija arhitektove sgrajbeniške ideje, marveč je tudi navdne uspešno materializirana ideja novih poti in novih možnosti v sodobnem kulturno-umetniškem funkcionalizmu. S svojo celoto in s svojimi detajli prica Finlandia, da je arhitekt našel in odkril nove metode v oblikovanju trdne simbole med ustvarjalci, poslušalci in gledalci. Pri nas je, žal, še ne poznamo.

Konferenca je bila v novi koncertni in kongresni palači Finlandia. Ta moštrovina arhitekta Alvarja Aalta je bila odprta decembra 1971. leta. V avditoriju s 1700 sedišči so bile plenarne seje, medtem ko so bile seje komisij in odborov v manjših dvoranah Finlandie. Imeniten kulturni ambijent v središču Helsinkov. Ob Finlandii in ob je sgrajenem in izoblikovanem mestnem gledališču bo v prihodnjih letih zraslo še nekaj galerij, gledaliških in koncertnih dvoran. Tako se bo počasi do kraja izoblikovalo veliko mestno središče kulture in umetnosti v Helsinkih. Aaltova Finlandia zasluži poseben esejistični opis in posebno razmišljanje. Kajti ta estetska, kulturno-prostorska in funkcionalno-programska stvaritev ni le odlična realizacija arhitektove sgrajbeniške ideje, marveč je tudi navdne uspešno materializirana ideja novih poti in novih možnosti v sodobnem kulturno-umetniškem funkcionalizmu. S svojo celoto in s svojimi detajli prica Finlandia, da je arhitekt našel in odkril nove metode v oblikovanju trdne simbole med ustvarjalci, poslušalci in gledalci. Pri nas je, žal, še ne poznamo.

Koga so zastopali in kolikokrat so nastopili

Na konferenco v Helsinkih so bile povabljene vse evropske države članice UNESCO. Povabljeni pa ni bila Portugalska. Ta namreč ni članica UNESCO. V tem je seveda videti nekakšno kazensko za nepravilno in kolonialno politiko te države v Afriki. Konferenca se je udeležilo trideset držav (med njimi tudi Kanada kot polnopravna udeleženka s pravico glasovanja, čeprav ni v Evropi) s dvestodvajsetimi delegati. V Helsinkih pa je prišlo tudi 17 opazovalcev iz treh evropskih držav — Lichtensteina, San Marina in Vatikana (delegacija Svetega sedeža je vodil Slovenec nadstnik dr. Jože Zabkar, apostolski pronunčij na Finskem in iz štirih neevropskih držav: Združenih držav Amerike, Indonezije, Irana in Nove Zelandije. Konferenci so prisostvovali tudi opazovalci treh medvladnih organizacij, trinaestih mednarodnih nevladnih organizacij in predstavnikov treh zahodnih kulturnih fondacij. Konferenca se nista udeležili Albanija in Malta. Sovjetsko zvezo so zastopale kar tri delegacije: vsedrжавna sovjetska, beloruska in ukrajinska. Zanimivo je, da so v generalni debati, v kateri so govorili ministri in šefi delegacij, nastopili predstavniki CSSR dvakrat, in sicer prvič v imenu češke in drugič v imenu slovaške nacionalne kulturne skupnosti. Predstavniki Sovjetske zveze pa so nastopili v generalni debati kar štirikrat: prvič v imenu Sovjetske zveze kot državno administrativne celote, nato pa še v imenu ruske, beloruske in ukrajinske nacionalne kulture. Jugoslovanska delegacija je nastopila v generalni debati samo enkrat.

Kje je bilo težišče izbire tem

Dnevni red konferencie v Helsinkih je bil, se izpustimo njegove za kulturo posevno pomembne formalno-protokolarnne točke, naslednji:

- a) Stanje intencence kulturnih politik v evropskih državah — članica UNESCO
- b) Organizacija in mehanizmi, 2. viri finančnih sredstev, 3. cilji, 4. uresničene naloge in težave uresničevanja teh nalog.
- c) Razširitev dostopa h kulturi in sodelovanja v njej.
- d) Problemi, ki jih odpirajo inovacije — 1. sodelovanje med tradicionalnimi kulturnimi institucijami in sodobnimi sredstvi predavanja, 2. prispevek tehnike komunikacije h kulturnemu razvoju, 3. organizacija okvirov kulturnega okolja.
- e) Ustvarjalnost in vzgoja — 1. vloga in položaj umetnika v sodobnih evropskih družbah, 2. vzgoja kulturnih organizatorjev in animatorjev.
- f) Analitični instrumenti kulturnega razvoja — 1. sedanje stanje v raziskovalnih kulturnega razvoja, 2. kulturna statistika, 3. gospodarjenje in financiranje kulturnega razvoja.
- g) Osnove in perspektive kulturnega sodelovanja — 1. kulturno sodelovanje med evropskimi državami — članicami UNESCO, 2. vloga Evrope v svetovnem mednarodnem kulturnem sodelovanju, 3. delovni program UNESCO.

Ta dnevni red, ki ga je predložil generalni direktor UNESCO gospod René Maheu, je konferenca sprejela brez sprememb in dopolnitev. Med zasedanjem sta bila delo in program dnevnega reda vsaj v formalnem pogledu opravljena. Kot vidimo, je dnevni red zajel vrsto zelo pomembnih problemov kulturnih politik v narodnih in mednarodnih okvirih. Težišče izbire tem za helsinško konferenco je bilo torej v političnih, organizacijskih in pravno-institucionalnih vprašanih sodobnih kulturnih politik.

Prvi poizkus mednarodnega kulturno-političnega sodelovanja

Eurocult 72 je bil v duhovno-kulturni izkušnji Evrope prva mednarodna konferenca, na dnevnom redu katere sta bila delo in program dnevnega reda vsaj v formalnem pogledu opravljena. Kot vidimo, je dnevni red zajel vrsto zelo pomembnih problemov kulturnih politik v narodnih in mednarodnih okvirih. Težišče izbire tem za helsinško konferenco je bilo torej v političnih, organizacijskih in pravno-institucionalnih vprašanih sodobnih kulturnih politik.

Duh lepe spravljenosti

Dialogi Euroculta 72 so se odvijali pod optimističnimi avspicijami bodoče splošne evropske konference o varnosti. Težko je sicer domneti, kaj naj bi imela skupnega razpravljanje o kulturnih politikah in pa splošna evropska konferenca o varnosti in kaj imata skupnega evropska kultura in evropska politika preteklosti in sedanjosti? Ali ni evropska duhovna in umetniška kultura trajna in najbolj dosledna kritika politike evropskih držav? Treba pa je reči, da so vse delegacije, zbrane v Helsinkih, ostale strogo v okvirih optimizma svojih vlad, kar zadeva splošno evropsko konferenco o varnosti. V tem vsesplošnem optimizmu se skriva odgovor, zakaj so se delegacije tako imenovanih velikih držav (Anglije, Francije, Nemčije, Italije, Sovjetske zveze) povsem izoginile polemičnim, kulturno-idejnim in ideološkim soodenjem. Duh lepe spravljenosti, medsebojnega spoštovanja in ljubeznivosti, duh medsebojnega razumevanja in popustljivosti je bil na konferenci ves čas temeljito navzoč. Ne smemo pa zameriti mislečim, nepodkupljivim in nediplomatskim kritikom helsinške konference, ki so v ozračju vsesplošnega razumevanja in odpuščanja kdaj pa kdaj odkrili vlažno in lažno sladkobo oportunitizma in nenaeelnosti.

BOJAN STIH

(Nadaljevanje prihodnjico)

LEON DOLINSEK: NA RAZSTAVI

Politična reportaža

Gnusoba iz „intelektualističnega gnezda“

O presojah časopisov „Filosofija 72“, „Praxis“ in „Književna politika“

Nekatere podrobnosti beogradskega politično-druženega vrtljaka na pragu letošnje jeseni so vzbudile pozornost javnosti med drugim tudi zato, ker so bili minuli teden na sodišču članki, mišljenja in ocene iz časopisa „Filosofija 72“, ki ga izdaja srbsko filozofsko društvo pod vodstvom urednikov dr. Zage Pešić-Golubović in dr. Ljubomira Tadića. Nekoliko večja pozornost zaradi vsega tega je bila vzbujena tudi zato, ker sta javni tožilec in beogradsko okrožno sodišče ocenila, da je članek književnika Dobrice Čosića »Procesi, sodbe in navna vprašanja« navzkriž z zakonom. Sodišče je zato minuli petek trajno prepovedalo časopis »Filosofija 72« št. 2. Med drugim tudi zato, ker so v nekaterih drugih člankih »neresnično navedene alarmantne trditve, ki lahko povzročijo vznemirjenje v javnosti«.

Na dveh sejah sodišča pod vodstvom predsednika senata sodnika Ljubomira Radovića, katerega siceršnja specialnost je, da vsak dan sodi novinarjem, ki jih tožijo občani, da so jih s slabim pisanjem žalili, sodi pa tudi pisateljem, ki vznemirjajo občane in sicer večkrat kot sodišča in bolj izobraženi od novinarjev, so obravnavali ta primer. Najprej je javni tožilec zahteval trajno prepoved, ker je av inkriminiranih besedilih izražen dvom v delo pravosodnih organov. Izpodbijane so bile nekatere pravomočne sodbe, češ da so nemoralne. Tožilec pa je bil odločen: »Pravomočne sodbe so zakonite. Glede na to, da ima vsak zakon tudi minimum morale, so tudi moralne...«

Odvetnik, ki je branil inkriminirana besedila, in predstavniki redakcije so navedli, da je časopis imel namen opozoriti javnost na možnost določenih negativnih pojavov brez kakšnih zlohotnih težaj. Sodišče tega ni sprejelo. Sodnik Radović je dejal, da v teh člankih ne gre za kritiko pravosodja, marveč se z zlorabo sredstev informiranja (oziroma omenjenega časopisa) navajajo stališča in mišljenja brez dokazov in zlohotno, s čimer se slahko vznemirjajo občane.

Djurićev primer

Treba se je spomniti, da je ta epizoda nadaljevanje epizode »Praxis«, ko je ta zadržal filozofski časopis, v njegovem uredništvu so tudi števili beogradske filozofije, ki so imenovali za predstavnike ustvarjalnega marksizma, objavili uvodnik, v katerem je bilo rečeno, da se vedno več administrativnih ukrepov uporablja proti ustvarjalnemu marksizmu in da z njimi ravnavo kot s »sumljivimi osebami.« Praxis je med drugim navedel primer sojenja beogradskega profesorja dr. Mihajlu Djuriću, ki je — napisali so — dal nekatere nedomišljene izjave, vendar to ne zasluži intervencije sodišča. To znano sojenje so »spravlovalci ocenili kot povod, da snajbolj zaostali dogmatski elementi v Zagrebu, Beogradu in v Ljubljani menijo, da je napočil njihov čas. To število »Praxisa« so delno prepovedali z odločbo pristojnega sodišča v Sisku, ker pa so beogradske filozofije v »Filozofiji 72« ponatisnili ta članek, je sodišče tudi to upostevalo.

Čeprav izmenjava mnenja povzroči prebujanje kritičnega duha med deli meščanov, pa dobi ta sodno intelektualistična področnost realnejšo specifično težo, če vemo, da so profesorja Djurić in Beograda obsodili zaradi velikosrbskega nacionalizma, ki se je manifestiral z napadom na ustava dopolnila ter s skrbjo za Srbijo in Jugoslavijo s trditvijo, češ da je »Jugoslavija samo geografski pojem. To se je zgodilo pred več kot poldrugim letom. To morja zakasnelo sodbo nekemu profesorju zaradi nacionalizma so s težavo prenesli nekateri njegovi mislijeniki. Teža še danes ne morejo prenesti. To jim je bil povod, da so zato, ker so ustvarjalni marksisti ali zaščiteni narodi, sreštelji kulture in levičarstva, storili korak, ki je pomenil nadaljevanje ofen-

zive na sedanjo stvarnost, na institucije družbe ter na politiko ZK.

Spori, ki odmevajo

Nadaljnji korak konfrontacije je bilo vprašanje, ki ga je časopis »Književna politika« poslal na naslov 197 intelektualcem in politikom po vsaj državi, glasi pa se takole: »Če je dolžnost vsakega pisatelja filozofa, ustvarjalca v najbolj splošnem pomenu te besede, da kritično odgovarja na bistvena vprašanja in probleme svojega časa, ali menite, da se v aktualnih potrebah socialistične družbe in socialistične eksistence sploh lahko opravljajo vse pogostejši sodni pregoni intelektualcev, ki legalno izražajo svoje kritično mnenje ali nestrinjanje, z legalno ustvarjalno akcijo kritike, protesta, zaščitenosti in tako naprej? O tem vprašanju, ki so ga podpisali štirje uredniki, dva pa sta se temu izgnala, te dni razpravljajo in se svedoča nihče ne zavzema za politične procese in pregone intelektualcev, vendar vprašanje in časopis zamerijo, ker se vsiljuje kot politični razsodnik z arešteljskimi ambicijami.

Ne gre seveda za nikakršno aplavdiranje, da je sodišče prepovedalo neki časopis. Narobe. Takšni spori pri nas imajo odmev po vsem planetu, saj tudi tisk maršilov in redno obvešča o priganjanju intelektualcev, o sprepih proti intelektualcem ipd. Tako je bilo tudi julija s sojenjem in z delno prepovedjo časopisa »Praxis«, tako je tudi zdaj z beogradske »Filozofije 72«. To pri nekaterih ustvarja neprijetne asociacije in primerjave, da se nam zaradi tega smejeje nekateri tujeje. Iskanje »srešnice demokracije, sprave svobode, šumanega socializma, kombiniranega s kritiko vsega obstoječega, spravlja maloštevilno plast ljudi, ki jih uvrščamo v učene humanistične intelektualce, v sprednjem »nesvobodni, ki je vsebovana v pozitivnih zakonih, legalnih institucijah družbe, kot so sodišče in tožilstva, ter s položajem, vlogo in politiko vodilne idejne sile družbe — ZK, ki ima takšne konfrontacije, skoraj non-stop.

Odkod nesporazumi

Moral bi poiskati globlje odgovore na vprašanje, zakaj nekateri intelektualci uporabljajo metodo dramatične politične konfrontacije, zakaj, kot kaže, prevladuje filozofija krize in brezupa, zakaj se njihova gnusoba iz enega, drugega ali tretjega intelektualističnega gnezda? Odgovor na to vprašanje je po eni strani lahek in enostaven, s tem pa svedoča tudi enostranski. Po drugi strani pa je vsak odgovor povezan s krivico tistih drugih (spomnite se rečena pesmi: »Naj visi Pedroe«, na tretji strani vživljajo nekateri filozofov, ki pišejo: »Nista v krizi samo kapitalizem ali socializem, marveč vsa civilizacija.« »Praxis«, povsem, ker je vse človeške potrebe predelila zahtevam sprotnostje zaradi proizvodnje, ne pa resnični demokraciji.

Gnus z intelektualističnega gnezda, s katerim so soočeni nekateri bralec in nema-

lo mladine, ki se uči in študira stare in nove intelektualno-filozofske modrosti, je del te ali vsake stvarnosti, vendar se stvarnost mora ne samo pojasnjevati, ampak tudi oblikovati. Iz tega nujnega oblikovanja nastajajo spori in nesporazumi: vzvišene sanje in prozaična stvarnost, mešanje življenja in bajke, zvočne in konkretne utopije ter v nekem smislu religiozno moraliziranje in fraziranje, da je človek danes maksimalno odpujen, frustriran, potlačen, omejen. Da v družbi prevladujejo podlost, korupcija, kriminal, lažne vrednote, da smo presegli sebe in negujemo potrošniško kulturo v obliki senzacionalizma, kiča, pornografije, da politokratija (vrh partijsko-državne strukture) vlada ljudem s pomočjo svojih elit. Da so družbene in socialne neenakosti v drastičnem naraščanju, da so v institucijah in na odgovornih položajih v gospodarstvu in drugod — medokriteti, da je s pomočjo tolikih teorij človek omejen na igralca vlog, surovino ustanov, inteligenčne podgane ali goske in na fiktivni spomin na preteklost, kot je bilo napisano v omenjenem »Praxisu«.

Parazitska militantnost

Tako smo skoraj prišli do roba prepa-da, konca sveta: izhod je treba poiskati v razkrivanju tega »bednega moralnega stanja« družbe. Družbo je treba revolucionirati — s pomočjo tistih filozofskih naukov, ki vidijo izhod v velikem zavračanju vsega (svobodno realni — zahtevajo nemogočega), v »permanentni revoluciji«, v kaosu, ki bo z rušenjem z nasiljem spremenil ustanove in ljudi. Tukaj se moramo spomniti na neki sodni proces spomladi, prav tako na okrožnem sodišču v Beogradu, proces, na katerem so tri študente obsodili zaradi kaznivih dejanj proti narodu in državi. Ti študentje so pripadali mednarodni trockistični organizaciji. Moramo se spomniti, da je znaten del mednarodnega terorizma v razvitih državah Evrope povezan z trockizmom, katerega filozofija je: »Terorizem je bistvo revolucije in »revolucija zahteva od revolucionarnega razreda, da uresniči svoj cilj z vsimi sredstvi, ki jih ima na voljo, če je treba, z oboroženimi rokami, če pa ni drugače, pa z nasiljem.« (Citati iz del Trockega).

Tako ta gnus, nezdravljiv z moralno energijo človeka in naroda, diši danes po parazitski militantnosti. Toliko prej, ker so posamezni kritiki družbe, ki dobronamerno opozarjajo na škodljive pojave prej, pred poldrugim desetletjem pripadali krogom viadajoče partijsko-državne elite in trdili, da je bila takrat v družbi svoboda, predvsem pa umetniška svoboda.

Glorificiranje z „nacionalno dušo“

Zdaj, ko so iz takšnih ali drugačnih razlogov nekako »padli s sedla«, s mestih diplomacij, vojski ali državi in partijski hierarhiji, trdijo, da svoboda ni, da je to samo »gra z lukama«. Ljudje so poisto vetili sebe vs usodo narodov in se čutijo prezrte, in ta primitivni občutek prinašajo na ves narod, ki potem izraža sovraštvo do drugih narodov na svojem prostoru. Včasih se odključuje na izrek André Gidea, da človek, kolikor bolj je partikularist, tem toliko bolj služi obemu interesu, vendar se pri tem pozablja, da je biti partikularist eno, druga stvar pa je to pridigati »duh velikega dušev«. Med pogostimi razpravami v CK ZK Srbije, ko so govorili o nacionalizmu, velikosrbskem hegemonizmu, etatizmu in rankovčevstvu, je bilo opaziti, da nacionalisti glorificirajo posamezna dela in osebnosti in jih spravljajo na raven nacionalnega simbola in da se favorizirajo kosovski mit, duh svetega Save

Neoptimistična podoba nekaterih znanstvenih ustanov

Ni treba podcenjevati nevarnosti, v katero lahko pade človek, ko se ukvarja s temi vprašanji, ker mu bodo dejali, da se je po liniji najmanjšega odpora morda luje kot javni tožilec spravil na »nekatero ubogo intelektualce«, ki jih tako in tako »obsojajo in preganjajo«. Bralec takih besedil lahko dobi takšen vtis, čeprav tega avtor ne želi, še najmanj pa želi ploskati politokratijski birokraciji in podobno ter napadati svetle umne in duhovne, ki so narode in pokolenja zadožili s svojimi trajnimi deli. Spomniti se moramo, da reporter je dal časa vidi dejstvo: vse, kar je bolj ali manj v kritikah nekaterih pisateljev in filozofov — v časopisih z majhno naklado — kritikah, naslovljenih na vladajočo elito, ZK, politično birokracijo, neudinkovito ekonomijo in druge, se je bolj ali manj znašlo v dnevnem tisku, v časnikih, odkoder inkriminirani kritiki najpogosteje črpa gradivo o škodljivih pojavih, težavah ipd. Razumljivo je, da so najštevilnejša sredstva javnega informiranja poleg tega, da so odprta in praviloma demokratična tribuna bolj ali manj vseh tokov in mnenj, angažirana v toliko, kolikor v kritiki stvarnosti, politike in življenja niso pod obsesijo »vseposlošne odtujenosti in zla potrošniške civilizacije« ter da cenijo tisto, kar je za demokracijo in skupen napredek doseženo, ustvarjeno, narejeno in uporabljeno z velikim človeškim zmojem, naporom in odrekanjem. To, kar je že doseženo v smislu napredka v materialni sferi, množičnem izobraževanju in kulturnem življenju, je, kot kaže, vseh težje obraniti, kot pa porušiti: s stvarnim ali moralno-intelektualnim terorjem, ki je zdaj bolj, zdaj pa spot manj navzoč.

Sicer pa, če vemo za dejstvo, da je od tisoč eminentnih ali bolj ali manj angažiranih ljudi iz vrst tako imenovane humanistične inteligence v Beogradu približno 30 navzočih na javnem prizorišču skot veliki nezadovoljniji, ki imajo tupatam težave s pravosodjem in političnimi forumi, in da so mnogi med seboj v sporih in konfrontacijah (sveščarje, »desničarje«, »predstavnik« in bogve kajšnih marksizmov še), potem lahko sklepamo, da je ta intelektualni »tok« zelo heterogen. Prostor v časniku ne dopušča, da bi navajali več dejstev, a ti »tok« se bolj ali manj redno — z nujno, vsakdanjo kritiko, ki daje človeku in njegovemu ustvarjanju več svobode — nenehno bojujejo: proti, proti in proti, pri tem pa je boj zasa neopazen, izgubljen, ga sploh ni.

MIHAEL HORVATIO: — Isti ljudje odločajo o vsem. JANEZ JAPELJ: — Pramanjkuje nam organizatorjev. POLDE MAČEK: — Prostor izgublja na vrednosti. BORIS MIKOS: — Urbanistične discipline. Ing. SAŠA SKULJ: — Če rečeš, da boš podražil, sprejmejo. Ing. MARKO ŠKERL: — Čez štiri leta pričakujemo prve sadove. MELITA ŠKODNIK: — Za bloke režemo hrib. JANEZ SKULJ: — Občine naj določijo standarde. SLAVKO ZALOKAR: — V Kranju že ukrepamo.

Stanovanjskemu gospodarstvu se obetajo spremembe

Tekma s časom

Preveč zasebnih hiš krči slovenski prostor

Pogovor o stanovanjski graditvi se je odvijal prejšnji teden v uredništvu Dela. Pogovora so se udeležili: Mihael Horvatič, direktor novomeškega stanovanjskega podjetja Dominvest, Janez Japelj, republiški svet zveze sindikatov za Slovenijo, Polde Maček, predsednik občinske skupščine Ljubljana-Moste, Boris Mikos, republiški sekretar za urbanizem, ing. Saša Skulj, predsednik sveta za stanovanjsko gospodarstvo pri mestni skupščini Ljubljana, ing. Marko Škerl, direktor gradbenega podjetja Tehnika, Melita Škodnik, direktor koprškega stanovanjskega podjetja, Janez Skulj iz podružnice za kreditiranje stanovanjskega in komunalnega gospodarstva pri Ljubljanski banki ter Slavko Zalokar, predsednik občinske skupščine Kranj in predsednik skupnosti slovenskih občin. Besedilo je sestavila naša novinarka Alenka Mišič. Misli iz pogovora so razvrščene po temah tako, da iz njih odsevajo občje ugotovitve in osebna opozorila.

Kako bomo urbanistično učinkovitejši?

Samo vprašanje naj bi v trenutku živahnih zakonskih sprememb zasledilo v živo: odkrito naj bi, kako globoko so spoznanja o vzrokih, ki nam prete porušiti planirano gradnjo 55 tisoč stanovanj do leta 1975. Kot družba vedno bolj spoznavamo, da je urbanizem skupek pravil obnašanja v prostoru. Zbrana in dogovorjena ne zato, da bi vsak posameznik ali skupnost ne skodila drug drugemu in bi se pri tem lahko ravnila po primernih ekvilih. »Čimbolj je družba humana in etična, tembolj pri urbanizmu spoštuje red, se pravi dogovorjeno politiko. Pri nas pa je to vprašanje o urbanistični učinkovitosti toliko bolj pereče, ker se z njim zadnje čase zavestno ukvarjamo in se spopadamo s posledicami dosedanjega slabega obnašanja,« pravi Mikos.

Imamo moderno zakonodajo. Ne gre zdat za to, da bi ne mogli vnesti najnovejših, kar pozna svet. Zakoni so nastajali od 1967. leta naprej, torej so po zasnovah modernih. Seveda se sproža vprašanje, ali smo dovolj sposobni in organizirani, da bi jih pamtano ter načrtno uresničevali.

»Mislila, da nismo,« trdi Mikos. Z novo zakonodajo so družbeni dejavniki dobili izredno obsejne in strokovno zahtevne naloge, niso pa bila hkrati zločena tudi sredstva. Ni bilo dovolj strokovnjakov, da bi vsebino zakonov lahko priključili v življenje.

Se eno količino je treba upoštevati: zakoni so bili sestavljeni v najtežavnejših letih gospodarskega razvoja, zato v določeni smislu zavirajo urbanistični razvoj. Takrat je prevladovalo mnenje, da je treba omejevati, ne pa odpirati nove možnosti za gradnjo. Zato ni bilo rečeno: tu je dovoljeno graditi, tu ni dovoljeno. Ko so zakoni nastajali, je veljalo pravilo, da nikjer ne smeš graditi, smeš le tam, kjer dobiš gradbeno dovoljenje, to pa je vsakokrat pomembno ogromno dela pri vseh upravnih in strokovnih telesh.

Stanovanjska gradnja je ponekod že začela zavirati razvoj dolocenelega gospodarskega področja. Porajalo se je pomanjkanje delovne moči, stanovanjsko vprašanje je bilo za delovne organizacije skoraj nerešljivo.

»Nato je prišlo do eksplozije, ko so ljudje začeli nalagati lastna sredstva,« pravi Zalokar. »Mi v Kranju pa moramo računati še z gorenjsko, sparovno miselnostjo, zaradi katere ljudje raje porabljajo denar za trajne dobrine. Skoraj poplavil« so nas, kar lahko povedo banke. Pri njih je jasno vidno, kako naglo so rastle hranilne vloge.«

Red in disciplina

Torej urbanistična politika ni samo arhitektura, je umetnost in politika, ki se hkrati meri z materialnimi možnostmi in družbe ne delitvijo, z miselnostjo in s strokovnostjo. Če ni učinkovite povezave, nastajajo kratki stiki in plani so ogroženi. »Urbanistične discipline ni,« trdi Mikos. »Kajti ne moremo sprejeti teza, da večina naših državljanov želi nasprotovati oblasti. Saj to so konec koncev oni same. Pomanjkljivosti so v praksi. Zemljiška politika in stanovanjski zakon naj zdat ustvarjajo pogoje, v katerih je mogoče zahtevati spoštovanje urbanističnega reda. Če družba tega ne napravi, spoštovanja ne moremo zahtevati. »Oseben sem prepričan,« pravi Mikos, »da je praksa mnoge siliła v nered. Ne vzdržijo je postalo, da samo družbeni sektor spoštuje urbanistični red, zasebni pa čeda le manj.« Če bi še naprej dodeljevali po tisoč kvadratnih metrov za zasebno hišo, bi nas za-

namci preklinjali, saj bi vsa Slovenija spreminili v dolgo vas. Vrnitko bi hudo pereče vprašanje, kdo bi pokrtil in kdo bi sploh prenesel stroške komunalne urejenosti in opremljenosti.

Ko se občan v stiski pojavi z željo, da bi zidal, in mu pristojni povedo, da zemljišče ni komunalno opremljeno, reče, da je zanj pomemben le stanovanjski prostor. Sam da bo naredil greznico in tako dalje. Leto potem, ko se je vselil, pa trka, sklicujoč se na svoje prispevke družbeni skupnosti, in sprašuje, kaj je s komunalno opremo. Prav tu so korenine vseh težav — na tako širokem prostoru si je naravnost nemogoče zadati nalogo, da bi zares opremil vsa zemljišča.

Bodoča občinska politika naj se glasi: odpiramo toliko kompleksov, redili bomo zemljišča in jih komunalno opremlili, šele nato oddali.

V Kranju so to že poskusili in Zalokar pravi: »Zdat bi radi uresničili resolucijo v stanovanjski gradnji in nove zakone ter odpravili vse pomanjkljivosti. Pokazalo pa se je, da moramo v celoti popraviti občinski urbanizem. Slovenski urbanistični inštitut zahteva za nalogo 140 milijonov.«

V tej gorenjski občini so sklenili, da pet kilometrov okoli mesta ne bodo dovoljevali klasične gorenjske zasebne gradnje na 100 kvadratnih metrih. Prednost bo imela blokovna gradnja. Takoj za bloki pride vrstna gradnja, tretja šela je zasebna gradnja, za katero pa bi se v občinskih mejah dogovorili, kje bi ji določili prostor. V poštev pridejo naselja Nako, Senčur, Cerklje in Predvor. Za gradnje, ki diše po kraljevanju na Betajnovi, je določen prostor pod Kravcem. Vendar bo za to pravično območje veljala ekonomska cena.

»Ze zdat so zagnali vik in kriki,« pravi Zalokar. Kaj se to pravi, da ponekod določajo različne cene za komunalno opremo! Odzivi torej niso enostavni, čeprav po novih zakonih in resoluciji občine lahko tako ukrepajo.

V tem trenutku se skupnost slovenskih občin močneje organizira. Pripravili so nekaj novih odlokov; kor imajo skupne cilje in iste želje, se lahko o marsičem dogovorijo. Temeljiteje se pripravljajo tudi za družbeno razpravo s strokovnjaki, ki delajo na stanovanjskem področju. Večkrat so pozeli kritiko, da so si upali nastopati brez ustreznega znanja, kot laiki. To je letelo predvsem na odbornike občinskih skupščin, češ da morajo verjeti strokovnim predlogom. Skupnost slovenskih občin se je zdat za nekatere skupne probleme spoznavala s poslovnim združenjem stanovanjskih podjetij. V prihodnje jih čaka povsem praktično ukrepanje, saj resolucije in dogovorjena politika to omogočajo, celo zahtevajo...

Vrednost slovenskega prostora

»Mislila, da je prostor okrog Ljubljane tako dragocen, da bi morali razmišljati, kako bomo preprečevali zasebno gradnjo in usmerjali sredstva v blokovno. Seveda bi upoštevali etažno lastništvo,« razlaga Maček.

Individualna gradnja naj bo močna na določenih prostorih, vendar za kateregakoli graditelja ne sme biti cenejša. Pomeni je lahko le, če se graditelj izogne stroškom za komunalno urejenost ali družbenim obvezam, kot so davki. Torej ni gradnja nisa črna noč le tedaj, če zraste hiša na prepovedanem območju. Isto velja za gradnje, za katere niso poravnane družbene obveznosti.

Horvatič meni, da bi bilo dejansko boljše, če bi že doslej upoštevali sprejeto dokumentacijo in se ravnali po predpisih o prometu in urejanju stavbnih zemljišč. »Prostor izgublja na vrednosti in temu nismo kos.« Predvsem pa je pomembno, da nova zakonodaja pospeši dosedaj dolgotrajni postopek. Sodišča zdat preveč vztrajajo pri spoštovanju zasebne lastnine in premoženja. Stežka se prilagajajo.

Od leta 1965 stanovanjska gradnja sloni na delovnih organizacijah in posameznikih, pri čemer ni bil razvit nikakršen širok sistem, ki bi zajel graditelje. Nimamo združništva niti širše organiziranega hranilništva. Torej ni stanovanjske gradnje, ki bi jo lahko urbanistično obdelali. Grade delavci, inženirji, zdravniki, tisti, ki se vračajo iz tujine, vsak zase, po svojih možnostih. Zato se tudi naglo spreminja razmerje med zasebno in blokovno gradnjo. Ponekod je devdeset, drugos zmedeset odstotkov zasebnih hiš. Blokovne gradnje je samo 10,20 odstotka. Pritisak na zasebno gradnjo je prevelik.

Jasno je, da kreditiranje in financiranje družbene pomoči dajeta prednost zasebnikom in jih potiskata v individualno gradnjo.

Je sploh pametno ohranjati težnje po zasebnih hišah?

»V novem konceptu jih ne moremo sprejeti v danih razmerjih. Saj na Slovenskem nimamo prostora. Ne moremo zahtevati, naj se individualna gradnja razvija na manj vrednih terenih. Sami veste, s kakšno muko v Ljubljani usmerjajo gradnjo na Barje. Največ zasebnih hiš zraste v Šiški, za Bežigradom, na najbolj kakovostnih gradbenih zemljiščih, ker je pač za zasebnika to tudi najcenejša,« pravi Mikos.

In če pri regionalnih načrtih v Sloveniji ugotavljamo, da pri sedanjih lokacijah ni večjih napak, pri družbenih gradnjah pa zavedamo v hujše težave, ko poskušamo graditi tam, kjer je bilo zemljišče v urbanistični dokumentaciji zavarovano, pa ne spostovano.

»Ne gre za to, da bo vsa Slovenija dolga vas. Gre za to, da se bodo v dolgo vas spremenili najbolj ugledni predeli, ti pa so mariborska, celjska in ljubljanska kotlina ter območje pas. Ravno tu pa imamo najboljše možnosti za razvoj gospodarstva,« opozarja Mikos.

Če bi poselili Polhogorjske Dolomite, ne bi zavirali industrije, prometnih žil in energetskih vodov. Toda z velikimi daljnovodi ne pridemo več v Ljubljano, kaj šele, da bi speljali vanjo cesto. Prostor se oži.

Nad čim se pritožujemo?

Zavod za prostorsko planiranje studira, ali je sploh v Sloveniji mogoče narediti cesto za promet na zračni blazini. Čez 15 let naj bi namreč tovor prevažali le s takimi prometnimi sredstvi, cesta zanje pa potrebuje 60 metrov v širino. Drug primer je ploviski kanal. Če hočemo odgovorno razpolagati s prostorom, moramo misliti tudi na bodočnost, ko čeprav je videti julisvevovska... »Ker pri urbanizaciji za mnoge stvari mislimo, da so Julesvevovske, se strinjamo z delnimi rešitvami, za kar nas bodo zamamili še kleli. Rekli bodo, kaj smo naredili iz naše dežele,« misli Zalokar.

Velja sodbja, da so v večjih središčih kos svojih nalogam. Ker pa se je izmenjala pojavila potreba, da bi za vsa naselja sestavili urbanistično dokumentacijo, so občinske skupščine pooblastile tudi manj sposobne organizacije, ki nimajo pogojev za zahtevano delo. Novi zakon bo prihodnje leto zahteval, da morajo izpolnjevati nekatere pogoje, če naj ostanejo v seznamu pooblaščenih organizacij.

»Še pred kratkim je bilo tako, da se je nekdo pojavil, takoj sklenil pogodbo in začel delati. Čez tri mesece pa smo ugotovljali, da ima dokumentacijo toliko in toliko napak. Nastala je zmešnjava,« Zalokar pojasnjuje spremembo zakonskih določil.

Ne gre zato ponavljati, da občani ne spoznajojo oblasti. Na zalogi bi morali imeti toliko in toliko lokacij. Vsakemu občanu bi morali pri priliki povedati, lokacija je takšna, cena je določena in tako dalje. Npr. bi moral občan v najkrajšem času opraviti postopek; v nekaj urah in ne v enem ali dveh letih. Prav zaradi tega ljudje izgubljajo čas in iščejo krajše poti do dovoljenj.

»Zame je bila vedno hudo napačna urbanistična politika, ki je dajala polno prostost urbanistom; dogajalo se je, da so na listku papirja naredili skico in — bila je sprejeta. Nekaj časa smo to trpel,« pravi Zalokar.

To so izkušnje Ljubljane, Kranja ali Kopra. Zaradi pomanjkljive urbanistične dokumentacije ali zato, ker je bila sestavljena po delih, se je na obliki zgodilo, da so bile najboljše lokacije dobljene za zasebno gradnjo.

»In če bi namenili zasebnikom samo po 600 kvadratnih metrov, bi si takoj lahko zračunali, koliko prostora se je izgubilo. Smedela, Zusterma in Beli križ so posejani z enostanovanjskimi hišami. Blokovno gradnjo pa moramo zdat potiskati v višino. V Smedeli moramo rezati hrib, zadnji del stavbe je zato ves v senci in neizkoriščen. Gradnja je naselje OLMO postavil v kotlino za hrib. V Popovrtu je v blokovna gradnja stisnjena v en kotiček, medtem ko se prvata gradnja širi na lepih lokacijah,« pravi Škodnikova.

V Kopru bi našli dosti prostora v samem starem mestnem jedru, kjer so hiše prestare in neprimerne za bivanje. Neke ure so življenjsko nevarne. Tako stanovanjsko podjetje kot občina želita, da bi zgradili ploambe in jih izkoristili za blokovno gradnjo. Toda sanacijski načrt mesta ni izdelan, odlašajo ga iz leta v leto, zdat ga obljubljajo za jesen. To bi bila za Koper velika pridobitev.

Novomeško stanovanjsko podjetje meni, da je pri njih problem še hušji, ker je izdelava zazidalnega načrta ter urbanistične dokumentacije združena z oddajanjem zemljišč. Isti ljudje razpravljajo tudi o prestavitvi gospodarskih poslopij, o mestnih stavbah in kosovih. V zadnjih letih je na vseh koncih izredno napredovala razpršena gradnja. Najbolj so zrasle dve prapčice in primestna naselja. Zdat tu zidajo zato, ker je laže in ceneje komunalno opremljati.

Cena kvadratnega metra

»Ko govorimo o dragi stanovanjski gradnji in ko premišljujemo, kako bi ceneje zidali, vedno pridemo do sklepa, da bi morali najti veliko gradbišče. V samem Kopru ni takšnega kompleksa, ravno tako ne v Piranu. Morda bi lahko poiskali v Izoli,« pravi Škodnikova, ki trdi, da stanovanjska podjetja nimajo vpliva na ceno ne na kakovost.

Ker je večje povpraševanje po stanovanjih, kot pa je ponudba, so tako stanovanjska podjetja kot kupci prisiljeni vzeti vsa, kar je na voljo, pa naj bo cena še tako visoka.

»Če rečeš kupcu, da stane stanovanje 20 milijonov, dobi 20 milijonov kredita. Če rečeš kasneje, da boš podražil za 10 milijonov, dob dodatni kredit. Ustvarjen je nekakšen monopol trdi inž. Skulj.

Tu so Gradisovi podatki. V Ljubljani je kvadratni meter 3.400 dinarjev, lani je stal 3.800 din. V Kopru je letos 2.700, v Celju 2.100, na Jesenčah 3.200 dinarjev. Podatki veljajo za večino stanovanj, ne pa za izpostavljene lokacije.

Gradis združuje tako ceno, ker se izogiba zemljiščem z zahtevnim komunalnim uredenjem. Radi bi več gradili, vendar ne tako, da bi za komunalni prispevek in uredjanje plačali toliko, kot znaša sedanja povprečna cena zazidanega kvadratnega metra.

Zakaj ni blokov?

Dokler delavce ne dobi pri svoji delovni organizaciji nekaj milijonov, ne gre v blokovno gradnjo, kjer bi moral pred vseljitvijo položiti vse zneske. Svoj stanovanjski problem rešuje tako, da gradi sam, s svojimi kolegi, da dobi les pri kmetu itn.

»Tega ne smemo preganjati,« meni Mikos. To je namreč velika razbremenitev za družbo. Potrebna je boljša organizacija stanovanjske gradnje. Drugi izhod bi namreč bil, da bi gospodarstvo izdajalo 10 do 12 odstotkov sredstev, kar pa nihče ne more privoliti.

Prodajamo stanovanja v blokih, že v četrti gradbeni fazi, ki jo delavce potem sam nadaljuje, kadar zmore. V svetu so to preskušili. Lahko bi posnemali tuje metode, ki bi se v naših razmerjih vedno bolj obnesle, kot so se v tujih. »V Ljubljani se nič več ne zavzamemo za gradnjo za trg, ampak za usmerjeno gradnjo. V vsakem primeru pa bo moral občan prispevati del sredstev za komunalno opremo,« razlaga ljubljansko politiko Polde Maček.

V Ljubljani naj bi bilo 13.000 lokacij. Število je vzeto iz urbanistične dokumentacije, toda v resnici je neprimerno nižja, ker vseh zemljišč ne morejo razlastiti. »Zravno in finančno nismo sposobni,« pojasnjuje inž. Skulj.

»Zakaj ne? Ker že nekaj let vodimo socialno namesto ekonomske politiko. Ko se nam zvežati zvezni zakoni in limiti, zamrznilo so cene, zat: ni denarja za razširjevo reprodukcijo komunalnega gospodarstva (Maček).

Dokler ne bodo komunalne institucije sposobne pripeljati kanala, plina, elektrike in vode in takoj pobrati denar za storjene storitve, bo vsako novo stanovanje bremenila pretirana komunalna investicija. Zdat s komunalci zaradi pomanjkanja sredstev pravijo: Če hočete tok, postavite namesto nas trafo-postajo, prestavite kolektor itd. Vse to se obesa na finance bodočega stanovanja, neposredno in brez dolgoročnega kreditiranja komunalne izgradnje.

Zato gradbeno podjetje pobira mestno rento in z njo pokriva visoke komunalne stroške. Moralo bi biti tako, da bi bila renta dohodek občine ali mesta, ki sta skozi leta dvigala ceno lakemu zemljišču.

»Gradbeno podjetja naj bodo tisto, kar so. Ne trgovci, ampak izvajalci gradbenih del. Tehnika bi želela delati racionalno in zato ceneno. Radi bi se izživljali pri sami gradnji, ne pri komercialni. Ko bo enkrat tako, bomo postavljali čisto ceno. Potem bomo tekmovali med seboj v stroki, ne oa v spekuliranju z družbenim kapitalom,« pravi inž. Škerl.

»Vsi skupaj bomo morali plačevati novo stanovanje; z večjo stanovanjsko najemnino, z višjo vodarno, kanalizacijsko, ostojbino itd. Potem bodo ljudje brez hišališče prišli do strehe nad glavo. Del njihovih stroškov bodo pokrivali stanovalci ki so že rešili svoj problem,« pravi inž. Skulj.

Delavčev socialni problem

Moramo se organizirati, je odgovor, ki naj v teh mesecih izoblikuje sprejemljivo skupno taktiko. Takizdat naj družbeno politično skupnost.

Ne strinjam se povsem z resolucijo, ki pravi, da je stanovanje stvar posameznika. K sredi je zraven zapisano, naj skrbi tudi družba. Če hočemo zato povečati blokovno gradnjo, moramo ustvariti pogoje zanje. Posameznik naj za stanovanje v bloku dobi primerno visok kredit. Naj plača iz svojega, kar je v njegovem interesu. Če mora biti, potem bomo lahko gradili socialna stanovanja za ljudi, ki res ne prenesejo odplačevanja. Ta stanovanja bomo gradili iz solidarnostnih skladov, toda ne sme jih biti veliko, ker nam mora biti jasno, da bomo le težko vzdržali pritisk na občinska sredstva, pravi inž. Skulj.

Janez Skulj iz Ljubljanske banke ponuja naslednje rešitev: »Če bi vezali sredstva za 25 let, bi bila sorazmerno poceni in ustrezala bi tudi posojiljemalcem s povprečnimi dohodki.« Iz podatkov za ljubljansko območje izhaja, da je bilo uporabljeno več kot tri petine družbenih sredstev, dve petini pa so prispevali občani. Varčevali so ali pa pomagali z delom ali materialom. Kdor je lahko nekaj prispeval, je dal denar, pa čeprav sistem vezave kruto odbija nekatere kategorije občanov.

Če hočemo sredstva občanov uporabiti za stanovanjsko gradnjo, potem moramo tudi v prihodnje del družbenih sredstev vezati za občano. Kolikšen del, je odvisno od cene in infacijskih gibanj, meni Janez Skulj, ki tudi pravi, da smo doslej gradili prelamalo najemnih družbenih stanovanj. Ne bi mogli graditi, pravi, da je bila individualna gradnja preobsežna, nismo pa spodbujali občanov, da bi kupovali stanovanja v blokih.

»Seveda, saj delavce je malokdaj dobi kredit 20 milijonov. Se nikoli nisem slišal, da bi dobil 30 milijonov, pa čeprav so nekateri dobili tudi po 40 milijonov za zasebne hiše. Tu moramo sindikati in samo upravni organi napraviti red. V delovnih organizacijah je treba pogledati, kolikšni sta enakopravnost in sociala,« misli Japelj.

»Če bodo občine urbanistično urejale vse, kar je potrebno, če bodo izkoristile zakonska določila o komunalni razlastitvi in se bo komunalna dejavnost odlepila od gradbene, potem bodo izvajalci gradbenih del zgradili več stanovanj. Tako trdi inž. Škerl. Stanovanjska gradnja je za gradbenike za inaktivna, pa čeprav ne da toliko zaslužka kot industrijska. Bodo spet občinska sredstva uporabili za investicije in industrijo gradbenega materiala? Slovenija je ravnokar iz emisije namenila šest milijard za to dejavnost. To ni veliko in nekaj let zapored bo treba investirati. Vse, kar bo storjenega na stanovanjskem področju, bo sodeč po vsem tem, huda tekma s časom, z miselnostjo in lastno organiziranostjo. Cilj: 55.000 stanovanj.

Polde Maček pove, da bodo v Ljubljani za dva odstotka zvišali stanovanjski prispevek. V Kopru računajo na 5 ali 6 odstotkov, od česar bi morda poldrugi odstotek namenili v solidarnostni sklad. S tem bi v prihodnjih štirih letih zbrali 26 milijard.

Dokler ne bomo odprli perspektive za socialne kategorije, za mlade in stare ljudi, se nam bo dogajalo, da ne bomo dosegli urbanističnega reda. Težko pa se je boriti proti ljudem, ki se sami rešujejo iz stanovanjske stiske. Ne moremo biti eksodusni, ko pa nismo ustvarili sistema, po katerem bi lahko vsak prišel do stanovanja, povežemo danes socialni problem s problemom črne gradnje.

»Toda ne moremo popustiti socialni demagogiji in dovoljevati, da gradijo mimo predpisov,« dodaja Maček.

Porajajoče se stanovanjske skupnosti

Slovenski sindikati in zbornica, skupnost slovenskih občin in izvršni svet ter združenje poslovnih bank in hranilnic bodo pripravili družbeni dogovor, pod kakšnimi pogoji bodo družbena sredstva dodeljevali kot kredite za stanovanjsko gradnjo. Z ekonomskimi in administrativnimi ukrepi bi popravili sedanje stanje. Kdor bo kupoval ali gradil stanovanjsko hišo do sto kvadratov, bo kredit dobil pod drugimi pogoji kot tisti, ki bo hotel prebiti na 200 kvadratnih metrih. Kdor se bo odločil za etažno gradnjo, bo uvažal večje ugodnosti. Če bo gradil zasebno hišo, bo to trajalo pet ali šest let, in zato naj vlaga več lastnega denarja. Napraviti moramo ločnice po vrstah gradnje in po socialnem položaju. Velike družine naj imajo prednost.

Ko bodo občine določile standarde, se bo treba odgovoriti, da za vsako prekoračitev ne bo kreditov. Ni družbenega denarja za parke v samotnem nadstropju, ker ni denarja za kritične stvari!

»Manjkajo nam organizatorji, ki bi povezovali delavce, zbirali sredstva in sklepali pogodbe. Sindikati skušamo odzvi stanovanjske skupnosti, čeprav ne ustvarjamo nekega nepoznanca. Vemo namreč, da so delovne organizacije morda preozke rizične skupnosti. Povezovati bi jih morali tako, da bi obnem vodili socialno politiko,« pojasnjuje Japelj.

Stanovanjske skupnosti naj bi vplivale na višino družbeno usmerjenih sredstev, koliko naj ostane tovarni in koliko naj gre za socialne probleme. Skupnosti naj postanejo samoupravni činiteљи, občine naj jim z odloki prepuste nekatera pooblastila. Skupnost naj bo širok samoupravni organ v občini, pri čemer naj bodo zajeta vsa področja: od zemljiške politike do vzdrževanja, zahteva direktor novomeškega Dominvesta.

Kako sezidati petinpetdeset tisoč stanovanj?

Tega ne bomo uresničili, ker ni cementa, apna in kopalnih kadi, armatur in tako naprej itn.

»Če hočemo v republiko imeti v srednje-ročnem planu planirano gradnjo stanovanj, moramo najprej napraviti materialno bilanco. Samo bilanca lahko prinese ceneno gradnjo, vse drugo je tekma s cenami in materiali.

Prepričan sem, da bomo uspeli, toda nekaj časa se bo stanovanjska problematika še zaostrela. Šele čez štiri leta lahko pričakujemo prve sadove,« komentira inženir Škerl.

Če bodo občine urbanistično urejale vse, kar je potrebno, če bodo izkoristile zakonska določila o komunalni razlastitvi in se bo komunalna dejavnost odlepila od gradbene, potem bodo izvajalci gradbenih del zgradili več stanovanj. Tako trdi inž. Škerl. Stanovanjska gradnja je za gradbenike za inaktivna, pa čeprav ne da toliko zaslužka kot industrijska. Bodo spet občinska sredstva uporabili za investicije in industrijo gradbenega materiala? Slovenija je ravnokar iz emisije namenila šest milijard za to dejavnost. To ni veliko in nekaj let zapored bo treba investirati. Vse, kar bo storjenega na stanovanjskem področju, bo sodeč po vsem tem, huda tekma s časom, z miselnostjo in lastno organiziranostjo. Cilj: 55.000 stanovanj.

KNJIŽNI ODMEVI

IZDAJA CANKARJEVA ZALOZBA

Leto III., št. 6/7 Urejuje Tone Glavan

Pogovor z Andrejem Inkretom, avtorjem „Gledaliških feljtonov“, o njegovi knjigi in gledališču

Pred izidom obsežne zbirke esejev publicista Andreja Inkreta o gledališču in njegovi problematiki smo avtorju zastavili nekaj vprašanj, na katera je rad odgovoril

Pri Cankarjevi založbi boste v kratkem izdali pod naslovom „Gledališki feljtoni“ obsežno zbirko svojih esejev o gledališču in njegovi problematiki. Eseji so bili — razen enega — že vsi objavljeni. Bi hoteli odgovoriti na vprašanje, ki ste si ga na začetku knjige sami zastavili: »Samo od sebe se zastavlja vprašanje, čemu torej vse to zbiranje in izbiranje gradiva iz starih časnikov in revij?« Ste hoteli s svojo zbirko dati prerez svojega doseganega publicističnega dela, in to v knjigi, v znakovni celoti? Ali ste imeli pred očmi še druge cilje?

Govorili o »prerezu svojega doseganega publicističnega dela« bi najbrž res bilo pevec ambiciozno. Kljub temu da je v knjigi gledaliških feljtonov zbran le manjši del tistega gradiva o gledališču, ki ni ga je uspelo izdati v zadnjih desetih letih, ne more namreč biti posebnega dvoma, da je ono drugo, kar je ostalo zunaj, bolj ali

priljubljen in kritiko, voljo do temeljnega in žurnalizma, je nazadnje tudi poglavitni izvir paradoksalnosti v GLEDALIŠKIH FELJTONIH, za druge, ki se me ob njej še zmerom loteva, ki pa seveda ne more nicer izbrstiti.

Bi hoteli v nekaj besedah orisati, kako gledate na gledališče danes, na gledališče pri nas in po svetu? Kakšno je danes poslanstvo gledališča, če o poslanstvu lahko govorimo? Čemu — po vašem — gledališče danes služi, ko menda ni več »privilegirani prostor lepote in izbrane okusa, najvišja in najzavlačnejša oblika poezije, v kateri prihajajo najgloblje sestavine narodnega življenja od svojega najbolj pristnega in celo konstitutivnega izraza, če uporabim citat iz knjige?

Gledališče, tako mislim, lahko v prvi vrsti služi samemu sebi. Čemu naj bi se služilo? Religiozemu kultu? Revoluciji? Naj stoji v službi narodne...

co? Potrebno se je, preprosto, zavediti, da živimo v diferenciranu svetu, kjer vsakdo opravlja svojo funkcijo in v katerem je očito vse manj dela za ljudi, ki se jim v nemškem jeziku reče TAUSENDKUNSTLER, v pravičnem kar naprej očrčene vseznalce, reševalce »večnih vrednot« in kar je še takšnih (privatnih) domislil in interesov. Dejstvo seveda je, da je gledališče — nič več, nič manj — kot ENA med vsem drugimi funkcijami v diferenciranem svetu in da ni neogibno, da bi to morala biti privilegirana funkcija. Delo je specifičen način produkcije, njegovi rezultati so in svoj poseben način »potrebnosti«, bolj ali tudi manj »potrebnosti« od drugih proizvodov, nikakor pa najbrž ne takšni, da bi se morala ob njih preskušati resnica in obseg naše eksistence. Na to je potrebno pristati. In če sem zapisal, da lahko gledališče služi le samemu sebi, potem je zdaj, po vsem videzu, jasno tudi to, da nisem mogel imeti v mislih teatarske predstave brez odjemalcev in občinstva, zasebno igro na tuj račun, ampak specifično zahtevnost gledališke »proizvodnje« same. V tem, ko se bo gledališče kar se da posvetilo tej svoji specifični problematiki, ko bo mislilo predvsem na svoje »tehnološke« probleme, na posebnosti ali specifičnosti svojega izkrenja ali označevanja sveta, se bo prav gotovo približalo samemu sebi, svojemu »intimnemu« jedru in možnostim, ki jih v tem jedru ima, njegovi proizvodni bodo »boljši«, tudi uporabnejši, saj bodo takšni, kot jih drugi mediji (film, televizija, športna tekma, religiozni obred itn.) ne morejo dati.

Nekateri »mislilci« gledališča sploh ne priznajo prihodnosti, češ da se je gledališče izrodilo, da je poslalo samo sebi namen in da zato zgublja občinstvo, da sta ga popolnoma zasenčila film in televizija in ga spravila na slepih tirih. Kaj sodite o takšnih pripombah? So utemeljene ali ne?

V tem, da gledališče neprenehoma odkriva gledališče, se pravi, da uveljavlja predvsem svoje specifične razsežnosti ter se konstituira kot nekaj temeljno različnega ali drugačnega od — na primer — filma in televizije, je, kot kaže, tudi že odgovor: pripombe, da televizija in kino jemljeta teatar občinstvo, so najbrž brez usodne teže. Gledališče je, če se ne spušča v problematična tekovanja z drugimi mediji in ustanovami, kot že rečeno, nekaj posebnega specifičnega. Prav v tem pa ima, se zdi, tudi svoje porabnike. To potrjuje, navsezadnje, tudi zadnjih petdeset — in več — let, kolikor je že živ kino: interes za gledališče se v prevladujoči meri udeja v intenzivnostjo posameznih gledaliških samih, tako komercialnih kot celo tistih, ki so, na prvi pogled, povsem ezoterična.

Veliko »sluščimo« govoriti o krizi gledališča ne samo pri nas, temveč tudi po svetu. Kaj menite sami o tej krizi? Kako se bo odvijala nit te krize, ki jo vsekakor čutimo, čutimo tudi tisti, ki nismo tako blizu gledališča?

Prepričan sem, in različne skušnje ob domačih in tujih gledaliških predstavah mi to potrjujejo, da ni mogoče govoriti o krizi gledališča kot specifičnega jezika, to je, posebnega, teatralnega »mislilnega« ali zaznamovanega sveta. Nasprotno, gledališka govorica je, tako mislim, celo v eksperimentalni, pred njo se odkrivajo zanimive nove možnosti, v njih tudi docela nov in neznan svet, ki nanj še pred čisto kratkim časom nismo mogli niti pomisliti, docela nova razmerja med predstavo in občinstvom, odrom in literaturo, med igralcem in njegovo vlogo... Avtentična možnost za teatar — in ne le za nj — je seveda v še neodkritem in neznanem svetu, bodisi v območju jezika, bodisi socialno zgodovinskega prostora, v katerem teatar opravlja svojo funkcijo. Krize pa se seveda pojavljajo na ravni njegove organizacije, neustreznega in nefunkcionalnega institucionalnega statusa, nerazvidno formuliranih konceptov itn. To pa je vprašanje, ki sem ga zgoraj že omenil in za katera bi nemara bilo koristno, če bi, vsaj na ravni globalne organiziranosti »narodovega življenja« na Slovenskem o njem spregovorila tudi sociološka znanost.

TONE GLAVAN

NAŠI REPRODUCIRANI PONATISI

Ker nas mnogi pisмено ali telefonično sprašujejo, kateri naši reproducirani ponatisi so še na voljo, objavljamo spodaj seznam vseh reprintov CZ, ki so še na knjižnem trgu.

POEZIJE DOKTORJA FRANCETA PRESERNA. Cena knjigi v elegantnem etuiju je 200,00 din.

J. V. Valvasor: PASIJSKA KNJIZICA. Slike Kristusovega trpljenja. Cena v platno vezani knjigi je 45,00 din.

J. V. Valvasor: TOPOGRAFIJA VOJVDINE KRANJSKE. Album s podobami kranjskih gradov, trgov, mest in samostanov. Cena v umetno usnje vezani knjigi je 260,00 din.

G. M. Vischer: TOPOGRAFIJA VOJVDINE ŠTAJERSKE. Album s podobami štajerskih gradov, trgov in mest. V umetno usnje vezana knjiga stane 220,00 din.

Za kraje, ki jih je prizadela poplava

Sklep delavskega sveta Cankarjeve založbe

Cankarjeva založba ne izdaja dosti učbenikov, ker to ne sodi v njen prvenstveni program. Da bi vendarle prispevala k pomoči prizadetim od poplav v severovzhodni Sloveniji je delavski svet založbe sklenil, da bodo učenci na prizadetem območju dobili letos vse učbenike Cankarjeve založbe brezplačno.

Tako bodo vsi učenci tretjih in četrtih razredov osnovnih šol dobili »Moj prvi atlas«, učenci 4. razredov srednjih šol dr. I. Kristana »Družbeno ureditev SFRJ«, učenci poklicnih in drugih gospodarskih šol dr. Lahovo »Geografijo za srednje strokovne šole«, šolske knjižnice pa bodo dobile Apterjevo »Novo tehnologijo izobraževanja« ter Berger-Seaborovo »Psihologijo učenja«.

Dr. Ivan Kristan o svoji knjigi

DRUŽBENA UREDITEV SFR JUGOSLAVIJE

Avtorja novega slovenskega učbenika dr. Ivana Kristana smo naprosili, naj naniza nekaj misli ob izidu svojega dela, naj pravzaprav napiše predgovor oz. uvod, ki ga knjiga sama nima

Doslej so v srednjih solah tudi v Sloveniji poučevali družbeno ureditev Jugoslavije po Mratovičevem učbeniku, ki je bil preveden iz srbohrvaščine (V. Mratović: Društveno i političko uredjenje SFRJ). Mratovičev učbenik ni ustrezal povsem tudi za slovenske šole: ustrezen je bil pri obravnavanju naše skupne družbene ureditve, pomanjkljivo pa pri obravnavanju ureditve v Sloveniji, kar je razumljivo, saj je bil pisan za srednje šole v SR Hrvatski.

Zavod SR Slovenije za šolstvo si je sicer že več let prizadeval, da bi dobili samostojen slovenski učbenik o družbeni ureditvi Jugoslavije, vendar so ta prizadevanja šele letos rodila uspeh.

Naloga, ki sem jo prevzel, naj napisem nov učbenik, nikakor ni bila lahka. Poleg tega, da je bilo na razpolago razmeroma malo časa, so se pojavila številna vsebinska vprašanja, npr. kako razporediti snov, kakšen obseg naj imajo posamezna poglavja, katera vprašanja bolj poudariti in katera manj itd. Ob prizadevani pomoči in nasvetih strokovnih recenzentov dr. J. Goričarja, dr. G. Kušeca, dr. M. Strobl in prof. R. Mejak je nastal učbenik, kakršen je pred vami. S pripombami in nasveti učiteljev, ki ta predmet poučujejo na srednjih solah, bo pri drugi izdaji mogoče učbenik še izboljšati.

Od prejšnjega Mratovičevega se nov učbenik razlikuje predvsem po tem, da posebej obravnava družbeno ureditev v Sloveniji, da uvaja nekatera nova poglavja in da je sistematika snovi drugačna. Tudi obseg učbe-

DR. IVAN KRISTAN

nika je nekoliko večji.

V učbeniku sem snov razdelil na štiri dele:

- A. Uvodni pojmi o družbeni ureditvi
- B. Bivša kraljevina Jugoslavija
- C. Nova Jugoslavija (FLRJ, SFRJ)
- D. Družbena ureditev SFRJ po letu 1963

V prvem delu je govora o tem, kaj je družbena ureditev, kaj sta država in prava, kaj je z odmiranjem države in prava, kaj je ustava itd.

Kmalu pri Cankarjevi založbi trije izvorni slovenski romani:

Mira Mihelič: VRNITE SE, SINOVI

Vitomil Zupan:

POTOVANJE NA KONEC POMLADI

Beno Zupancič: GOLOBNJAK

Vse tri slovenske knjižne novitete bomo predstavili bralcem v prihodnji številki „Knjižnih odmevov“

Pri Cankarjevi založbi v kratkem nova šolska knjiga

MOJ PRVI ATLAS

Cankarjeva založba bo v kratkem izdala poseben atlas — učbenik, namenjen učencem 3 in 4. razreda osnovne šole pri pouku spoznavanja družbe. Učbenik je odobril republiški sekretariat za prosveto in kulturo.

Pri spoznavanju družbe prevladuje gradivo zemljepisa in zgodovine. Edino učno sredstvo, ki so ga imeli do sedaj na voljo učenci in učitelj, pa je bil učbenik, tiskan v črno-bele tehniki. Domala vsi učni pripomočki za zemljepis in zgodovino so prirojili za predmetni pouk v osnovnih, srednjih in višjih solah. To velja glede učbenikov, čitank in vaj, stenskih zemljepidov in atlasov. Učenci gotovo

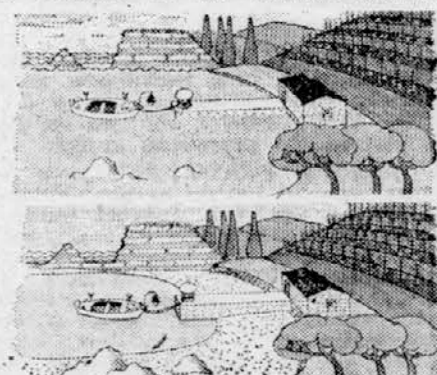
potrebujejo prav na prehodu z razredne na predmetno stopnjo še veliko bolj nazorno slikovno oporo kot starejši in zrelejši učenci, posebno se ker jih uvajamo prav na tej prehodni stopnji iz okvira domačega okolja v širši prostor Slovenije in od naravne podobe pokrajine k čitanju zemljevida. To dvoje — uvajanje v branje zemljevida in spoznavanje glavnih značilnosti naše ožje domovine — predstavlja zemljepisno vsebino novega učbenika. V atlasu so tudi vse pomembnejše zgodovinske teme, ki so vključene v učne načrte za 3 in 4. razred. Zemljepisni in zgodovinski slike in karte so opremljene s kratkimi komentarji, ob zaključku vsake teme pa so zastavljena vprašanja, ki opozarjajo učence na bistvene elemente predelane gradiva. Ravno to daje atlasu delovni značaj.

Posebna allasa so tudi panorame različnih slovenskih pokrajin. S temi razglednimi slikami skuša atlas pomagati učencu in učitelju ob prehodu iz domače ali vsaj bližnje in zato bolj znane pokrajine k sosednjim, manj znanim, področjem, posebno pa še ob prehodu k abstraktni predstavi na zemljevidu.

Podoben atlas z uspehom uporabljajo že nekaj let v sosednjih republikah. Tudi drugot po svetu izdajajo posebne atlase, prilagojene dojemljivosti učencev na tej stopnji.

Format atlasa bo 21 x 29,5 cm. Stiriindesetimi stranem v celoti potiskanim z večbarvnimi zemljepidi, risami, tlorisi, panoramami in drugimi slikami, je potrebno priložiti vsebinsko popolnoma enakovredno vključeno zunanjo opremo na platnicah

Avtorji učbenika so: prof. Tone Oblak (zemljepis), prof. Tomaž Weber (zgodovina), prof. Marko Zerovnik (zemljepis). Recenzenta sta bila Stanko Stritih (ped. svetovalec) in Majda Ažnik. Besedilo sta pregledala dr. Valter Bohinc in dr. Roman Savnik.

DVE ILUSTRACIJI IZ KNJIGE »MOJ PRVI ATLAS«. Slike »PLIM« in »ROSEKA« KAZETA DVIGANJE IN UPADANJE MORSKE GLADINE. KI SE MENJAVATA VSAKIH ŠEST UR. OB SLOVENSKE OBALI JE MORSKA GLADINA OB PLOMI SKORAJ METRER VIŠJA KOT OB OSEKI

Barvne slike so delo akademske slikarke Zdenke Golob-Borčič, razgledne slike so izdelali Janez Zor, Albert Sirok in Jakob Torkar, barvne fotografije pa je prispevalo več izkušenih fotografov.

Posebna pojasnila o zasnovi in uporabi atlasa za učitelje bodo izšla v posebni natisnjeni prilogi. Cena atlasa bo 38,00 din, cena priloge s pojasnilom o uporabi atlasa (za učitelje) pa bo 4,50 din.

UČENJE TUJIH JEZIKOV PO METODI ASSIMIL

Veliko metod za učenje tujih jezikov obstaja. Ene so »dolge«, rekli bi utrujajoče, zahtevajo precej poprejšnjega znanja, predvsem slovnice, zlasti pa terjajo obilo potrebnosti. Nežatere so »numerjane« na hitro učenje, ki pa utegne biti zato površno in pomanjkljivo. Vsekakor pa se je izkazalo, da tista metoda, ki ni vezana s poslušanjem plošč, tj. s poslušanjem živega, pogovornega jezika, nima več možnosti za uveljavitev, vsaj ne za tiste jezike, kjer je izgovarjava enako pomembna, če ne morda še pomembnejša od togih pravil slovnice.

Mirne duše lahko trdimo, da je metoda Assimil med vsemi podobnimi najboljša ali, če hočete, najprimernejša za sodobnega človeka, ki učenju ne more posvetiti mnogo svojega skop odmerjenega časa. Hočemo reči: metoda je razmeroma hitra, od človeka ne zahteva veliko napora, zahteva pa vztrajnost. To ni metoda tako imenovanega »pifljanja«, mehaničnega učenja na pamet, nasprotno, to je

metoda asimilacije (kar poudarja že samo ime metode), to se pravi: jezika se je treba naučiti neposredno, npr. tako kot se uči otrok jezika svojih staršev.

Metoda Assimil je primerna za vsakogar, za tistega, ki ima ustrezno znanje slovnice, kakor za tistega, ki tega nima. Tega metoda od njega niti ne zahteva.

V posebno pomoč so učečemu se človeku plošče. Z njimi se človek privadi dikcije jezika, pravine, sočne izgovarjave. Učenje je sicer mogoče tudi brez plošč, toda z njimi je učenje mnogo laže.

Metoda se je na Slovenskem izredno hitro uveljavila. Dokaz: dva učbenika smo morali že ponatisniti. Zdanjo na voljo učbeniki za učenje angleščine, nemščine in italijanščine. Vse tri je prevedel in priredil za našo rabo prof. Janko Moder.

Cena vsakega učbeniku je 50,00 din, kompletu plošč za vsak jezik pa 42,00 din.

ANDREJ INKRET

manj je žurnalističen, za sprotno, aktualno rabo popisan papir, naj so bile njegove pretencije svoj čas še tako velike. Resnici na ljubo, tudi besedila, ki sem jih s knjigo poskušal rehabilitirati, se v celoti ne morejo izmakniti podobni usodi. Zategadelj skepsa, ki se me je tako rekoč neubranljivo polasčala ves čas in ki so jo hotela — na kar se da razviden način — uprizoriti vprašanja, zapisana namesto predgovora v knjigo. GLEDALIŠKI FELJTONI se pač ne morejo zavarovati pred paradoksalnostjo: kljub temu, da so zbrani s tem namenom, da bi pokazali nekaj temeljnih vprašanj sodobnega teatra na Slovenskem, je v njih mnogo začasnega, zaslednega, zgolj poročevalskega ali recenzentskega; kar zadeva faktografijo, pa jim spet manjka preveč, da bi mogli postati temeljnita ali izbrpna informacija o gledališču, za katero jim gre. V knjigi mi je potemtakem šlo za to, da bi brez nepotrebnih skrupulov razkril tisto — tudi kritično — misel o gledališču in predvsem o njegovi dramatični literaturi, ki se vendarle poskuša prebiti k nekaterim bistvenim problemom. Če se je v tem svojemu poskušanju nje-la z dobo, ko je bil v ljubljanski Drami za krmilom Bojan Silih, ostala slovenska gledališča pa v marsičem pod njegovim vplivom, je to najbrž njena sreča, saj je zategadelj v njej tudi kaj pričevanjskega. Gre namreč za dobo, ki je med najodločilnejšimi v povojnem gledališču na Slovenskem. In če je do prevladujoče ideologije te dobe kritična — ali si s tem ne zagotavlja — vsaj sorazmerne, »zlobne in škodljive« avtonomnosti, ki pa je potrebna že zategadelj, ker je v tej ideologiji bilo tudi mnogo zaviralnega, nesproščnega in mnogo »negativne tradicije«, kakor je sicer odpirala marsikatera vrata. V tej dvojnosti, med

Kaj bo izšlo v naši znani zbirki

„MISEL IN ČAS“ ŠE LETOS

Do konca leta 1972 bo v naši priljubljene zbirki »MISEL IN ČAS«, namenjeni predvsem naši inteligenci in vsem, ki se zanimajo za miselne tokove zdanjega življenja, izšlo troje nadvse zanimivih aktualnih del. Naj jih na kratko predstavimo

Esad Ćimić:
DRAMA
ATEIZACIJE

Erich Fromm:
KRIZA
PSIHOANALIZE

Knjiga sarajevskega univerzitetnega učitelja dr. Esada Ćimića, ki ima na slovo »Drama ateizacije, zbuja pozornost predvsem zaradi pisčevega prizadevanja, da bi presegel tradicionalni, dogmatsko obremenjeni ateizem. Religijo želi predstaviti v vseh njenih razsežnostih in v sredi njene mnogovrstnosti in vpletenosti — kot obredni, kot psihološki, kot moralni, kot filozofsko-spoznalni in kot družbeni, razredni pojav. Prav tako vsestransko prikazuje strukturo religiozne zavesti sodobnega Jugoslavana in bistvene elemente, ki vplivajo nanjo.

Erich Fromm velja za utemeljitelja tako imenovane humanistične psihološke misli, ki ima pomembno vlogo v sodobnih filozofskih in družboslovnih marksističnih snovanjih kot kritik meščanske in totalitarne avtoritarne družbe. Slovenskim bralcem ni neznan, saj je bila pred časom

prevedena v slovenščino njegova knjiga ZDRAVA DRUŽBA.

Zdaj prihaja pred slovenske bralce njegova KRIZA PSIHOANALIZE, zbirka nekaj njegovih najpomembnejših že pred vojno napisanih razprav in nekaterih najnovejših znanstvenih del. Po vsebini je knjiga zelo raznolika. Nekatere razprave bodo zanimale predvsem ljudi, ki se ukvarjajo s teorijo družbenih ved, še posebej s sociologijo in socialno psihologijo. Med zdravniške utegne biti knjiga dobro sprejeta zaradi zanimanja za najnovejši razvoj v psihoanalizi, še zlasti pa zaradi čedalje večjega uveljavljanja socialne psihologije v zadnjih letih. Nedvomno pa si bo knjiga utrla pot med širok krog psihologov, praktikov, študentov, socialnih delavcev, pravnikov, delavcev v kadrovskih službah, skratka med poklice, ki se ukvarjajo s ljudmi in s človeškimi problemi. Razprave, ki so zbrane v knjigi, namreč povezuje skupna tema: razmerje med duševnimi in družbenimi dejavniki.

Knjigo je prevedla Breda Purgljeva, prevod je strokovno pregledal Vlado Srak, ki je napisal tudi uvodno studijo o Erichu Frommu. Knjiga bo obsegala okrog 350 strani.

Novost v zbirki „Sto romanov“

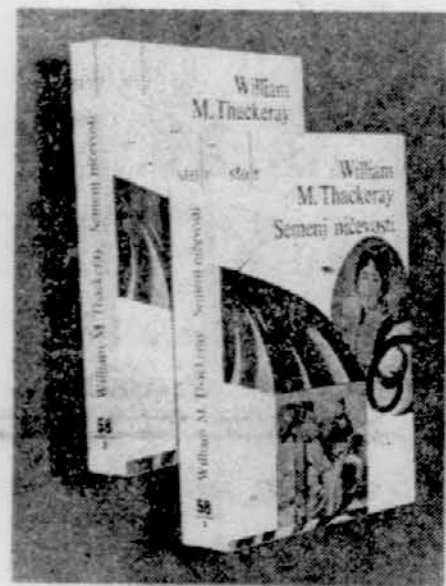
W.M. Thackeray: SEMENJ NIČEVOSTI

Thackeray je poleg Dickensa drugo velike ime viktorijanskega obdobja angleške literature. Če se Dickens ni nikoli odvrnil od opisovanja nižjih slojev in je ustvaril impozantno vrsto nepozabnih postav in usod, se je Thackeray

da slaven postane šele z »romanom brez junaka«. Semenj ničevosti, katerega osrednje dogajanje poteka v času bitke pri Waterlooju in po njej. Med poglavitnimi osebami romana, kajti roman je brez junaka, je dvojica Becky Sharp in Amelia Sedley.

Prva je bistra, sirenaska, verolomna, »snobovska«, druga krepostna, ljubka in malomna meščanka. Prva hoče za vsako ceno priti do denarja in veljave v visoki bogataški družbi, druga časti spomin svojega pri Waterlooju padlega moža — izkaže se, da po nevednem, kajti po dolgoletnem vdovstvu izve, da jo je mož tik pred smrtjo varal z njeno najljubšo prijateljico spletarsko Becky. Seveda se po tem semnju ničevosti pomika še kopica drugih figur in figuric, ki jih pisatelj poteka zdaj sem, zdaj tja. Thackeray je tipičen predstavnik viktorijanskega kompromisa, zadnja je tista, ki se še vedno zadržuje v meščanski moralni. Zaradi neodoljive pristranosti in dovršenosti v opazovanju, ima njegova umetnost pečat klasičnosti, kakršnega Dickens nima v takšni meri. Toda če sta pri Dickensu bujnost in preobilenost pogosto napaki, je Thackerayeva pomanjkljivost v tem, da se ne predaja svojemu ustvarjalnemu geniju, da se rajši zateka v sarkazem, zato dojemamo visoko kvaliteto njegovega pisanja kot nekaj hladnega.

Delo je prevedel Izidor Cankar, uvodno studijo je napisal dr. Janko Kos.

Thackeray z ironijo lotil izključno gospodarske družbe svojega časa. V knjigi o snobih se nesmrtno ponorčuje iz angleških oziroma človeških napak, to

T. W. Adorno:

ŽARGON PRAVŠNOSTI

Theodor W. Adorno je eden izmed utemeljiteljev tako imenovane frankfurtske šole marksizma, njegov ŽARGON PRAVŠNOSTI bo njegova prva v slovenščino prevedena knjiga.

ŽARGON PRAVŠNOSTI je v prvem delu besede kritika ideologije (ideologije v Marxovem pomenu: »napačna, spretna zavest«), in sicer ideologije elite. Kot tipičen zgled elitarnega mišljenja obravnava Heidegger ter dokazuje, da se tu filozofsko sublimirajo značilnosti elitarne ideologije sploh. Že naslov knjige kaže, da se Adorno spopada najprej s heidegrovskim filozofskim jezikom (pojem EIGENTLICH-KEIT, PRAVŠNOST je v filozofiji vpeljal prav Heidegger), vendar ne ostane le pri jeziku, temveč se loti tudi filozofije same, ki daje elitarni ideologiji hrano. Adorno s tem bistveno prispeva k odstranjevanju napake zavesti in k oblikovanju kritične zavesti v sodobni Evropi.

Delo ŽARGON PRAVŠNOSTI se resda ukvarja z nemško ideologijo, vendar za nas ni nepomembno ali nezanimivo — prav nasprotno: nekritično sprejemanje Heidegrove filozofije in heidegrovskega besednjaka tudi zunaj filozofskih krogov ter razraščanje elitarnega mišljenja vseh vrst v našem kulturnem in idejnem življenju, kar kaže po taki pronicljivosti in jasnovidni kritiki, kakršna je Adornova. Knjiga bo obsegala približno 240 strani, prevedel pa jo je dr. Božidar Debenjak, ki ji je tudi napisal temeljito uvodno studijo.

RACINOVA „FEDRA“

prvi Racine v slovenščini
v naši zbirki „Bela krizantema“

»Fedra« je od vsega sijajnega opusa velikega klasika francoske tragedije najbrž najbolj dojemljivo današnjega človeka. Antična tema, povzeta po starem Evripidu in Seneki, je dobila v Racinovem stvariteljskem geniju drugačne razsežnosti, saj velja delo navzlic častitljivi stvarnosti še zmeraj za mojstrovino brez primere. Pri tem ne šteje samo pesniška moč besede in lepota verzov, pač pa veliko bolj psihološka pronicljivost avtorja, ki je v mitološko postavlo nesrečne Fedre, zaljubljene v pastorka Hipolita, znal odtisniti npravi svojega časa. In ker vse, kar je resnično človeškega, ostaja živo, v nekem smislu torej tudi npravi naše dobe.

V zbirki »Bela krizantema«, ki jo je urejal pokojni pesnik Cene Vipotnik in ki je z njo Cankarjeva založba približala slovenskemu bralcu marsikatero slovstveno mojstrovino, je pravkar izšel prevod tragedije francoskega klasika Jeana Racina »Fedra«. To leta 1677 izšlo delo je prevedel Jože Udovič. Zahtevno, v rimanih verzih spisano besedilo velikega Molièrovega sodobnika je mogel s tolikšno jezikovno kulturo, kakor jo kaže ta prevod, posloveniti samo pesnik visokih kvalitiet in tako izkusen prevajalec, kakor je prav Jože Udovič. Sprito tematične posebnosti te tragedije, ki v bolj prikritih kot jasnih oblikah združuje antično snov z odsevnostjo duhovnih bojov Racinove dobe, je bila za globlje dojetje vsebinske in oblikovne doznosti tega dela kar neogibna daljša spremna beseda. Le-ta se je našemu teatrologu Janezu Negru razrasla v dovolj obsežno, zato pa temeljito studijo o »Fedri« (str. 73—93, ki pozornemu bralcu, morda nevalečemu simbolov grške mitologije, lepo odpira današnemu mišljenju oddaljene, vendar pa v tragičnih zapletih življenja, kakor jih je s tolikšno ustvarjalno močjo upodabljal prav Racine, do neke mere še zmeraj veljavne spoznanje antike, zadevajoče človekov notranji svet. Te spoznanje je prav Racine, somišljenik velikega misleca tistega stoletja Pascal, obogatil z novimi psihološkimi spoznanji. Le-te dobivajo v »Fedri«, kjer se ljubezen spoprijema z usodo, volja do življenja s slepo danostjo, človek z naravo, posebejleno v mitične simbole, nekatere za tedanje dobo nove, vendar tudi za nas mikavne odtenke. Skratka, Racinovo »Fedro« v tako skrbno pripravljeno izdajo, kakor jo je slovenskemu bralcu predstavila Cankarjeva založba, bi mogli mirno uvrstiti med dogodke v našem prevodnem slovstvu.

O avtorju »Fedre«, ki je manj znan širšemu krogu ljubiteljev literature, samo nekaj besnih podatkov: Jean Baptiste Racin se je rodil v decembru 1639 v okolici Pariza in je

po doka nemirnem življenju, omahujočem med tedanjimi družbenimi in verskimi protislovji, med visokimi zvezdami in zapletljivi erotične narave, med trdim ustvarjalnim delom in karierističnimi prizadevanji, umrl v Parizu aprila 1699. Bil je dober poznavalec grškega jezika in antične kulture: to je vtisnilo značilen pečat njegovi, večidel dramatski ustvarjalnosti in prav »Fedra«, ki je po sodbi mnogih poznavalcev Racinovega dela njegova vrhunska tragedija, najbolj izpričuje nagajenost v antični svet. Toda vsa Racinova dramatska spisa, je imela v izrazitejši meri elemente tedanjega sveta in njegovega življenjskega stila: oficijalno katoličanstvo se je v njem in zato delno tudi v njegovih spisih, spoprijemalo z janzenzimom, kakor je tu in tam opaziti sledove Racinove meščanske zavesti, ki se je v zvezi njegovi daljši službi na dvoru in drugih funkcijah rahlo vpirala premoči aristokracije. Racinovi življenjski vedo marsikaj povedati tudi o njegovih ljubezenskih konfliktih; tako sta se zaradi neke igralke sprla Racine in dramatik Molière in ta spor je delno vplival tudi na Racinovo slovstveno dejavnost.

O Racinovi ustvarjalnosti mimo »Fedre« pričujejo tudi druga dramatska dela, kakor so »Tebaidae«, »Andronaka«, »Baronica«, »Ifigenija v Aulide«, »Estere« in še nekatera, ki so pisatelju »Fedre« zagotovila nesmrtno mesto v reprezentativni francoski klasiki.

Ob tem srečanju s »Fedro« naj se torej slovenski bralci pogledajo v Racinov umetniški svet. Evripidovo in Senekovo temo o življenjski nesreči Fedre je Racine obdelal z novimi tragiškimi prijemmi, v katerih se moč usode in sila ljubezni prepletata s takšno slikovitostjo, da ta tragedija tudi na sodobnih odrih, posebej pa v knjižni izdaji, neubranljivo pritegne in prevzame današnjega človeka. Zato le sezimo po novem zvezku »Bela krizantema«!

BOZIDAR BORKO

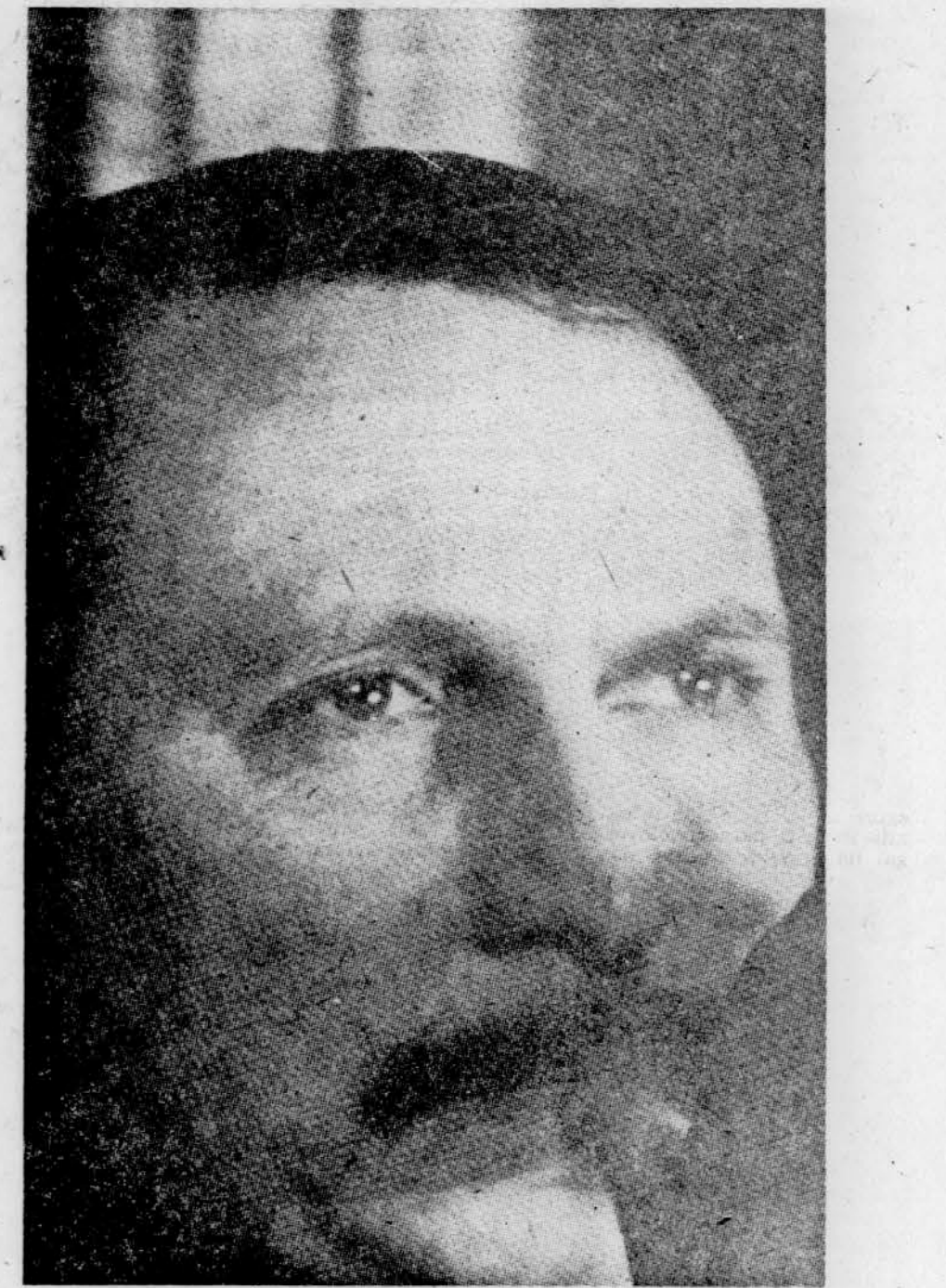
V prihodnjih dneh pri naši založbi: Splet podob močno razgibanega življenja Žlahtna novost v naši zbirki „Mozaik“

Ulrich Becher: SVIZCI

Roman »Svizci« je prepričljiva, epsko zasnovana pripoved o grozljivem in absurdnem lovu na ljudi leta 1938, v času tesno pred drugo svetovno vojno. Osrednja osebnost romana je dunajski novinar, pilot lovškega letala iz prve svetovne vojne in Dollfussov pristaša Trebla, ki se plem, ko Hitler zasede Avstrijo, v tveganim slalomu na snuče prebije čez gore v nevtralno Švico. A vesti iz rečnih preganjanj v nekem engadin-skem zraku neresničnost, sredi banalnega turističnega vrveža podživilja glavni junak dogodke iz svojega življenja, ki jih pisatelj razvije v samostojne zgodbe in spretno vke v roman. Preganjanje Trebla sklene nova poznanstva z ljudmi, ki so jih različne usode sprico vse bolj razraščajočega se nacizma pahile v Švico, na ta navidezni otok miru, a vendar pljusajo nanj valovi nasilja, valovi nove velike vojne, ki groze, da se bodo zdaj razlili po vsem svetu. V jezerskih valovih umre tudi odvetnik de Colana, s katerim sklene Trebla kratkotrajno prijateljstvo. Ali je bila odvetnikova smrt nasilna? Ali sta mila davlavlasca Mostny in Krainer gestapovska agenta na lovu za pobežlim Treblo, na lovu za svizcem, ki se zarije v švicarske gore? Vsa ta vprašanja mučijo glavnega junaka in se razrastejo v pošastne privide, v dvoje, v resničnost in neresničnost.

Glavni junak, ki se nagiba k hipohondriji, zabrede v prekanjeno nastavljen resničen in umišljene pasti. V vrsti luzenburskih nočnih zbudb v o pretresljivi smrti svojega tasta, po vsem svetu znanega klovnja in ekscentričnega Giaxe, ki v polnem koncentracijskem taborišču Dachau poslednje zaigra svojo veliko uvodno točko in konča na žicah, nabitih s smrtonosnim električnim tokom. V istem taborišču umre tudi Treblon prijatelj dr. Grabscheidt, zdravnik za reveže iz Grada. Ki prepotuje vso dolgo pot do taborišča smrti z bodalom v čelu. Druga za drugo se nizajo srhljive zgodbe, vrste se nasilne smrti, pri čemer avtor zavestno uporablja elemente kriminalnega romana. Glavnemu junaku se zdi, kakor da bi potoval z lakom strahov iz dunajskega Pratra skozi zapleten labirint groze, pri tem pa v njegovi zavesti oživljajo resnične podobe iz dunajskega Pratra v letih po prvi svetovni vojni, podobe, polne ponarejenega blišča in vrveža, kar se spreminja v simbol tistega časa, zatiska pred drugo, še večjo svetovno katastrofo, ki bo zdaj zdaj pretresla svet. In ves ta čas se prepletajo smešnost in tragika, nesmiselnost in trda resničnost. Tisto, kar je bilo še večerj neumisljeno resnično, se že danes izkaže za utvaro, blodno prenapetega »avtomaršalističnega« in že jutri postane »avtomaršalistično« dejstvo in tako se glavni junak vrti v začaranem krogu svojih strahov in blodnj, brez moči, da bi svoji ženi povedal zgodbo o nesrečnem koncu njenega očeta Velikega Giaxe. Ves čas stopa sam skozi labirint groze, ves čas v strahu, da bi vanj ne stopila tudi njegova žena, zato se navidezno od nje odtuji. Sele cesta čez San Gian ga na koncu pripelje nazaj k njej, a poprej mora še enkrat prehoditi ves svoj labirint skozi lemo, svojo pot skozi predor, kjer ga čaka ali življenje ali smrt. In na koncu prelomne poti, na koncu ceste čez San Gian ga čaka življenje, zakaj žena mu razodene, da se o smrti svojega očeta, a da je žalost ne bo svo-

Roman »Svizci« je pravzaprav splet podob z močno razgibanega življenjske poti njegovega avtorja Ulricha Becherja (1910). Ta pot ga je, antifašista in antinacista, vodila po številnih ovinkih iz dežele v deželo. Ko je v svojih zgodnjih delih pogumno izpovedal čustva, kakršna so sprico porajajočega se nacizma obhajala vse dobro misleče ljudi, so njegova dela v Nemčiji prepovedali. Leta 1933 je pisatelj zapustil svojo rodno deželo in našel drugo domovino v Avstriji, od koder se je leta 1938, malo pred »anschlussom« z zadnjim nezastraženim vlakom zatekel v Švico. Leta 1941 je od tam, prikrit kot češki inženir, odpoval skozi zasedeno Francijo in Španijo v Južno Ameriko. Naselil se je v Rio de Janeiro, pozneje je živel na neki pragozdni farmi. Ob koncu svetovne vojne se je preselil v New York, se pozneje vrnil v Evropo in se po krajšem bivanju v Zahodni Nemčiji stalno naselil v Baslu. Publicistično delo Ulricha Becherja v številnih antifašističnih časopisih ima trajno vrednost. Njegove pesmi so polne eksotičnih barv in avtentičnega občutja (Brazilske romance). Dramska dela Ulricha Becherja so na sporednih velikih evropskih gledaliških hiš, tako na zahodu kot na vzhodu (Nišče, Šamba, Ognjena voda, Mademoiselle Löwenzorn, Majhni in veliki, Makumba), njegova proza dela prevajajo v jezike velikih in majhnih narodov (Možje delajo napake, Malo po četrti, Srce morskega psa, Vso noč). Njegovo najobsežnejše delo, ki je nastajalo dolga leta, je roman »Svizci«. Delo je v slovenščino prevedla Stanka Rendla.

ULRICH BECHER

nobilna, zakaj v sebi nosi novo življenje. A številna vprašanja, ki ves čas mučijo glavnega junaka, ostanejo neodgovorjena, kakor je bil tudi v resnici gluh tisti čas, zagaten od razraščajočega se nacizma in umičevalnosti in kakor je gluh tudi še danes za vprašanja, ki mučijo mislečega človeka.

Za slovenskega bralca ima roman še poseben mik, ker se številni do-

godki v njem prepletajo z našo bližnjo in bolj oddaljeno preteklostjo, saj se nekateri celo odvijajo na naših tleh, tako v Radgoni, Pomurju, Murški Soboti, Varazdinu, Zagrebu, na Hvaru. Tako je to delo hkrati tudi projekcija občutja naših ljudi malo pred dogodki, ki so se ostro zasekali tudi v našo zgodovino.

STANKA RENDLA

Nujno potrebna knjiga za vsakega vzgojitelja

Borger - Seaborne: PSIHOLOGIJA UČENJA

Človek se uči, dokler je živ. Nekateri celo menijo, da se začne človekovo učenje že pred njegovim rojstvom. Znano je namreč, da je psiholog Splet eksperimentalno ugotovil, da je možno že v prenatalni dobi pogovarjati otrokov fetus. Zlasti veliko pa se človek nauči v času svojega otroštva in mladosti, ki zajema razgiban razdobje biopsihosocialnega razvoja individua od rojstva do odraslosti. Ta proces se potem nadaljuje vse do globoke starosti in smrti, čeprav ne več s tako silnim zamahom kot poprej.

Pomen ki ga ima učenje za človeka, je velikanški. Pretežni in bistven del človekove osebnosti je rezultat predvsem te dejavnosti, ki poteka na senzoričnem, motoričnem, intelektualnem in osebnostnem področju. Praktično se namreč učimo vsega: zaznav, hoje in mnogih drugih še mnogo bolj zamotanih gibov, učimo se številnih pojmov in pojmovnih zvez, stališ in načinov mišljenja, naučimo pa so tudi mnogo relativno trajne in značilne duševne lastnosti posameznika, ki so osnovne sestavine njegove osebnosti. Skratka: pojem učenja daleč presega vsakomur poznano šolsko učenje, saj ga moremo definirati kot sleherni spreminjanje dejavnosti pod vplivom izkušenj z razmeroma trajnim učinkom. Vsaka- kor je učenje tista nenadomestljiva duševna aktivnost, ki ji človeštvo dolguje ne le nenehen razvoj posamez-

nika, marveč tudi neustavljivi in trajen napredek vse človeške družbe. Razumljivo je, da tako pomembni psihicni dejavnosti zlasti psihologija posveča izredno veliko pozornost. To je, kot je nekje zapisal slovenski psiholog dr. Vid Pečjak, nekaj dominantni psihicni proces oziroma še vsega, kar preučuje psihološka znanost.

Zlasti velik pomen pa je dobilo učenje v času sedanje znanstvenotehnične revolucije ter z njo združena kopičenja skoraj nepreglednega števila novih spoznanj, ko je postal pojem permanentnega učenja ne le naj-nužna potreba, marveč tako rekoč poklicna dolžnost slehernega delovnega človeka. V naši lastni moderni dobi, ko živi človeštvo hitreje kot kdajkoli poprej in je čas postal bolj dragocen kot suho zlato, je zlasti pomembno, da se naučimo hitreje in uspešneje načina učenja, tj. kar najbolj racionalnega osvajanja znanja, ki nam ga gigantski razvoj znanosti tako čez- ljuvijo ponuja na vseh področjih človekovega udejstvovanja. Zato so priročnik, ki obravnava problematiko učenja in se ukvarja z njegovo razlago, še posebno dobrodošli.

Eva izmed strokovnih knjig, ki nam na znanstveno utemeljen, kljub temu pa tudi na dovolj razumljiv način, predložijo ter nas seznanja z bistvenimi mehanizmi psihicnega procesa imenovanega učenja, je brez dvo-

Eva tudi delo avtorjev R. Borgerja in E. A. M. Seaborne »PSIHOLOGIJA UČENJA«.

V njem bo vedoželjni bralec našel tako rekoč vse, kar ga utegne o učenju zanimati, od klasičnega pogovornega do programiranega učenja. Za tiste, ki jim je naložena poklicna dolžnost, da poučujejo in uvedejo tudi druge vsaj v osnovne zakonitosti učinkovitega načina učenja, pa bo poleg drugih poglavitij zlasti še zanimivo poglavje o učenju in vzgoji. Zategadeljivo ne bi smela ta knjiga manjkati v nobeni strokovni solski knjižnici, koristno pa jo bodo mogli uporabiti tudi vzgojitelji, sociologi, pravniki, zdravniki ter vsakdo, ki ga — čeprav laika — vznemirja zamotan svet še vedno ne dovolj raziskane človekove duševnosti.

VIATOR

Alvin Moscow:

TRGOVCI S HEROINOM

Pomembna knjižna novost v naši popularni knjižni zbirki „Bios“

Heroin je tisto mamilo, ki svoje učinke najmočnejše zasnuje in tudi terja največ smrtnih žrtev. Raslina, iz katere ga pridobivajo, najbolje uspeva v Turčiji. Turški kmetje morajo svoj opijski pridelek oddajati državi, toda del pridelka skrivaj popužijo tihotapci, ga v okolišju Marseilla predelujejo v heroin in ga od tam tihotapjo dalje, zlasti na zlati trzišče v ZDA (tam baje že 300.000 ljudi uživa to nevarno mamilo).

Trgovci z mamili sami nikoli niso narkomani, saj bi drugače ne bili kos svoji tveganju. Kako delujejo ti mračni zaslužkarji, pripoveduje ta knjiga, ki jo je po daljšem raziskovanju napisal Američan Alvin Moscow. Knjiga sicer spominja na roman, a v resnici je faktografska. Njen glavni junak je neki resnični Armejec, ki je pred nekaj leti iz Turčije prehitoval v Ameriko velik tovar heroina in se tam končno ujel v policijske zanke. Pravo ime kolovodje in njegove pomagalice kakor tudi imena zaslužnih detektivov je pisec sicer spremenil, a same osebe in dogodki so resnični.

Narkomanija je hudo družbeno zlo. Marsikateri narkoman si celo z ropmo ali kraljo skuša pridobiti denar za kupovanje dragih mamil, ki pa se tudi zihera bolj dražijo, kolikor več dragocnega praška zaseže policija. Vendar to ni knjiga o narkomanih, temveč o trgovcih z mamili. Družba upravičeno preganja te brezvestne trgovce in dobavitelje, saj bi se brez ustreznega policijskega jezua mamilska kuga še bolj razširila. Tihotapci in prodajalci mamil skušajo z vsakovrstnimi zvijačami ukantiti svoje preganjalce in zato si tudi ti pomagajo s podtalnimi pastmi in ukani. Vse to je nazorno popisano v knjigi, ki prikazuje vzpon in zlom neke konkretne tihotapske bratovščine, toda vse druge delujejo podobno.

Iz knjige, ki jo je prevedel Mart Ogen, opremila pa Cveta Stepančič, ponatiskujemo avtorjev uvod.

V slednji minuti, uro za uro, po dnevi in ponoči si kje na svetu ta ali oni človek, po vsej verjetnosti v starosti med štirinajstim in štiridesetim letom, vbrizga v vodi razredeno raztopino nečiste zmesi heroina v krvni obtok in se potaplja v občasno stanje omanjenosti, ki prinaša popolno in absolutno pozabljanje vseh bolečin, bridkosti in problemov vsakdanjega življenja. Dejanje pomeni beg iz resnične tujke in zdaj v megleno evforijo. Nekateri pravijo temu smrt pri živem telesu, neke vrste samomor.

Za posameznika, ki je iz enega ali drugega razloga nesrečen, bodisi da trpi fizične bolečine ali ga tarejo bridkosti duha, je heroin huda skušnjava. Marihuana in kokain nudita zgolj kratkotrajen občutek vznesenosti, ki LSD pomaga človeku le do tega, da doživi, ne da bi mogel zagotovo vedeti, ali bo spotovanje prijetno ali ne, toda heroin prinaša popolno, čeprav samo začasno pozabljanje vsega, kar more mučiti človeka. Cena, ki jo plača za to, seveda ni le pet dolarjev, kolikor ga velja en gram mamila (1 gram je šest stotink grama). Heroin zahteva od uporabnika vse njegovo življenje. Kemično sestavo njegovega telesa postopoma spreminja tako, da je človek prisiljen jemati vedno večje doze mamila. Če naj doseže prvotno stanje priporočljive običajne uporabe, si mora pridobiti novo dozo. Heroin je deset do dvajsetkrat močnejši od opija in precej močnejši celo od morfija, ki se v medicini uporablja za lajšanje hujših telesnih bolečin. Seveda pa je tudi strup, prav tako smrtonosen kot arzenik ali strihnin: dovolj močna doza heroina paralizira centralni živčni sistem, temu sledi koma in že po nekaj minutah nastopi smrt.

Kadar pa človeški organizem z majhnimi dozami privaja mo na heroin, se naravno kemično ravnanje telesa nemavardno dobro prilagodi tujemu elementu in s tem je vzpostavljen novo ravnanje. Temu procesu pravimo toleranca. Toleranca organizma se postopoma veča in zato je narkoman, ki želi doseči prvotno stanje evforije, prisiljen jemati vedno večje doze mamila. Očitno tudi ni nikakršne praktične meje glede telesne sposobnosti za prilagoditev; edina omejitev so narkomanova finančna sredstva in njegova zmožnost nabavit si heroin. Večina uživalec si vbrizga enega, dva ali nemara tri grame heroina v žile trikrat, štirikrat ali petkrat na dan; nekateri pa si vbrizgajo celo večje doze še bolj pogosto. Pri dvajsetih granih dnevno (20 granov je 0,12 grama) bi torej veljala uživalca njegova strast sto dolarjev na dan. S to številko se sicer mnogi uporabniki hvalijo, toda le redkim je tudi dosegljiva. Vendar se niti s to vsoto in s takšno količino še zdaleč ne približamo možni meji telesne tolerance za heroin.

Praktično neomejena toleranca organizma je tako osnovni razlog, zakaj se vse doseže ni posrečilo rešiti problema navajenosti na heroin s tem, da bi dajali narkomanom (kot delajo v Angliji) tako imenovane shranjevalne valne vedno enako majhne doze heroina zastoj ali za malenkostno plačilo. Vsak uživalec uporablja heroin zato, da bi se pogreznil v evforijo in ne le za samoohranitev, a da bi zmeraj znova dosegal tisto dremavo nebeškost, potrebuje vedno več heroina, vsekakor precej več kot bi ga bila katera koli vlada pripravljena dati zastoj.

Nekateri imenujejo predajanje heroinu smrt pri živem telesu. Narkomanova obsedenost je tako absolutna, da nima tak človek niti časa niti znanja za kar koli razen za heroin. Resnični sužnji mamila morajo neprestano imeti heroin v svojem očiju; pri tem običajna doza izgubi učinek že po štirih do šestih urah, ko se poruši novo kemično ravnanje organizma, kar lahko spravi človeka zaradi pomanjkanja mamila v agonijo. Nesposoben opravljati redno delo, ne mened se za hrano, družino, bivališče, obleko, tak sužen heroina zdršne v močvirje popolnega propada. Da bi si

ljubimec ali zakonski drug, ki si pri svojem početju želi družbe enako kakor človek, ki rad popiva v družbi. Vdajanje heroinu je nalezljiva bolezen. Ta bi se prav lahko sprevrgla v pravo epidemijo, ki bi se razširila med vsem prebivalstvom, ko bi ne bilo zakona in policijskih sil, ki zadržujejo dotok in omejujejo kupljivost heroina.

Pred uveljavitvijo prvega zakona o mamilih, se pravi, pred razglasitvijo tako imenovanega Harrisonovega zakona leta 1914. se je na vsaki štiri sto Američanov eden vdajal uživanju morfija ali kakšnega drugega opijevnega derivata; dandanes se po uradnih računih drogirani eden izmed štirih tisocev. Vendar pa nihče ne ve z vsoto gotovostjo, koliko prebivalcev Združenih držav se vdaja heroinu. Tisti, ki

kršijo zakon in jih pri tem zalotijo, so seveda registrirani. Toda takšno knjiženje po policijskih postajah je pomankljivo, saj tistih, ki jih ne zasajajo, sploh ni mogoče prešteti. Uporabniki uživajo heroin naskrivaj v zavetjih zaklenjenih kopalnic, za zaprtimi vrati stanovanjskih barak, po ozkih in temačnih uličicah ali na praznih ostrešjih, kjer jih nihče ne more videti. Lahko da je uživalec heroina v ZDA 60.000, številka, ki jo uradno omenjajo policijske centve, lahko pa jih je tudi dvakrat ali celo trikrat več, kakor domnevajo številni ljudje.

Heroin je kralj mamil. Svoje podložnike zaslepija, pridobi si njihovo vdanost in si jih končno zaslužni. Za heroin so pripravljene prodati vse, kar imajo, ukrastjo vse, kar jim je dosegljivo, pripravljene so prelomiti katero koli lojalnost, izvršiti katero koli kaznivno dejanje, ki se jim zdi potrebno. Narkomanom je heroin njihova edina religija, edino merilo sreče, edino posvetno bogastvo, edini razlog za življenje.

Čeprav je le začasno, je prav stanje evforije, vznesenosti tisto, zaradi česar velja heroin za najpopolnejše mamilo med vsemi narkomani, ne glede na njihov položaj v življenju. Njihovo čutno dojetanje zmanjša do take stopnje, da uživalec izgubi stik z resničnostjo in zdršne v stanje napol spečega kinkanja, v katerem sanja o nebesih, medtem ko je v resnici sredi pekla.

Kakor morfijski je tudi heroin s kemičnim postopkom pridobiva iz opija, to je iz soka neke vrste maka, ki se imenuje papaver somniferum, uspavalni mak. Heroin je deset do dvajsetkrat močnejši od opija in precej močnejši celo od morfija, ki se v medicini uporablja za lajšanje hujših telesnih bolečin. Seveda pa je tudi strup, prav tako smrtonosen kot arzenik ali strihnin: dovolj močna doza heroina paralizira centralni živčni sistem, temu sledi koma in že po nekaj minutah nastopi smrt.

Kadar pa človeški organizem z majhnimi dozami privaja mo na heroin, se naravno kemično ravnanje telesa nemavardno dobro prilagodi tujemu elementu in s tem je vzpostavljen novo ravnanje. Temu procesu pravimo toleranca. Toleranca organizma se postopoma veča in zato je narkoman, ki želi doseči prvotno stanje evforije, prisiljen jemati vedno večje doze mamila. Očitno tudi ni nikakršne praktične meje glede telesne sposobnosti za prilagoditev; edina omejitev so narkomanova finančna sredstva in njegova zmožnost nabavit si heroin. Večina uživalec si vbrizga enega, dva ali nemara tri grame heroina v žile trikrat, štirikrat ali petkrat na dan; nekateri pa si vbrizgajo celo večje doze še bolj pogosto. Pri dvajsetih granih dnevno (20 granov je 0,12 grama) bi torej veljala uživalca njegova strast sto dolarjev na dan. S to številko se sicer mnogi uporabniki hvalijo, toda le redkim je tudi dosegljiva. Vendar se niti s to vsoto in s takšno količino še zdaleč ne približamo možni meji telesne tolerance za heroin.

Praktično neomejena toleranca organizma je tako osnovni razlog, zakaj se vse doseže ni posrečilo rešiti problema navajenosti na heroin s tem, da bi dajali narkomanom (kot delajo v Angliji) tako imenovane shranjevalne valne vedno enako majhne doze heroina zastoj ali za malenkostno plačilo. Vsak uživalec uporablja heroin zato, da bi se pogreznil v evforijo in ne le za samoohranitev, a da bi zmeraj znova dosegal tisto dremavo nebeškost, potrebuje vedno več heroina, vsekakor precej več kot bi ga bila katera koli vlada pripravljena dati zastoj.

Nekateri imenujejo predajanje heroinu smrt pri živem telesu. Narkomanova obsedenost je tako absolutna, da nima tak človek niti časa niti znanja za kar koli razen za heroin. Resnični sužnji mamila morajo neprestano imeti heroin v svojem očiju; pri tem običajna doza izgubi učinek že po štirih do šestih urah, ko se poruši novo kemično ravnanje organizma, kar lahko spravi človeka zaradi pomanjkanja mamila v agonijo. Nesposoben opravljati redno delo, ne mened se za hrano, družino, bivališče, obleko, tak sužen heroina zdršne v močvirje popolnega propada. Da bi si

mogel kupiti nujno potrebno dozo, se loteva vsega: kraje, ropa, vlamljanja v avtomobile, kraje priljage, sleparstva, zvodništva, vlačuganja, ponarejanja in vsakršnega silaštva, a vse to v želji, da bi si zagotovil manj ko čajno žličko mamila na dan. Njegova potreba je stalna in še narašča, cena pa je visoka. Upravičeno lahko domnevamo, da bi vedno večje število ljudi podlegalo mamiliom, ko bi bila ta lažje dosegljiva. Toda družba, ki je spoznala nevarnost nalezljivosti, se trudi omejiti širjenje te kužnosti s pomočjo zakonov in policijskih sil.

Koliko granov heroina porabi sužnji mamil v Združenih državah vsako leto? Tega nihče ne ve zagotovo. Po najverjetnejših cenitvah približno eno tona do ene tone in pol! Elektronski računalniki so izračunali, da morajo v ta namen uživati heroina v Ameriki nakrasti in naropati denarja in drugih vrednosti za več kot eno milijardo dolarjev vsako leto!

Čisti dobiček od tega pripade trgovcem s heroinom. Zanje je nezakonito trgovanje z mamili resnično slajzen posel, daleč najdonosnejši izmed vseh dejavnosti, s katerimi se ukvarja kriminalno podzemlje, trgovina, ki mora biti do potankosti organizirana, načrtovana in podprta z mogočnimi denarnimi investicijami, pri čemer celoten kapital utegne iti po zlu. Samo najbolj prežani in inteligentni si zagotovo najvišja mesta in najbolj donosno prekupčevalsko ozemlje na trzišču z mamili. Niti eden izmed teh kolovodij pa sam ne uživa heroina ali

kakšnega drugega mamila, saj je dobro znano, da ni mogoče zaupati sužnjem mamil.

Po zaslugi trgovčeve spretnosti in domiselnosti potujejo mamila iz krajev, kjer je potrebnih snovi v izobilju in so zato poceni, v kraje, kjer jih je malo in so zato drage. Vse skupaj je čisto navadna trgovina.

Ker vse doslej še nihče ni odkril »zdravila«, s katerim bi bilo mogoče rešiti sužnje heroina, iz dneva v dan traja spopad med trgovci, ki si prizadevajo oskrbovati donosno tržišče, in policijskim sistemom, ki ga plačujo družba, da bi onemogočila prekupčevanje z mamili in tako preprečila, da bi mamila prišla v roke uživalec in potencialnih uživalec.

Ta knjiga govori o boju med domiselnostjo naših najboljših policistov in zvičajnostjo vrhunskih kriminalcev na področju najbolj donosne dejavnosti, kar jih pozna podzemlje. Ob soodelovanju z Zveznim oddelkom za mamilila in s policijskimi silami Turčije, Libanona, Francije in Anglije ter ob pomoči, ki so mi jo nudili uredniki Reader's Digesta, sem poskušal razkriti in popisati zvijače nekega (slednjic razkrinkanega) veletrgovca s heroinom in slediti enemu izmed njegovih dragocenih tovorov od kraja, kjer ga je prejel, do tja, kamor je bil namenjen. To, kar sem odkril, je celovita podoba organiziranega zločinstva — podoba življenja v kriminalnem podzemlju.

Ker seveda nisem bil osebno navzoč pri kriminalnih srečanjih in tajnih sestankih in ker moj zapis zato ne more biti do potankosti verodostojen, je bilo nujno spremeniti imena resničnih udeležencev in rekonstruirati omenjena srečanja na podlagi tistega, kar je nasplošno znano o njih in kakor navadno potekajo taki sestanki. Kljub temu so osebe in dogodki, o katerih govori ta knjiga, resnični, oziroma vsaj do take stopnje resnični, kot je to bilo mogoče razbrati iz pripovedi tistih, ki so se jih udeležili ali vedeli zanje.

Prihodnja novost v zbirki „Bios“

IZOBČENI, IZBRISANI

Knjiga o Stalinovih čistkah

V svoji oporoki je Lenin priporočil sotovarilšem, naj bi namesto Stalina za generalnega sekretarja partije postavili koga drugega, ki bi bil »manj muhast, bolj strpen in obzirnejši do tovarišev«. To Leninovo priporočilo pa se ni uresničilo. Stalin je po utrditvi svojega položaja postopoma likvidiral vse svoje možne ali navidezne somišljenike. Ker je bil Stalin že po naravi grob in nagnjen k mračni nezaupljivosti, so njegove čistke zavzele velikanski obseg, saj so spravile pred puško čez pol milijona ljudi, na milijone ljudi pa pahnile v taborišča, kjer so večinoma prej ali slej izhrali. Samemu Stalinu vsa ta velika morija ni prinesla skoraj nobene koristi, njegovi državi in mednarodnemu delavskemu gibanju pa je povzročila veliko škodo.

Knjiga angleškega sovjetologa Roberta Conquesta je prvi celovit, izrpen in znanstveno utemeljen prikaz tega mračnega poglavlja zgodovine polpreteklega časa. Robert Conquest, ki na Zahodu velja za enega najvidnejših sovjetologov, tu seveda razkriva tudi tiste notranjeplatične in sistemske danosti, ki so Stalinu šele omogočile njegov teror ali ga vsaj

močno olajševale, naččenja pa tudi zapleteno vprašanje, zakaj so nekateri ugledni sovjetski komunisti na javnih procesih priznavali stvari, katerih očitno niso zagrešili.

Robert Conquest skuša biti kar najbolj objektivni, saj niti o Stalinu ne govori samo slabo, o Trockem, Zinovjevu, Buharinu in drugih pa ne samo dobro. Njegova stvarna in umirjena pripoved zaobjema skoraj celotno obdobje Stalinove vladavine: Stalinove prve prakse z »levčarjenjem Trockim, prisilno kolektivizacijo kmetijstva in spopad z »desno« opozicijo, skrivnostni umor Kirova, prvi javni veleproces leta 1936, »samomor« Ordžonikidzeja, spodleteli poskus zrnih stalinistov, da bi zaustavili jezoščino, množično čištko po vsej državi, Buharinov proces, padeč Tuhačevskega, pokol v vojski, pa tudi čištko med tujimi komunisti v Moskvi ter v zamejstvu, vstevši umor Trockega. Precej prostora je pisec odmeril tudi enkvedejevskim metodam zasliševanja in Stalinovim taboriščem, v zaključnem poglavju pa na podlagi dokumentov in pričevanj skuša približno izračunati, koliko žrtev je terjal Stalinov teror v času zloglasne jezoščine, pa tudi že pred njo in po njej.

ČE ŽELITE, DA BI SE VAŠ OTROK HITRO IN IGRAJE NAUČIL ANGLEŠČINE, POTEM...

Da, potem se boste odločili za dva priročnika s ploščami, ki ju je s soodelovanjem založbe Nolit izdelala Cankarjeva založba.

Prvi priročnik ENGLISH THROUGH PICTURES AND GAMES — v založbi mu pravimo kar »Mela lektira« — je namenjen predšolskim in šolskim otrokom, ki se hočejo spoprijeti z angleščino. Metoda je tako dobra, prijetna, nevsiljiva in učinkovita, da se bo vaš otrok res igraje učil tujega jezika. In če ne zna še brati, se bo

minogrede naučil tudi tega. Priročnik s ploščami stane 120,00 din. Mogoče je dobiti samo knjigo — za morebiten skupinski pouk po vrtilcih ipd. — stane pa 45,00 din.

Drugi priročnik ZGODBE NA PLOŠAH ZA LAHKO UCENJE ANGLEŠČINE — v založbi mu pravimo »Velika lektira« — vsebuje šest zanimivih pravljic, ki so dramatisirane, vsako pa spremljata dve plošči, na katerih sledi učence pogovorom o dramatisiranih pravljicah. Pogovarjajo se ose-

Podoba iz znamenite knjige znanega angleškega umetnostnega zgodovinarja Kennetha Clarka »CIVILIZACIJA«. Knjigo, ki bo te dni izšla v nadvse okusni opremi, bogato opremljeni s črno-belimi in barvnimi podobami, prikazuje mo obširneje na naslednji strani Knjižnih odmevov.

be, ki jim je angleščina materin jezik. S poslušanjem in branjem si učence bogati besedni zaklad, učni se pravilne izgovarjane oz. dikcije, ritma, umetnosti oblikovanja stavka itd. Priročnik je zlasti primeren za skupinski pouk v šolah in tečajih za učen-

ce, ki imajo že nekaj podlage. Mogoče je dobiti samo slikanice — te stanejo 60,00 din, medtem ko stane komplet slikanic z 12 ploščami 180,00 din.

Obema priročnikoma je seveda dodan slovar s transkripcijo.

Te dni na knjižnem trgu težko pričakovana knjiga

Kenneth Clark: CIVILIZACIJA

Civilizacija Kennetha Clarka je knjiga, ki je nastala po naročilu angleške televizije. Avtor je dobil nalogo, da v trinajstih poglavjih, trinajstih oddajah, sumarno, zgoščeno in poljudno razgrne pojem zahodne civilizacije. To je izrazilo osebni pogled na razvoj in pomen evropske umetnosti, literature in sploh kulture. Osnovne značilnosti knjige je narekoval medij, torej gre predvsem za oris civilizacije, ki ga spremljamo skozi slike.

Vabljen in skrajnje tvegan poskus je uspešno lahko rešil samo avtor, ki je kot umetnostni zgodovinar zaslovel po monografskih obdelavah akta, krajine v slikarstvu, ki se je specialno ukvarjal s prisotnostjo gotike v širšem razponu kulture, z Leonardom, Rembrandtom, Ruskinom in Pierom della Francescom. V svojih zrelih letih je strnil pogled na probleme, ki jih je preučeval vse življenje. Poglavja so pisana živahno in napeto, poglavni dogodki, osebe in poti zahodnega sveta so oblikovani v odmerjenem, preciznem, skopem, pragmatičnem jeziku dobre anglosaške tradicije, kjer je težiče na opisu in pripovedovanju, kjer teorije, strukturalnih, formalnih analiz in filozofiranja tako rekoč ne poznajo. Jezik spominja na konverzajo v visokih, skrajno kultiviranih in urbaniziranih slojih, ki pa je zaradi barvitosti, dinamičnosti in miselne lagodnosti lahko celo poljuden. Skratka, odlična intelektualna storitev v najvišji oxfordski tradiciji o junakih in nosilcih kulture od razpada Rima do Einsteina. Pripomniti pa moramo, da Slovani in celo Španci niso prišli v najožji izbor nosilcev in utemeljiteljev civilizacije, čutili je nekoliko odpora do nemške »metafizike«, to se pravi, da je nemška romantika skoraj prezrta in da je otoška prenapetost tako inteligentno dozirana, da ji je skoraj nemogoče kaj očitati. Podobnih nesorazmerij je v knjigi še več, vendar v glavnem izhajajo iz funkcionalnih vidikov, saj je merila določevalo predvsem vizualno gradivo.

Knjiga pa je v širšem smislu vsekakor vrhunska pedagoška mojstrovina, ki v ničemer, ne v profilu ne v stilu, ne odstopa od najvišjih kulturnih zahtev, nikjer ni sledu o ciceronski polintelektualnosti, tako značilni za množico umetnostnozgodovinskih knjig, ki love širšo publiko.

Besedo prepuščamo zdaj književniku Janezu Gradišniku, ki je to imenitno delo mojstrsko prellil v slovenski jezik.

Marsikdo je letos spremljal četrtke oddaje z naslovom Civilizacija, ki jih je imela na sporedu naša televizija. Ob vsaki oddaji je lahko tudi zvedel, da bo knjigo, oprto na te oddaje, izdala Cankarjeva založba. Gotovo pa jih ni bilo malo, ki so se ob tej napovedi vpraševali: 'Ali bo ta knjiga res mogla biti kaj več kot blede senca televizijskih oddaj? Za ta dvom so govorili tehtni razlogi: na zaslonu je podoba ves čas spremljala živa avtorjeva beseda, kakor je bil tudi sam s svojo osebo bolj ali manj ves čas navzoč. Kamera je približevala gledavcem posamezna prizorišča, se pomudila na kakem kraju, kadar je bilo to potrebno, izbirala značilne detaje in poudarjala pomembna mesta — skratka, tu so lahko bili uporabljeni vsi pripomočki, ki jih ima na voljo najpopolnejše med našimi modernimi množičnimi občili. Kako bi se mogla s tem meriti knjiga, ki resda že stoletja razširja napisano besedo in podobe vseh vrst, črno-bele ali barva-

ste, vendar ji manjka gibčnost in živahnost njene novejšje tekme?

Avtor pa se je vendarle odločil, da po svoji uspešni televizijski seriji napiše še knjigo — kakršni nagibi so ga vodili pri tem? Morda ga je predvsem zamikal drugačen način obdelave: za knjigo je bilo treba gradivo drugače izbirati — marsikaj je postalo neuporabno — in tudi obdelati ga je moral drugače. Res se je bilo treba pri tem odločiti številnim prednostim televizije, manjši preudarek pa kaže, da tudi knjiga ni brez svojih prednosti, ki nikakor niso majhne. Gibkost slik na zaslonu, ki jih spremlja govorna beseda, prinaša s seboj tudi slabost, namreč ožnost, minljivost obojega: še pravkar smo nekaj videli in poslušali, malo nato pa je že minilo oboje, in naj si se tako želimo, da bi se mogli pomuditi ob kakih posameznostih, dane so nam samo toliko časa, kolikor je to predvideno v sporedu. Če si zaželimo ponovitve, je to mogoče samo, če pride stvar vno-

DONATELLO: DAVID

DÜRER: APOKALIPSA

vič v spored. Knjiga pa nam odpira svoje strani, da jih gledamo, kolikor nočemo, in kadar se želimo vrniti k njej, si priklicati kaj v spomin in pred oči, je treba samo seči po polico. Vidimo televizijska serija in knjiga se ne izključujeta, temveč se dopolnjujeta. Dostikrat je bila najprej knji-

MICHELANGELO: DAVID

ga in potem oddaja, tu je bilo narobe, iz oddaj se je rodila še knjiga.

Clark nam pripoveduje v uvodu, da so od njega pravzaprav želeli serijo barvnih filmov o umetnosti. Bolj po naključju je nekdo pri tem uporabil besedo civilizacija, in prav ta beseda je Clarka nagnila, da se je lotil dela. Imel je namreč občutek, da je današnjemu času potrebno s poudarkom povedati, da je civilizacija boljša od barbarstva; z drugimi besedami, Clarku se zdi, da naša civilizacija ogroža novodobno barbarstvo v svojih različnih oblikah. Kadar se človeku zdi, da je njegova največja vrednota ogrožena, se začne vpraševati tudi po tem, kako je nastala, kako smo jo dobili. Nič čudnega zato, da se je Clark vrnil v duhu v čas, ko je bila evropska civilizacija zares nevarno ogrožena, namreč ob propadu antičnega sveta, ko so Evropo preplavili barbari in jo zasedli. Potem je lahko počasi spremljal njeno nadaljnjo rast skozi stoletja, rasti, s katero smo dobili svojo kulturno dediščino.

Véših ločujemo kulturo in civilizacijo; prva beseda naj bi pomenila bolj duhovne vrednote, druga bolj tehnični napredek in gnotne dobrine. Treba je reči, da pri Clarku kot Bri-

tancu ni tega razločevanja, njegov pojem »civilizacije« zajema oboje, čeprav s težiščem na tako imenovanih vrednotah, zlasti se na umetnosti, pa-nogi, ki mu je posebej pri sreju in jo tudi temeljito pozna. Glede na omejeni čas in prostor se je moral seveda tudi sam omejiti: predmet njegovega

REMBRANDT: LASTNI PORTRET

ob raznih priložnostih reproducirane drugod. Opazimo pa tudi, da nas nekako bolj pritegnejo. To velja predvsem za mojstrsko izbrane detajle, ki nam v tej knjigi skoraj vedno bolj približajo celotno umetno, vrstejo no-vo luč nanjo. Sredi med njimi pa je marsikaj neznanega, reči, ki jih vidimo prvič, pa vendar čutimo, da se ubrano družijo z znanimi. Tretja vrsta podob nam podaja le nekatere vidnejše umetnike, poglavna prizorišča ipd. Knjig pa ni mogoče samo prelistavati, treba jih je brati. Ko se odločimo za branje Civilizacije, se zavedamo, da se odpravljamo na dolgo in naporno pot. Vendar nam jo je znal pisatelj čudovito olajšati, že na samem začetku nas prevzame z dramatičnim orisom mračne dobe na prelomu vekov, in potem nas ne izpusti, prevzeti mu sledimo skozi stoletja nenadne rasti civilizacije. Ničesar tako novega nam ne more povedati, saj smo vse te reči ali večino teh reči v kakem času že slišali ali brali. A tu imajo vendarle nekaj novega, zakaj podane so s takim izrednim poznanjem nešteti posameznosti, da večinoma izmed njih zato šele zdaj prvič res zaživijo za nas, nam stopijo pred oči v vsej svoji polnosti. Človek je lahko videl vrsto čudovitih evropskih katedral, romanskih in zlasti gotičnih; kako in zakaj so nastale, kaj jih je vzdignilo proti nebu, pa mu je ob vsem tem ostajalo uganka. Priti je moral Clark, da nam je razgrnil podobo časa, da nam je pokazal navdušenost, iz katere so zrastle te nenavadne stavbe. In kakor je znal to narediti pri katedralah, ki smo jih tukaj vzeli za zgled, tako je naredil to še pri vrsti umetnin ali pojavov, naj bo to prihod humanizma in renesanse, ali nastanek baročne umetnosti, ali rojstvo romantičnega gibanja, če naštejemo samo nekatere izmed njih. Tudi dobri poznavci umetnosti so, ko so ocenjevali Clarkovo knjigo, priznali, da so iz nje izvedeli vrsto reči, ki jih niso prej nikoli slišali. A ni poglavito število reči, ki jih človek lahko na novo dobi iz Clarkovega dela, poglavita je njihova povezanost v celoto, mojstrska uporaba za veliki namen knjige: da nam vse te, na videz tako raznotere reči pomagajo doumeti, kako je rastle naša civilizacija, kako je nastajalo bogastvo, s katerim se hranimo.

Ko sem omenil ocenjevalce, naj povem še glavni občutek, ki so ga naslovlili na knjigo ali na njenega avtorja. To je nekaj, kar bo pazljiv bravec opazil tudi sam: Clark se ustavlja

nekje v polpretekli dobi, naprej kakor da ni pripravljen iti. Kadar pa že spregovori o naši sodobnosti ali o novejši umetnosti, navadno pokaže, da ima o beih prej slabo kot dobro mnenje. Značilen je stavek, kjer pravi, da mu je včasih všeč, kar vidi, ko pa bere moderne kritike, spozna, da so njegove simpatije sad golega naključja. Značilno je tudi, da je Picasso, največje ime novejšje umetnosti, v knjigi le dvakrat mimogrede omenjen, čeprav vsakokrat s slovečim delom. Tolstoja je Clarkov pregled civilizacije še zajel, o Dostojevskem, pač najmanj enako velikemu imenu, ne reče nobene besede. In tudi Tolstoj je nekako bolj pritaknjen, saj sicer Clark Slovanov ne upošteva dosti, ker jih očitno ne pozna. Takih enostranosti je v knjigi še več, vsak bravec jih bo opazil sam. Vendar mislim, da ob tem avtorju ne smemo postati krivični. Gotovo je marsikje enostranski in gotovo je njegov pogled uprt predvsem v preteklost. Ampak vprašajmo se: ko bi ne bilo tako, ali bi se bil sploh upal lotiti tako neznanke naloge, kot je pregled razvoja civilizacije? Le zato, ker se je omejil, je bil nalogi kos, čeprav jo je povrh iz previdnosti imenoval »osebni pogled«. Marsičesa se ni dotaknil, marsičesa tudi ni poznal, tisto, kar je natančno in od blizu poznal, pa je zadostovalo, da je lahko zarisal zaokroženo podobo o tem, kar je evropski človek dosegel v zadnjih tisoč letih, dostikrat po neuspelih in zablodah, najmanj enako uničujočih, kot so tiste v našem času. Clark meni, da je bila naša civilizacija vrsta prerodbe in da bi nam to gotovo moralo dati zaupanje vase, zaupanje pa se mu zdi bistvena prvina, ki omogoča civilizacijo. Sam morda ne zna razbrati pozitivnih potez naše dobe, vendar nam s svojo knjigo zbuja verovanje, da se razvoj civilizacije nadaljuje tudi v njej.

V tem vidim veliki pomen dela, ki bi mu bili krivični, ko bi ga imeli samo za eno več izmed mnogih umetnostnih publikacij, s katerimi slovenske založbe zadnja leta preplavljajo naš knjižni trg. Delo je tako polno, da bo vsakdo čutil njegovo svojevrstno privlačnost, tudi če se s posameznimi mnenji in sodbami ne bo strinjal. To ni knjiga, ki bi jo človek lahko mirno sprejel: izziva ga k dialogu, k nenehnemu razpravljanju z avtorjem, razpravljanju, iz katerega bo vsakdo izšel obogaten.

JANEZ GRADIŠNIK

VAN GOGH: LASTNI PORTRET

Pretrsljiva pričevanja o nečlovečnosti (3)

Živeti je dolžnost

Odlomki iz J. F. Steinerjeve knjige „Treblinka“, ki je izšla pri zavodu Borec

Pred vojno je stal na progi Siedlec—Malkinija v neposredni bližini glavne železniške linije Varšava—Bialystok majhen, od vseh pozabljen kolodvor, ki je nosil svojevrstno, ljubko ime Treblinka. Mala železniška postaja se je zdelo kot zakleta sredi peščene, ravne in močvirne okolice, ki so jo poživljali le raztreseni smrekovi gozdički. Ker je ležala tik ob nemško-ruski demarkacijski črti z dne 28. septembra 1939, so jo priprave na vdor v Rusijo junija 1941 spet izrgale pozabi. Svoji strateški legi se je morala zahvaliti za obisk nemške soldateske in naključje je hotelo, da je »tehnik«, ki so spremljali nemške čete, takoj prevzel čar te nepoznane, neobljudene pokrajine. Tako so avgusta 1941 poleg gramoznice, h kateri je vodil slepi železniški tir s proge Siedlec—Malkinija, postavili mešano delovno taborišče za Zide in Poljake.

Ko je spomlad 1942 bilo odločeno, da se za varšavske Zide ustanovi veliko uničevalno taborišče, so se »tehnik« spomnili le male železniške postaje, ki je pozabljena ležala sredi samotnih gajev. Med hitrim pregledom okolice jim je oiko obstalo na kakih dvajset hektarov velikem zemljišču: na jugu ga je omejeval slepi tir peskokopa, na severu pa ga je obkrožili dragi, z jelkami obrasti nasip železniške proge Siedlec—Malkinija in ga zastiral pred radovednimi pogledi. Iz simboličnih razlogov so določili za datum prvega transporta varšavskih Zidov

rabinu Izaku Niessenbaumu, »Živeti je dolžnost, jim je odvrnil »Kadar gre za naše duše, rade volje stopamo na grmade v slavo božjega imena. Toda danes, ko hočejo naša telesa, je napočil čas, da slavimo življenje.« Prav gotovo je v obnašanju teh Zidov, ki so rajši prenašali se tako huda ponižanja, kot da bi se uprli, tičalo tudi nekaj bojazljivosti. Vendar je bila ta bojazljivost bolj navidezna; tragični potek nadaljnjih dogodkov nam bo to v zadostni meri potrdil. Ne glede na strašne življenjske razmere, ki sta jih skupaj ustvarila zagriženi

lavci, ki jih lahko koristno porabijo, morda ravnali bolj kot z ostalimi. Toda očitno bi tudi v primeru, če bi jih povprašali po diplomah ali izkaznicah, ostali prikovani na mestu je tisti, ki so bili že tako zlomljeni, da niso imeli nobenih upov več. In tako so vse, ki so stopili naprej, odpeljali v plinske celice, kjer so njihove žene pravkar končale s sprhanjem. Drugi preskus z namenom, da jih ukanijo in da izločijo spekulante, je bil težji: »Vsi, ki znajo nemško, naprej! Praktično bi lahko vsakdo izjavil, da je več nemščine, kajti vsi so govorili jidiš. Pametnejši so se izognili nastavljeni pasti, drugi pa so upali, da jih bodo vzeli za tolmače, in so stopili naprej: »Zgrubljeni. Zdaj je bila vrsta na njih, da jih odženo.

Stiristo preostalih tekmecev je stalo pred tretjim preskusom, pred preskusom moralne in telesne odpornosti. Postavili so jih v pet redov; obstopili so jih Ukrajinci z biči in puškami. Max Beilas je prišel z barvo na dan. Razkorajci so se pred njimi in jim obrazložili način tekmovalne. »Zidje,« je rekel, »tolki vsi bomo z biči in puškami naprej; kdor pade, bo po njem, drugi ostanejo živi. Če se kdo med vami želi takoj vdati, lahko to stori. Ne maram nepotrebnega pretepanja, zato vam dajem možnost, da stopite iz vrste. Pri deset začnemo.« Nastopil je globok molk. Vse je obhajala skušnjava, da bi stopili iz vrste, da bi se združili s svojimi umrliimi brati, da bi bilo še enkrat konec vsega tega. Kljub temu jih je nek skrivnostna moč silila, da so

je, kako se Max Beilas počasi zravnava in dviga roko. Berlinger je potegnil glavo vase, v usseh mu je zašumelo. Zadoneži so kričali in zadelo se mu je, da mu bo razneslo glavo pod udarci.

Zivljenska sila žrtve je bila tolikšna, da je tretji preskus trajal kar četr ure, ne da bi kdo omahnil. Kot bojevniki v nekakšni svojevrsni bitki so umirali stoje. Četrta in zadnja preskušnja je trajala do večera. Tiste, ki so preživeli tretji preskus, so razdelili v dve skupini. Prva je morala vlačiti trupla iz plinskih celic h grobovom, druga pa znašati obleke umrlih na velik prostor in jih tam zlagati. Vse to se je moralo odvijati v teku, brez premora. Kogar so zapustile moči ali kdor je nosil premajhen tovor, ga je doletel udarec v obraz in bil je znanovan kot drevo, ki mora pasti. To se je potem zgodilo, brž ko se je zmrčilo.

Bila je že skoraj noč, ko je padlo v grob zadnje truplo. Dvesto beguncov je napol brež zavesti pograbilo menaške z vročo vodo, v kateri je plaval nekaj krompirjev. Le malokdo je mogel jesti. Potem so jih zaklenili v barako s peščenim podom. Minil je prvi dan Treblinka.

Samo dva izhoda: smrt ali beg

Tiste čase je Zid zunaj taborišča komaj lahko pričakoval kaj več kot znotraj njegovih meja. Dvesto beguncov je predstavljali problem drugje. »Tehnik« so se namreč bali, da bodo begunci izdali onim Zidom, ki še žive po getih, kaj se dogaja v Treblinku. Naredili so sicer previdnostne ukrepe in bili prepričani, da se bodo prebivalci getov v svoji razdvojenosti rajši tolažili z lažmi, kakor da bi verjeli poročilom svojih bratov — a to se kaj kmalu lahko spremeni, če bo prihajalo odotod preveč prič. Čuti ti je bilo nevarnost, da bo svet zvedel resnico in da bo Tretji rajh obsojen.

Ena okolnost pa je le govorila »tehnik« v prid: nezasišanos resnice o Treblinku. Uničenje celotnega naroda je vendar nekaj tako nepredstavljivega, da človeški duh ne bo mogel zaobjeti te resnice. Znano je, da je laž bolj uspešna, čim bolj je neverjetna. Ali obratno: čim bolj je kakršna neverjetna, tem težje ji ljudje verjamejo. Taka je pač človekova pamet: očitu nam rajši verjame lažem kot resnici. In ravno ta nezasišanos celotnega dejanja je nacistom jamčila, da bo ostala resnica o Treblinku prekrita.

»Tehnik« so se zavedali, da je nemogoče preprečiti, da bi kaj proniknilo v javnost, po drugi strani pa so tudi vedeli, da Zide v getih, pa ves ostali svet in zgodovino lahko prepriča šele množica enakih pričevanj. Zato je bilo treba doseči, da beg ne bi postal nekaj samoumevnega, da ne bi postal splošna praksa. »Lalka« je kmalu spoznal širino tega problema in sklenil, da se spoprije z njim kar se da resno.

Volja do bega se je prebudila v Zidih s tistim trenutkom, ko so o prvi reformi taborišča znova postali sposobni občutiti bolečino. Takrat so se nekateri odločili za samomor, drugi — spočetka le redki — pa so takoj pomislili na beg. Vsem se je zdelo nemogoče se naprej prenašati življenje v taborišču. Preostala sta torej samo dva izhoda: smrt ali beg. Zid zavrača misel na samomor — ne zaradi religiozne prepovedi, marveč zato, ker mu je življenje, kakršnokoli že, nekaj svetega. Zato Galevskemu tudi ni bilo preveč težko zaustaviti epidemije samomorov, saj so bili bolj reakcija na strah in posledica neakšne vrtoglavo nad prepado groze.

Bolj ko so jetniki spoznavali, da samomor ni izhod, pogosteje so mislili na beg in vsak je skušal nekaj prispevati k iskanju možnosti. Tako so se tla v barakah spreminila v Ali Babino votlino.

Spet „trmoglavlo ljudstvo“

Po prestanih nočeh strahu in groze so jetniki spet začeli delati načrte, samo da zdaj v mnogo večjem obsegu kot prej. Ure smrtnega strahu so jih izrgale iz otopenega životarjenja, kamor jih je bilo pahnilo bivanje v Treblinku. Zbudili so se v novo življenje, čeprav se je to življenje razločevalo od normalnega, kakor se je svet Treblinka tudi sicer razločeval od zunanjega sveta. Bistveni cilj tega novega življenja je postal beg. Hotelo se jim je bežati, kakor se v drugačnih okoliščinah nekomo hoče bogastva, družbenega ugleda, užitka. To ni bilo zavestno hotenje, prej nagon, kakršnega občutijo ptice selilke. Poslej je bila za postali »trmoglavlo ljudstvo«.

Preizkusili so celo vrsto možnosti za beg: vlak, »bolnišnica« in skladišče oblek. Beg z vlakom — prva metoda, ki so jo uporabili — je bil najbolj zamotan, kajti pri tem je moralo pomagati več oseb. Zato so ta način skoraj popolnoma opustili, potem ko je »kive«, neki esesovec, o katerem bomo še slišali, postavil v taborišču na noge ovausko mrežo. Beg skozi »bolnišnico« je imel to prednost, da je bil mogoč tudi brez tuje pomoči. Treba je bilo imeti veliko sreče, spretnosti in nadvpečen pogum. »Bolnišnica« je prav toliko zaslužila svoje ime, kot so plinske celice zaslužile ime »tovarnas. Tvorila jo je majhna baraka z velikim rdečim križem na steni ter prostrano grobišče po

leg nje, kjer so sežigali trupla postreljenih in pobitih jetnikov ter papirje in fotografije na novo prispelih Zidov. Sežiganje v »jami« so opravljali s tekočim žveplom. Odkar se je bil »lalka« odločil nekoliko ublažiti desetak jetnikov, so ustrelili povprečno samo po deset jetnikov na dan. Zato tudi ni so vsak dan dovajali žvepla v jamo in tako ognju ni več neprestano gorel. Kdor je hotel zbežati, je medtem, ko je metal v jamo papirje in fotografije, lahko izkoristil nepazljivost ukrajinskih stražarjev, da se je sam vrgel noter ter se skrnil pod trupli. Tam je moral potem pričakati noč in poskusiti zlesti pod bodečo žico na prosto.

Kapo Kurland pomaga

Do jame ni bilo težko priti. Mnogo teže pa je bilo ukaniti ukrajinske straže. Dejanjsko se je tako posrežilo uti le redkim »etnikom, vse dokler ni usoda prinesla kapo Kurlanda, ki je začel pomagati beguncem. Kurland je bil kot odgovorna oseba v »bolnišnici« sprva videti sumljiv, zato ga Galevski, ki je iznašel ta način pobege, ni hotel prositi za pomoč. Nekega dne pa je Kurland sam od sebe opazil, kako se je nek jetnik vrgel v jamo. Nagosklo je nekaj zapil Ukrajincem in tako odvrnil njihovo pozornost. Odslej se je redno vsak večer vrtil okrog jame in pomagal beguncem. Tako je praktično odpadla nevarnost, ki so jo predstavljali ukrajinski stražarji.

A ko je bil človek enkrat v jami, zaveza se zdaleč ni bila končana. Smrad po trohno bi in zaudarjanje po sežiganem mesu sta manskoga spravila ob zavest. Druga, še strašnejša nevarnost: skočiti v jamo na ta kšen dan, ko bodo Ukrajinci spet dolili žvepla. Nič ne mogel predvideti, kdaj se bo to zgodilo, kajti bilo je odvisno od tega, koliko ljudi bo pobitih pri večernem apelu. Kdor je imel smolo, da je poskusil pobegniti na tak dan, je zgorel ali se zadušil v jami.

In ko se je končno znočilo, je bilo treba se splezati iz jame. To niti ni bilo preveč težko, kajti Ukrajinci so bili večkrat pijani kot čep, bodeča žica pa ni bila pod električno napetostjo. A kdor je tako ušel iz Treblinka, ga je čakala še zanjina preskušnja, in ta je bila nemara najhujša: samohranitev v prostosti. Edino sorožje ti je bilo zlato, ki si ga imel s seboj.

Tretja pot za beg je bila manj nevarna, zahtevala pa je sodelovanje tovaršev in skrajne natančne priprave. Proti koncu dneva se je bilo treba prijaviti v enem izmed velikih skladišč oblek. Skriti se tam notri je bila nadvse težka naloga, kajti skladiščne obleke so bile sestavljene iz velikih, tesno prilagojenih se kockastih bal, te so bile tako skrbno poravnane druga nad drugo, da se je bilo komaj mogoče stisniti mednje, ne da bi se podrla vsa piramida. Zato je bilo treba čez dan pri zlaganju napraviti znotraj skladiščne votline, tolikšno, da se je v njej lahko skrtil človek, vhod pa zadelati z balo obleke in ga tako zamaskirati. To je zahtevalo precejšnjo spretnost in v nobenem primeru ni zadostoval en sam človek. Če pa se je posrežilo najti pomoč prijatelja in če je vse ostalo v tajnosti, je bilo potem, ko je begunec že čepel v svoji luknji, zelo veliko upanja, da bo beg uspel. Tudi ta pot se je praktično zaprla, ko so zavladali v taborišču ogleduhi.

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE

opozarja na štiri izvorna slovenska dela:

● Alojz Gradnik: EROS TANATOS

Gradnikova poezija je poezija ljubezni in smrti. Nedvomno je ta del Gradnikovega pesniškega opusa eden od temeljnih kamnov v razvoju slovenske lirike, ob katerem se bodo srečevali z njim — enako zvesto kot dosedanji — tudi prihodnji rodovi.

76 STRANI, CENA: 38 DIN.

● Jože Šmit: HOJA ZA KATULOM

Dvesta pesniška zbirka pesnika in prevajalca Jožeta Šmita prinaša satirno poezijo, epigrame. Čeprav je iz verzov čutiti ostrino, kritičnost in ponekod namensko robotost, je zbirka v celoti delo pesnika.

56 STRANI, CENA: 25 DIN.

● Vilko Ukmar: GLASBA V PRETEKLOSTI

Za razumevanje sodobnih smeri v glasbi je predvsem potrebno temeljito poznavanje glasbene zgodovine. Avtor pričujoče knjige je na dokaj poljuden način predstavil razvoj glasbe v preteklosti in se ustavi tudi pri najnovejših pojavih. Knjiga je ilustrišana s fotografijami in notnimi zapisi.

244 STRANI, CENA: 63 DIN.

● Dominik Smole: ANTIGONA

Smoletov dramski opus obsega v celoti osem tekstov. Antigona prav gotovo sodi med vrhove slovenske dramatike; dr. VI. Kralj je ob javu tega besedila pred leti zapisal: »Tako dejno bogatega in stilno dovršenega dramskega besedila nisimo slišali na Slovenskem že od Camkarija dalje.«

92 STRANI, CENA: 20 DIN.

Knjige dobite v vseh knjigarnah, lahko pa jih naročite tudi na naslov

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE
Mestni trg 26, Ljubljana

V VARŠAVSKEM GETU
Od tu so Zide pošiljali v Treblinko in druga taborišča (Iz brošure »Treblinka«, ki je izšla v Varšavi)

devet dan meseca Av, dan, ko se Zidje spominjajo razrušenja templja. Ta dan je padel tega leta na 22. julij. »Tehnik« so se takoj lotili dela.

Formulacija varšavskega rabina

Gradbena dela so bila prepuščena samim jetnikom taborišča. Zgradili so drugi tir, vrsto barak, kamnit blok s tremi plinskimi celicami, izkopali globoke jarke in napeljali okoli celotnega kompleksa ograjo iz bodeče žice. Potem so jih postrelili in jih nadomestili z Zidi iz okoljskih trgov Vengrov, Stroček in Vingrovski; »tehnik« so jih za ta namen izbrali. Ti Zidje, ki so sprva imeli nalogo skrbeti za obratovanje taborišča, prevajati trupla in streči napravam, so tvorili jedro novega razreda: njihovo preklzetstvo je bilo v tem, da niso smeli umreti, temveč do konca dotrpeti ves križev pot židovskega ljudstva. To, da so postali priče inp omočniki pri izrebljanju, je bila cena, ki jo je bilo treba plačati za življenje. »Obdelavas, ki so ji bili izpostavljeni v getih, jih je moralno zlomila in bili so pripravljivi počenjati karzoli, samo da bi si ohranili glavo. A kljub temu njihova sila po življenju ni bila samo izraz samohranitvenega gona. To so »tehnik« prezrili in tako storili svojo prvo napako...

antisemitizem domačinov in sistematičnost »tehnikov«. Zidje na splošno niso videli utemeljenih razlogov za vstajo. Misel na upor zaradi židovskega ljudstva, kot so to pridigali mladi sionisti, v njih ni našla odmeva: biblijsko ljudstvo je pojmovalo svojo čast neskončno globlje. Upor sicer lahko vznikne tudi iz obupa, iz občutka, da ni ničesar več, da je življenje izgubilo svoj smisel; a takrat se človek ne upira v imenu kakšnega pojmovanja, kakše ideje — takrat se upira Niču. Zid, resnični Zid, ki ga prežema židovska kultura, pa lahko dočivi še toliko tegob — obup se ga ne bo dotaknil.

Štirje poskusi

Prvi transport je odšel iz Varšave 22. julija zvečer in prispel v Treblinko 24. junija. Bil je lep poletni dan in zrak je kar puhtel od vročine, ko je dvajset vagonov zavilo na tir, ki je peljal k peskokopu, ter s hitrostjo pešca zapeljal proti Treblinku. Brž ko so se odprla vrata in so transportiranci izstopili, so ločili moške od žena in otrok. Zenske in otroke so, potem ko so se sprostili, kot »nerabni človeški materiale« odpeljali spet prihod. Vse je poteklo naglo in brez vpitja.

Pri moških je trajalo dalj časa, ker je SS-Untersturm-führer Max Beilas hotel izbrati dvesto oseb, ki naj bi pomagale upravljati obrato. Beilas bi bil lahko vzel prvih dvesto ali zadnjih dvesto ali kar dvesto na slepo, a to bi bilo neracionalno. Njegovih dvesto sužnje je moralno ustrežiti strogo določenim merilom:navdajati jih je morala velika sila po življenju, telesno so morali biti odporni in, končno, biti so morali tudi odlični delavci — tako si je zamisljal poglavitve lastnosti poslednjih Zidov, pogrebcev židovskega ljudstva, da bi si izbral teh dvesto mož, si je izmislil štiri sprekusne sposobnosti. Finale naj bi se odigral v četrtem dejanju.

Prvi preskus je bil lahek; tekst za grobo selekcijo. »Vsi ročni delavci korak naprej! Večina je menila, da bodo z ročnimi de-

negibno stali na mestu in čakali, da do konca odigrajo to igro za življenje. Max Beilas, negiben, neoporečen v svoji črni uniformi, jih je srepo motril. Njegov zaneseni obraz mu je dajal eleganten in hkrati pokvarjen videz. Vodena modrina njegovih oči je iz daljave učinkovala kot pogled slepca.

Kot bojevniki so umirali stoje

Meir Berliner ga je gledal kot začaran. Odkar se je bil pred dvema letoma vrnil v Varšavo, na obisk k staršem, se nikakor ni mogel navaditi na to, da je še zmeraj živ. Rodil se je v Varšavi. Trinajstleten jo je popihal zdoma, potem ko je odkril pisno svojega strica. V njem je stric nago-varjal Berlinerjevega očeta, naj mu pošlje nečaka v Argentino; ker oče ni nikoli orsenil tega pisma, si je Meir mislil, da ga starša nočeta pustiti zdoma. Dve leti je trajalo, preden je prispel v Buenos Aires. Spotoma se je naučil angleščine in španščine. Z dvajsetimi leti je že imel svoj prvi milijon, s petindvajsetimi prvega sina. Ko je odpotoval iz Argentine na obisk k staršem, je žena pričakovala šestega otroka. Mora se je začela, ko ga je v Varšavi presenetila vojna. S svojim argentinskim potnim listom bi lahko zapustil Poljsko, toda ni hotel na pot brez staršev — zaradi matere, ki ga je požrvala s tolikšnim razburjenjem, da bi ni! Meslje ne mogla sprejeti lepše. Poljubljala mu je roke, oče pa je mrmral zmedene besede. Tisto noč je Meir spet spal v svoji stari postelji. Potem je prišla preseleitev v geto. Ker je verjel, da ga potni list ščiti pred racijami, ni ničesar ukrenil, še takrat ne, ko so Ukrajinci in esesovci prečesavali geto. Pobrali so ga kar z ulice, na njegove proteste so, odgovorili z udarci. Na trgu so mu vzeli potni list, uro in denarnico. Šele takrat se je zavedel, da je po njem.

Ko je zdaj gledal Beilasa, je pred seboj spet zagledal starše, ženo, otroke. Opazil

Izročilo vračev

Medicinci se lahko veliko naučijo

Temu, kar primitivna ljudstva Azije in Afrike pravijo boleznih duše, pravijo psihiatri nevroza, psihonevroza in shizofrenija. Za divjake je vzrok boleznih navadno kršitev nekega tabuja, torej prepovedi, v zgodnjih deželah pa je vzrok moralna krivda, pa naj si bo resnična ali namišljena. Pri zdravljenju bolnikov skušajo vrači odkriti, kateri demon tiči v telesu, za izgon pa že zadostuje izgovor njegovega imena. Proti nevrozi pa psihoanalisti skušajo najti skrite komplekse, ki so jo povzročili. Brž ko pacient zve za naravo in ime svojega kompleksa, težave izginejo. Oba načina zdravljenja sta si torej zelo podobna.

AFRISKI VRAČ

»Kakšna je torej razlika med tako imenovanim vračem in psihiatrom?« se je vprašal 34-letni ameriški psiholog Torrey v svoji pred kratkim objavljeni študiji. Prav no bene, oba uporabljata iste metode, čeprav je njun jezik videti različen. Mnogokrat zna vrač celo veliko več kot psihiater.

Stara umetnost vračev, ki jo izročilo prenaša iz roda v rod, je prehitela tehniko sodobne psihanalize. Iroški vrači že stoletja delijo človeško pamet na dve področji: svetlobe in teme (zavest in podzavest, bi rekli psihoanalisti). Mislijo, da so sanje

medicina odkrila pomirjevalne lastnosti nekih korenin, ki jih indijski vrači uporabljajo že stoletja. Pomirjevalna sredstva so kitajski zdravniki poznali že v 12. stol. p. n. št. Sodobni karibski vrači so podedovali poznavanje široke izbire zdravil z odličnimi lastnostmi in za katera ne bi bilo slabo, če bi jih zahodna medicina globlje preučila.

Niti elektrošoka si niso izmislili na zahodu. Po izjavi nekega jezuitskega misijonarja so etiopski vrači v sedemnajstem stoletju izganjali zle duhove in duše z neko ribo, ki ob dotiku oddaja manjšo električno napetost. Jasno, da je zdravljenje s tokom uspešno.

Po Torreyjevem mnenju bi se znanost umela marsičesa naučiti od čarovništva. Psihiatrične bolnišnice, posebno v deželah v razvoju, kjer manjka psihiatrov, bi si morale bolj pomagati z vrači. Ni res, da so dobri vrači šarlatani, saj več let študirajo svojo umetnost; nekateri celo sedem let; torej več kot sicer medicinci. Med obveznimi predmeti je mitologija, s katero lažje razlagajo sanjske simbole.

Pri Eskimih se morajo učenci poleg drugega naučiti imena vseh delov telesa v svetih jezikih, ki se ohranjajo z izročilom. To je kot pri študentih medicine, ki si morajo pri anatomiji zapomniti latinska in grška imena. Kot pravi ameriški znanstvenik, so izpiti za vrače veliko težji kot za študente medicinskih fakultet.

Se Torreyev sklep: »Vsako ljudstvo ali rasa ima svoje posebnosti, ki niso nič manj vredne od drugih. Zanimati to, kar navadno dela znanost v zvezi s tako imenovanim vračenjem, je navadna domišljavost. Skušati vsiliti svoja načela drugim ni nič drugega kot kulturni imperializem. Ni res, in to na mnogih področjih, da je zahodna civilizacija najvišja in najnaprednejša stopnja človeške omike.«

Panorama

pravzaprav oblika skritih želja in misli. Pri odkrivanju pomena se iroški vrači zatekajo — tako kot sodobni psihoanalisti — k načinu sprobnih asociacij (bolnik mora pripovedovati — ne glede na vrstni red in logiko — vse, kar mu pride na misel in zvezi stisniti sanjami).

Vsi vedo, da zadržati spolni impulsi največkrat povzročajo duševne težave. Toda Torrey pravi, da tega ni odkril Freud, temveč so pred njim to vedeli vrači v Južni Kaliforniji, v Gani in na Filipinih. »Naši znanstveniki so zdaj odkrili pozitivne učinke skupinske psihoterapije, katere bistvo je glasno izražanje — pred drugimi osebami — lastnih misli, želja in strahov. Javne izpovedi; so že stoletja metoda latinskoameriških vračev, pa tudi čarovnikov v Sierra Leone, Surmi in Etiopiji.«

Tudi glede zdravil pravi Torrey v svoji študiji, da nam vrači prav zaradi ničesar ne morejo zavidati. Leta 1950 je zahodna

Vojna v zraku

Čarterji so „rednim“ trn v peti

V analizi zračnega prevoznitva se bomo spominjali letnice 1972 kot čudežnega leta, ko so prevozniki prekrili svet v vseh smereh, in ko se je v nekaterih primerih lahko potovalo iz Pariza v New York po ceni Pariz—Madrid, ali pa v Bangkok po komaj višji ceni od rednega prevoza Pariz—Rim. Skratka leto, za katero si turisti želijo samo eno: da bi trajalo čimdlje.

Na srečo tistih 97 odstotkov prebivalcev sveta, ki nikoli ne potujejo z letali, pa kljub temu plačujejo za zračni promet, to ne bo dolgo trajalo. Predsednik Trans World Airlines (TWA) pravi: »Letošnje cene so vojne, postavljen zaradi konkurence čarterjev in zaradi vpeljavanja velikanskih letal. Toda če se družbe ne bodo sporazumele za pošteno ceno, bo to konec letalskega prevoznitva v dotedajni obliki.«

Toda nismo se tam, Carter, to je posebej najeto letalo, je postal postalista, o kateri sanjajo vsi dopustniki, ki bi radi šli čimdlje in čimceneje.

Zadeva se je pričela takoj po vojni v ZDA. Takrat je vsakdo lahko dobil rabljeno vojaško letalo in v manj kot treh letih je bilo že 142 družb, ki jih je podpiral Pentagon. Danes je ameriških čarterjskih družb — po združevanju — samo še enajst, so pa začelo velikanske. Samo nad severnim Atlantikom so si lani zagotovile 25 odstotkov prometa. Danes, ko prodajajo rabljene reaktivce, pa se rojevajo družbe vsak dan.

Redni prevozniki so se najprej ustrašili in se uprli. V svojem združenju IATA so izglasovali resolucijo, ki zelo omejuje pravice čarterjev. Pravico do potovanj naj bi imeli samo člani priznanih organizacij, toda nadzor je nemogoč. Lani je neki študent odpotoval iz New Yorka kot član združenja ljubiteljev prazgodovine, iz Zeneve v London je potoval kot član smučarskega kluba iz Nove Anglije, odondod pa z izkaznico podpornika nekega rugbyjskega kluba. Goljujanje je postalo pravilo, pošteni čarteristi pa so že sumljivi.

Redni prevozniki so nastopili tudi tako, da so ustanovili lastne čarterjske podružnice, torej so storiли tisto, kar je bilo prej grdo. Toda rezultati na rednih linijah so se kvečjemu še poslabšali, tako da so letala redko napolnjena čez 50 odstotkov. Se

bolj pa je položaj postal kritičen s prihodom zračnega mastodonta boeinga 747 — jumba.

Prevelike zmogljivosti tega velikana niso nikomur priznale, tako da se družbe zdaj trudijo, da bi polno letalo in »slomile čarterje«. Postavili so nove cene za mladičino, in še nižje za skupine. Toda proga Pariz—New York, ki je bila včasih najdonosnejša, je zdaj za vse deficitarna. Toda to ni pomagalo, kajti na Daljni vzhod vozi z več tarifami. Tako je med najcenejšo in najdražjo vozovnico petkratna razlika. Poleg tega vsi kršijo predpise IATA s politiko popustov, ki včasih znižujejo ceno tudi za polovico.

S tem nihče nič ne pridobi, saj razen Swissaira med pomembnimi družbami nobena ni pozitivno zaključila lanskega poslovnega leta. Vsi se strinjajo, da je treba narediti red.

Pridvsem je treba poenostaviti tarifni sistem. Zamisel je, da bi uvedli dve čisto različni vrsti potnikov: poslojni ljudje bodo potovali v letalih z velikim udobjem, za množični turizem pa naj bi dali minimalne usuge. Zato pa bi uvedli prožne vozne rede.

Tu je še želja po koncu vojne med rednimi in čarterjskimi prevozniki, kajti vsi so že izgubili preveč perja, da jim ne bi bilo do pomiritve. Redni prevozniki že priznavajo, da med potnicami ne morejo preplejati vseh potnikov. Torej so s divji lovci potrebni. Predsednik mednarodnega združenja čarterjskih prevoznikov pravi, da si čarterji nikakor ne želijo polastiti rednih prevozov, temveč jih samo izpolnjevati.

»Ben Hura ter »Krvava arena« sta že tam in pozivata na pomoč: tu sta oklep in čelada Francis Rushmana, prvega Mesale v zgodovini celuloidnega traku, tu je zlato obrobljena suknja stotera Rodolfa Valentina. Toda vse kaže, da redki obiskovalci bolj občudujejo obseg Rushmanovega prsnega koša, kot pa častijo spomin na žalostnega slujbimca.

Veliko obdobje Hollywooda je minilo. Dovolj je že, če se s populanskim avtoritvumom zapeljemo s Fairfax Avenue čez Sunset Boulevard v Hollywood. Tu lahko vidimo stare gospe in gospoda v zastaralih oblekah. Kar smilijo se nam, kajti to so hollywoodski izgubljeni upi: igralci, garderobierke, statisti, ki so preživeli razočaranje in se vsak večer vračajo s sprehoda po plaži.

Pred nekaj dnevi je »Los Angeles Times« objavil oglaš, da so napredaj studij Columbia Pictures, ponos Hollywooda. In časopis je z žalostjo ugotovil, da je to še en konec velikega obdobja. Zapirajo se studiji, odhajajo tudi zvezde. Zasebne in denarne težave silijo igralce iz nekdanje Meke v prijetnejše in cenejše kraje. Kar je nekdo bil Hollywood, je zdaj Palm Springs, Bel Air, Brentwood — ali pa celo vrstne hiše za navadne smrtnike.

Tony Curtis prodaja hišo za milijon dolarjev. Po petih letih se je je navajal. Milijon hoče tudi Gublova vdova za hišo, za katero pravi, da aje prevelika zanjo in otroka. Bing Crosby pa je svojo hišo z

IL GIORNO

osemajstimi sobami, v kolonialnem slogu, pripravil prodati za šeststo tisočakov.

Včasih so zvezde kupovale in prodajale, danes pa samo še prodajajo. Vendar na ogledih ni napisov »Naprodaj«, ker turisti še vedno obiskujejo Hollywood in si ogledujejo, od zunaj seveda, bivališča svojih ljubljencev. Ti pa prodajajo vse preko specializiranih agencij in se delajo, kot da jim je vseeno. Vedno se najde kakšen bogataš, ki je pripravljen nadaljevati početje

Zoprna služba...

Medtem ko »numerus clausure«, ki so ga uvedli letos, v Nemčiji onemogoča vpis na univerze 17.000 maturantom, je neka hamburška ustanova izdala poročilo o urnih visokoškolskih profesorjev in o njihovi vrednotnosti.

Veliko profesorjev naredi premalo za svoje študente in sploh ne opravi predpisane minimuma ur. Tako je s predstojnikom oddelka za zdravstveno kemijo na hamburški univerzi Kateroga je nadrejeni poklical na zapor zaradi redkega prihajanja na predavanja. V celem semestru je opravil samo 22 ur, torej uro in osem minut na teden, po pravilih pa bi jih moral šest do osem. Neki drug profesor medicine porabi za predavanja pol ure na teden, tako da mu ostane dovolj časa za privatno prakso. Tudi na drugih področjih številni predavatelji ne zagotavljajo minimuma: hamburški geologi in geografi izbirajo predpisane ure tako, da enkrat v semestru organizirajo dotedensko ekskurzijo. Drugi imajo tako zastarela predavanja, da jih odpovedujejo zaradi pomanjkanja poslušalstva. Neki hamburški poslanec socialdemokratske stranke, univerzitetni asistent, obžaluje, da nekateri profesorji nimajo časa opraviti predpisane minimuma službe, zato pa se zabavajo s popraviljem ekspertiz in s predavanjem za honorar.

Dolgost življenja

Slabo za moške razvitih držav

V desetih letih se je življenjska doba Francozov rahlo zvišala: osem mesecev za moške (od 67 let in pol na 68 in dva meseca) in leto ter sedem mesecev za ženske (od 74 na 75 in sedem mesecev). Te številke je objavila Svetovna zdravstvena organizacija, ki v svojih zdravstvenih poročilih za ves svet za nekatere dežele kaže, kaj lahko pričakujemo od znanstvenega napredka, pa tudi od življenjskih razmer.

Primerjalna razpredelnica za leta med 1958—68 prikazuje zvišanje ali zmanjšanje življenjske dobe v raznih industrijskih deželah petih celin, posebno pa povsod enako razliko med spoloma. Prav povsod lahko ženske ob rojstvu upajo na daljše življenje kot moški, največja pa je razlika v ZDA, kjer moški lahko upa na 66 let in pol, ženska pa 74 let in en mesec, torej skoraj osem let več.

Med moškimi ima največ možnosti za dolgo življenje Šved (71 let in 8 mesecev), pri ženskah pa Norvežanka (76 let in devet mesecev). V Kanadi moški lahko upa na 69 let in 1 mesec, ženska pa 75 let in 7 mesecev, na Japonskem je to razmerje 63 let in 8 mesecev ter 66 let in 1 mesec itd. V Franciji ženska pri 65 letih lahko upa še na 16 in pol, več torej samo Norvežanka, moški istih let pa lahko upa, da bo živel 12 let in sedem mesecev.

Svetovna zdravstvena organizacija, ki je analizirala demografske podatke, ugotavlja, da je povsod bil dosežen napredek, z izjemo šestih držav med 34 obravnavanih. Dve stagnirata (Luksenburg in Norveška), štiri pa rahlo nazadujejo (ZDA, Nizozemska, Avstralija, Nova Zelandija). Ti podatki na srečo ne morejo veljati

za ves svet, kajti statistike so res zaleje vseh pet celin, vendar v Afriki samo Mauricijus, v Aziji pa Cejlon in Japonsko. Razlog za to je bil, da afriška in azijska ljudstva, ki se šele razvijajo in so slabše industrializirana, ne morajo dati natančnih podatkov, ki so potrebni za računanje. Poleg tega se način življenja pri njih tako hitro spreminja, da so primerjave po desetletjih povsem nesmiselne.

Lahko pa trdimo, da ima večina afriških in mnoge azijske dežele življenjsko dobo krajšo od štirideset let. Zadnje indijske statistike pravijo, da pri njih moški lahko upajo na 41 let in devet mesecev, ženske pa 49 let in pol življenja. Ti številki kažejo, da v teh deželah ni razlik v povprečni došenosti starosti med spoloma. Verjetno je to zaradi težavnega materinstva.

Otroci in zakon

Profesor D. Valentej analizira demografske perspektive ZSSR za naslednja desetletja. Ugotavlja, da prevladovalec družin z enim otrokom lahko, dolgoročno vzeto, slabi etiko sovjetske družbe in pokvari kolektivno vzgojo. Edinec ima namreč sebične nagibe, izgublja se stika z zunanjim svetom in nanj kolektivna vzgoja manj vpliva kot na druge. Poleg tega pa se hitreje ločujejo zakonci, ki imajo enega ali ki sploh nimajo otrok.

Profesor Valentej ponavlja, da ima 80 odstotkov sovjetskih družin manj kot tri otroke, in predlaga za povečevanje števil večjih družin vrsto družbenih ukrepov: znižanje za poroko dovoljene starosti, poudarki družinske dodatke in dajanje prednosti pri dodeljevanju stanovanj družinam z dvema otrokoma ali več.

Srce in viski

Bolje je abstimirati

Staro in prijetno bajko o kapljici viskija, ki koristi očiju, še vedno zelo izkoriščajo, čeprav morda nihče zares ne verjame vanjo.

Nimamo ničesar proti kapljici, če je naše zdravje v redu in če količina ni pretirana. V tem primeru je bajka lahko tudi resnična, kajti v takih primerih ni teoganja, ni pa niti korist: skratka, to srca niti škodi niti koristi.

Toda če je srce obolelo in če o koronarne žile zdaj ali v preteklosti povzročile težave, je bajke konec, saj lahko postane nevarna. Ni dvoma, da tudi v teh primerih dva prsta viskija ne vplivata drugače na bolnike kot na zdrave. Strah pred bistvenimi in nenadnimi spremembami je tu odveč, toda bodimo si na jasnem, da srce ne bo ničesar pridobilo. Nasprotno, preveč pol ure bo celo malce slabše.

Blagohotni učinek viskija na šepajoča srca je na podlagi intrakardialnih meritvev ovelj prof. Lawrence Gould s sodelavci z Albert Einstein College of Medicine. Dokaz je naslednji: 14 bolnikom je zadostovala skromna količina viskija, pravo klasična dva prsta, ki so ju dostojno zdravilski šteli za zdravilna, da je kardialni indeks (količina krvi, ki jo srce v minuti, med počitkom, potisne v ožilje) padel s 3,3 litra na 2,7 litra v minuti na kv. meter telesne površine, pri vsakem utripu pa od 41 na 33 kub. cm. To je precejšnje zmanjšanje črpalne kapacitete, kar povzroča sekundarne težave, ne pa razširjenje koronarnega sistema. Vse to seveda ne pomeni popolne prepovedi, treba pa bo previdnosti, ker niso vse bajke vedno resnične.

LA STAMPA

Črna vojska ZDA?

Ali gre le za volilni maneuver?

Nixonovo sporočilo o ukinitvi splošne vojaške obveznosti v mirnem času je vzbudilo veliko razlag in nemalo kritik. Če velja po eni strani mnenje, da je pobuda, za katero so načrti stari že več let, uspešen predvolilni maneuver, pa drugi poudarjajo, da bo uresničenje tega povzročilo velike težave v ameriški politiki.

Predvsem je bilo z več strani poudarjeno, da ni naključje, da Nixon misli na vojsko, ki naj bi jo sestavljali samo prostovoljci, ravno nekaj mesecev pred volitvami, ko bodo pričeli voliti mladi med 18. in 21. letom. Statistike kažejo, da je najšibkejša točka v Nixonovem volilnem boju mladina, predvsem študenti, katerih študij in poklic največ trpi zaradi obvezne vojašine.

Povedati moramo, da vojaška obveznost ne prizadene vseh v Ameriki. Trenutno je tako, da jih žrebajo, glede na to, da ne potrebujejo veliko rekrutov. Izžrebana je samo manjšina, med katero pa so predvsem tisti, ki se niso znali rešiti žrebanja (kot navadno, revni črni).

Obvezna vojaščina je izgubila pomen, ki ga je imela pod Johnsonom, za Nixona pa bi odbrava pomenila, da se zanima za mlade. Zadeva pa Američane, ki so liberalci in konservativci. Liberalni senator Kennedy je recimo proti izključno prostovoljni armadi, kajti tako bodo po njegovem mnenju enote kmalu sestavljene iz revne mladine, predvsem črne. Občutek, da ima

jo »presežek ljudi« bi lahko izsilil vojaško politiko, kot je to zdaj v Vietnamu.

Misel na zvečne črnsko vojsko plaši nekatere konservativce, ki se bojijo, da bi takšna armada razmišljala o državnem udaru, katerega pa potem nihče ne bi mogel več preprečiti.

Drugi razlog, zaradi katerega je veliko politikov vseh vrst proti prostovoljni armadi, pa je, da bo ali predraga ali pa nespoštna. Če bodo hoteli pritegniti sposobno mladino, jo odvratiti od zaposlitve v privatni industriji, bo treba ponuditi dovolj visoke osnovne plače. Zaradi vsega tega velika večina Američanov upa, da Nixon, ki zdaj bolj posluša politične kot gospodarske ali vojaške ali diplomatske ali znanstvene svetovalce, ne misli resno, temveč si samo skuša zagotoviti nekaj več glasov za november.

PREMALO POTNIKOV ZA VELIKANE

ALI BOSTA NIXONOVA ZETA VOJAKA?